

"וארץ אצהיל בשירות מנושקות"

קדושתא לפסח לשלמה סולימן

יוצא לאור ע"י ורדה פדבה

[א]

שלמה סולימן הוא מן הפייטנים שהיו מקובלים ביותר זמנם, אך אילולא נתגלו אוצרות הגניזה הקהירית לא היינו יודעים דבר עליו ועל יצירתו. אכן גם עתה ידוע לנו רק מעט על שלמה סולימן. בשאלת מקומו איננו יודעים כמעט דבר נוסף למה שציין מנחם זולאי לפני למעלה מארבעים שנה. מכינורו אלסנג'ארי הסיק זולאי שמוצאו או מוצא משפחתו ממחוז סנג'אר שממערב למוסול, ושיער שישב בארץ ישראל או במצרים.¹ שירמן שיער שישב בבבל.² גם בשאלת זמנו של שלמה סולימן הובעו דעות שונות. זולאי שיער בתחילה שהיה בן זמנו של סעדיה גאון. אך שינה את דעתו וביקש לאחרו, בהסתמכו על קטע מחיבור שנראה לו מיוחס לשלמה סולימן והוא מזכיר את רב הא"י גאון.³ שירמן תיקן את קריאתו של זולאי באתו טקסט והראה שאין לייחסו לסולימן. על פי תיקונו אין למקור ערך היסטורי עד שיתברר מי חיברו.⁴ בשאלת זמנו של סולימן גרס שירמן שאין להקדימו למאה התשיעית, ושיער שפעל במאה העשירית.⁵ פליישר הכריע שסולימן פעל במאה התשיעית, "כנראה במחציתה השנייה, אולי לקראת סופה". ההכרעה מבוססת על פרטי תבנית בפיוטי המעידים שקדם לסעדיה גאון.⁶ יצירתו של סולימן עשירה ומגוונת בסוגיה. במרכזה עומדת סדרת יצירות לפרשות השבועיות,⁷ כלומר מערכות פיוטים שנועדו לקריאת שמע וברכותיה

* מאמר זה מבוסס על עבודה סמינריונית שכתבתי בשנת תשמ"ז בהדרכתו של פרופ' עזרא פליישר. אני מודה לו על הדרכתו וכן על שאפשר לי להסתייע בכרטסת המפעל לחקר השידה הפיוט בגניזה.

- 1 ראה מ' זולאי, "קדייחים מפיוטי הגניזה", סיני יז (תש"ה), עמ' רצח-רצט.
- 2 שירמן נזקק להשערה זו כדי להסביר את העובדה שסולימן אינו נזכר כלל בתעודות הגניזה, וסבר שהדבר נובע מכך שישב הרחק מארץ ישראל. ראה ח' שירמן, שירים חדשים מן הגניזה, ירושלים תשמ"ז, עמ' 46-47. פליישר מסביר עובדה זו בקדמותו של סולימן. ראה ע' פליישר, היוצרות בהתהוותם והתפתחותם, ירושלים תשמ"ה [להלן: פליישר, היוצרות], עמ' 192.
- 3 ראה זולאי (לעיל, הערה 1), עמ' רצט.
- 4 ראה סיכום בעניין זה אצל פליישר, היוצרות, עמ' 192.
- 5 ראה שירמן (לעיל, הערה 1), שם.
- 6 ראה פליישר, היוצרות, עמ' 191-192, והשווה הנ"ל, "פיוט קודם על עשרת הדיברות וגלגולי תבניתו", עשרת הדיברות בראי הדורות, ירושלים תשמ"ז, עמ' 316.
- 7 ראה פליישר, היוצרות, עמ' 192-193.

לשחרית של שבת. ולצדן קדושתאות רחבות היקף לחגים,⁸ ועוד פיוטים רבים. יצירותיו זכו להעתקות רבות והן מן הנפוצות ביותר בגניזה.⁹ הקדושתא שאביא להלן "וארץ אצהיל בשירות מנושקות", והיא הקדושתא הראשונה של סולימן המתפרסמת בשלמותה, נתלקטה משבעים מקורות שנרשמו בכרטסת המפעל לחקר השירה הפיוט בגניזה, ואין ספק שמקורות רבים נוספים עתידים להימצא בין כתבי-היד שטרם נרשמו בכרטסת זו.¹⁰

את הקדושתא "וארץ אצהיל" גילה מנחם זולאי.¹¹ הוא אף זיהה את המחבר על פי חתימתו באקרוסטיכון,¹² והזיהוי מאושש על ידי הכותרות באחדות מן ההעתקות.¹³

הקדושתא נועדה להיאמר בעמידת השחרית ביום ראשון של פסח. ייעודה לפסח מפורש בשלוש מתוך ארבע הכותרות שמצאנו בראשה, ובאחת מהן אף מפורט שנועדה ליום ראשון של פסח.¹⁴ ייעודה של הקדושתא עולה גם מן התכנים המתפייטים בה – סיפור יציאת מצרים (ובהמשך לכך נדרש הפייטן גם לעניין מתן תורה) והגאולה לעתיד לבוא. גם העובדה שהקדושתא מפייתת את מגילת שיר השירים מלמדת שנועדה לפסח. אמנם מגילת שיר השירים לא נקראה בדרך כלל בראשון של פסח אלא בשבת חול המועד או בשביעי של פסח.¹⁵ אך העובדה שבכל כתבי-היד של הקדושתא אנו מוצאים סמוך לברכת מחיה המתים אזכור של גשם,

8 סקירה על קדושתאותיו של סולימן ראה מ' זולאי, "בין כתלי המכון לחקר השירה העברית", עלי עין – מנחת דברים לשלמה זלמן שוקן, ירושלים תש"ח–תשי"ב, עמ' 100. דבריו שם טעונים עדכון הן באשר למספר הפיוטים והן באשר למספר ההעתקות.

9 ראה זולאי, שם, עמ' 92, 100.

10 במקורות כוונתי לפריטים קטלוגיים. לעתים נתפורזו דפים של העתקה אחת בין אוספי ספריות שתות. מפאת ריבוי כתבי-היד בדקתי את השתייכותם להעתקה אחת רק במקרים שבהם כתבי-היד ממשיכים זה את זה ברציפות. כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 149.90 ושם 198.31 ממשיכים זה את זה ברציפות, אך אינם שייכים להעתקה אחת. כתבי-יד השייכים להעתקה אחת הם קיימברידג' ט"ש ס"ח 235.126 ושם 276.183, וכן שני כתבי-היד המביאים את העתקת הפיוטים ברילוגים קיימברידג' ט"ש H10/112 ושם ס"ח 111.131. מכל מקום מספר המקורות המצוינים אינו זהה עם מספר ההעתקות של הטקסט. זולאי ציין שלושים ושבעה מקורות לקדושתא זו שנרשמו בקטלוג מכון שוקן. ראה זולאי, שם, עמ' 92–93, וראה גם הנ"ל (לעיל, הערה 1), עמ' רצו–רצח. בעבודתי הסתייעתי בתצלומים מן המכון לתצלומי כתבי-יד, ואני מודה לעובדי המכון על עזרתם האדיבה.

11 ראה זולאי (לעיל, הערה 1), שם.

12 ראה על החתימה להלן בסעיף ג.

13 נוסח הכותרת בכ"י פ של פיוט א "בשמ' רחמ' מעמד לפסח לר' שלמה סנגארן" ז"ל. בכ"י ג, פ של פיוט א מיוחסת הקדושתא לר' שלמה סתם, וראה גם בהערה הבאה.

14 נוסח הכותרת בכ"י פ של פיוט א "נמעמ[ד דר' שלמה [...]] ראשון של פסח". בכותרות בכ"י ה, כ מצרין ייעודה של הקדושתא לפסח.

15 ראה י"מ אלבוגן, התפילה בישראל בהתפתחותה ההיסטורית, תל-אביב תשל"ב (על פי המהדורה השלישית, בעריכתו ובהשלמתו של י' היינמן), עמ' 139. מכל מקום פייטנים כתבו קדושתאות המפייטות את מגילת שיר השירים לכל אחד משלוש הרגלים.

ולא של טל, מלמדת שהמועד היחיד שבו יכלה להיאמר הוא שחרית של יום ראשון של פסח; כידוע כבר בתפילת המוסף של אותו יום מחליפים את אזכור הגשם באזכור טל.

[ב]

הסגולה המפתיעה ביותר בקדושתא "וארץ אצהיל" היא היקפה. הקדושתא היא כידוע אחד מסוגי הקרובה.¹⁶ היא באה לפייט עמידות של שבת או חג שבהן נאמרה קדושה על פי מנהגי ארץ ישראל, כלומר בעיקר עמידות של שחרית.¹⁷

ואולם שלא כמקובל בדרך כלל בשאר הקרובות אין הקדושתא מחליפה את נוסח הקבע של התפילה כולה. הקדושתאות נחתמות בקדושה. על פי רוב מוביל הפיוט האחרון של המערכת אל הפסוק הראשון של הקדושה, ולעיתים מפויטים גם שאר פסוקי הקדושה, והמערכת מסתיימת בפסוק האחרון של הקדושה. למן סמוך לחתימת הברכה השלישית ועד לסוף העמידה אמר החזן את תפלתו בנוסח קבע. לפני כמה שנים פרסם ע' פליישר קדושתא אחת שכללה במקורה פיוטים לכל ברכות העמידה. קדושתא זו, שתחילתה "שיר השירים אמריה צפה", נועדה ליום ראשון של פסח והיא אינה חתומה — זוהי קדושתת שבע היחידה שפורסמה עד כה.¹⁸ אמנם הפיוטים לברכות שלאחר הקדושה מעוצבים בה בתבנית שונה מזו של הפיוטים לברכות, אבל אין ספק שההרכב אותנטי — הקדושתא מעוטרת כולה בפתיחות ממגילת שיר השירים, והפתיחות המקראיות בהשלמה ממשיכות את רצף הפסוקים בדיוק. פסוקי המגילה המשולבים בקדושתא נשלמים בפיוט האחרון, המפייט את ברכת עושה השלום.

הקדושתא של סולמין "וארץ אצהיל" דומה לזו בהיקפה ומפייטת אף היא את העמידה כולה. אין ספק שגם היא נכתבה כך מלכתחילה, שכן פסוקי שיר השירים המתפייטים בה, ומעמידים פתיחות וסיומות מקראיות, נמשכים ברצף מפיוטי הקדושה אל פיוטי ההשלמה, ונשלמים בברכת עושה השלום.¹⁹

16 על הקרובה לסוגיה ראה ע' פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, ירושלים 1975 [להלן: פליישר, שירת הקודש], עמ' 137–212.

17 ראה פליישר, שירת הקודש, עמ' 33, וביתר הרחבה במאמרו "לתפוצתן של קדושות העמידה והיוצר במנהגות התפילה של בני ארץ ישראל", תרביץ לח (תשכ"ט), עמ' 261–265.

18 ראה פליישר, "לפתרון של כמה בעיות יסוד במבנה הקדושתא הקלאסית", ספר חנוך ילן, רמת-גן תשל"ד עמ' 454–467. ליעודה לפסח ראה שם, עמ' 454, הערה 27.

19 כנראה כבר זולאי עמד על היקפה השלם. הוא מציין שיש בה אחד-עשר חלקים, שארבעה מהם — הפיוטים ה-ח — רמודים בנוטריקון (העתקת הפיוט בדילוגים) שמצא ופרסם (זולאי [לעיל, הערה 1], עמ' רצו-רצח, ושם גם הסביר את הצורך בהעתקת נוטריקון). הפיוטים הרמודים בנוטריקון על פי אופן ציגום להלן הם ה, ו, ז, ד, ² הפיוט התשיעי לפי מניינו של זולאי הוא הסילוק, פיוט ח, הפיוט העשירי — פיוטי הקדושה (ט¹, ט², ט³) והאחד-עשר — השלמת הקרובה.

ודאי שהקדושתא של סולימן מאוחרת ל"שיר השירים אמריה צפה" המועתקת בכתב-יד קדום ומנוקד בניקוד ארץ ישראלי. פסוקי שיר השירים משמשים בקדושתא זו כפתיחות מקראיות בלבד, ואף זה סימן לקדמות. ²⁰ הפייטן גם מזכיר בה פעמים אחדות את האדומים, ²¹ ואינו מזכיר את הישמעאלים, וברור גם מכך שהוא קדם לתקופתו של שלמה סולימן. ניתן למצוא במקומות אחדים קרבה בין שני הטקסטים, ²² אך אין בזיקות אלה כדי לקבוע שסולימן הכיר את הקדושתא האנונימית. עם זאת יתכן ששתי הקדושתאות משקפות מסורת של כתיבת קדושתא לפסח המפייטת את מגילת שיר השירים ומקיפה את העמידה כולה. ²³

ואולם "וארץ אצהיל", שלא כמו "שיר השירים אמריה צפה", אינה קדושתת שבע אלא קדושתת שש. ברכת קדושת היום אינה מפויטת בה, ונאמרה בנוסח קבע. ברור שסולימן לא חיבר מלכתחילה פיוט לברכת קדושת היום, שכן בין הפיוט המכוון לברכה השלישית ובין הפיוט לברכה החמישית אין חֶסֶר בפסוקים המתפייטים. סולימן הלך בכך כנראה בעקבות מה שהיה נהוג בזמנו בשבעתות של חג. הרבה שבעתות של חג הן שבעתות שש ואין בהן פיוט לברכה האמצעית של העמידה. בין אם השבעתות חוברו כך מלכתחילה ובין אם הפיוט לברכת קדושת היום הושמט על ידי החזנים, עיצוב זה הוא מאוחר, והופעתו אצל סולימן היא אות לאיחורו היחסי של הפייטן.

[ג]

מבנה הקדושתא של סולימן תואם בדרך כלל את מבנה הקדושתא הקלאסית, ²⁴ כמובן להוציא העובדה שהיא קדושתא המפייטת את העמידה כולה. החוליה הראשונה בקדושתא עשויה שלוש חטיבות: מגן, מחיה ומשלש. בכל חטיבה יש פיוט עיקרי, גוף החטיבה (פיוטים א, ב, ג) העשוי שלוש סטרופות

20 ראה פליישר, שירת הקודש, עמ' 131.

21 פיוט ה, שו' 12 (פליישר [לעיל, הערה 18], עמ' 458); פיוט ח, שו' 53–54 (שם, עמ' 463).

22 השווה "שיר השירים אמריה צפה", פיוט א, שו' 4–3 (פליישר [לעיל, הערה 18], עמ' 454)

ל"וארץ אצהיל בשירות מנושקות", שו' 4–5; "שיר השירים", פיוט ב, שו' 1–4 (פליישר, שם,

עמ' 455–456) ל"וארץ אצהיל", שו' 45–48; "שיר השירים", פיוט ג, שו' 9–12 (פליישר, שם,

עמ' 457) ל"וארץ אצהיל", שו' 56–60; "שיר השירים", פיוט ה, שו' 2–4 (פליישר, שם, עמ' 458)

(458) ל"וארץ אצהיל", שו' 127–129.

23 אך מצאנו קדושתאות לפסח של יניי חבידה, ששתיהן מפייטות את פסוקי שיר השירים ושתייהן

מסתיימות מיד לאחר הקדושה. הקדושתא של יניי נדפסה במהד' זולאי, פיוטי יניי, ברלין

תחר"ץ, עמ' רעב–רפב; ובמהד' צ"מ רבינוביץ, מחזור פיוטי יניי לתורה ולמועדים, ב, ירושלים

תשמ"ז, עמ' 272–289. הקדושתא של זבידה מופיעה ב"סדר חיבור ברכות", ונדפסה משם על

ידי י' דודוון, *JQR* ס"ח 21 (1930), עמ' 266–275. על פייטן זה ראה שירמן [לעיל, הערה 2],

עמ' 87–89.

24 למבנה הקדושתא הקלאסית ראה פליישר, שירת הקודש, עמ' 183–151. התיאור והמונחים

להלן הם על פי התיאור שם.

מרובעות, המסודרות באקרוסטיכון א"ב (א: אקרוסטיכון א-ל, ב: מ-ת, ג: א-ל), ולאחריו באה שרשרת פסוקים. שרשרת הפסוקים של פיוטים א ו-ב מביאות בראשן בהתאמה את הפסוק הראשון והשני ממגילת שיר השירים. בראש השרשרת של פיוט ג מובא הפסוק מישעיה ה, א שאף הוא עניינו שירה.

שינויי הנוסח הרבים בשרשרות הפסוקים מקשים את שחזור נוסחן המקורי. לעתים נראה שהמעתיק מצא לפניו נוסח מקוצץ של שרשרת הפסוקים ושילב בגופה פסוקים כדי להרחיבה.²⁵ שאר חילופי הנוסח הם ברובם השמטות פסוקים, ומיעוטם שינוי סדר הפסוקים. במקרים אחדים מופיעים בנוסח הפנים פסוקים שאינם מופיעים באף אחד מכתבי-היד האחרים, או מופיעים בכתב-יד אחד בלבד. בדרך כלל אלה פסוקים שאין להם קשר ברור לגוף החטיבה, ויתכן שאינם אותנטיים.²⁶

חלק מן הפסוקים בנוסח הפנים נקשרים בקשר לשוני לגופי החטיבות שבסופם הם באים.²⁷ במקרים אחרים ניכר קשר ענייני,²⁸ ורק במקרה אחד התקשיתי למצוא קשר כלשהו בין פסוק לגוף החטיבה.²⁹ מכל מקום קשרים כאלה אין בהם כדי להסביר את הרכב השרשראות; באותה מידה עשויים היו להשתלב בהן עשרות פסוקים אחרים הקשורים בדרך כלשהי לפיוטים.

מלבד פסוקים משיר השירים מרבה הפייטן לשלב פסוקים מתהלים, חלקם מפרקים המעמידים זו כנגד זו את גאולת מצרים ואת הגאולה שלעתיד לבוא.³⁰ ובכל זאת אין עדיין פתרון לשאלת הרכבה של שרשרת הפסוקים, שאלה שהיא קשה לפתרון במיוחד בקדושתא שלפנינו, כאמור בשל ריבוי ההעתקות השונות.³¹

- 25 כך בכ"ד, ה, ג, ס של פיוט א, בכ"ז, ה, ו של פיוט ב, ובכ"ז, ה, ט, י של פיוט ג.
- 26 ראה פס' 4 בפיוט א (המופיע גם בכ"ד, ס שנוסח שרשרת הפסוקים שלהם אחד בכל הפרטים) ופס' 6-7 בפיוט ב. פס' 5 בשרשרת זו פותח במלה "שירי", ופס' 8. האחרון בשרשרת. פותח במלים "מזמור שירו לה". יתכן שמעתיק נוסח הפנים ביקש להרחיב את שרשרת הפסוקים והוסיף עוד פסוק שאף בו מופיעה המלה "שירי" והוא פס' 6. אנו מצאים רמזים לפסוקים נוספים הפותחים במלה "שירי" גם בכ"ז, ה, ט, פ, לא ויהיח לאיזה פסוק מסוים מרמז המעתיק בכל אחד מן הנוסחים, מפני ריבוי האפשרויות. ויהיו של פס' 7 בנוסח הפנים מטופק, שכן פתיחתו עשויה לרמז לפסוקים אחרים. אך פסוק שתחילתו זהה, והוא מיש' כט, כב, מופיע באותו כתב-יד בשרשרת הפסוקים של פיוט ג (שם הוא כ"ל, ל), וכן הוא מופיע בכתב-היד של נוסח הפנים של פיוט ג, ואינו נזכר בשום כתב-יד נוסף של פיוט זה.
- 27 פיוט א: פס' 1 — שר' 2, פס' 2' — שר' 12, פס' 3 — שר' 6, פס' 4 — שר' 12, פס' 5 — שר' 10, פס' 8 — שר' 4; פיוט ב: פס' 2' — שר' 28, פס' 3 — שר' 17 (וקשר ענייני גם לשר' 19, 27), פס' 4 — שר' 26, פס' 5, 6 — שר' 27, פס' 7 — שר' 21, פס' 8 — שר' 27; פיוט ג: פס' 2 — שר' 44-43.
- 28 פיוט א: פס' 6-7 (והם פסוק אחד שהמעתיק הקדים את צלעיתו השנייה לראשונה) קשור בקשר ענייני בולט דווקא לתחילת פיוט ב, אך ניתן לקשר גם לפיוט א; פיוט ב: פס' 5-6, שקשרם הלשוני לפיוט רופף.
- 29 פס' 3 בפיוט ג, אך פסוק זה נרמז אולי בפס' 7 בפיוט ב (ראה לעיל, הערה 26), ושם יש לו קשר לשוני לגוף החטיבה.
- 30 תה' קה — פס' 6-7 בפיוט א, פס' 5 בפיוט ב; תה' קו — פס' 3 בפיוט ב.
- 31 הדיינים בשרשרת הפסוקים מתייחסים בדרך כלל לקדושתאות המכוננות לסדרים או לפרשות,

אחרי שרשרות הפסוקים באות במגן ובמחיה סטרופות סיום מרובעות, המעבירות אל הברכה וחתומות באקרוסטיכון (פיוטים א¹, ב¹). סטרופה א¹ במגן חתומה "שלמה" ומעבירה אל ברכת מגן אברהם, וסטרופה ב¹ במחיה חתומה "יזכה" ומעבירה אל ברכת מחיה המתים. המשלש כידוע אינו מעביר לברכת האל הקדוש אלא לפיוטי ההרחבה שבסיומם נאמרת הקדושה, ורק אחריה — הברכה. אף על פי כן משלבים לעתים הפייטנים סטרופות סיום פיקטיביות בין פסוקי השרשרת שלאחר פיוט ג. באחד מכתבי-היד של פיוט ג (כ"י ל) מצאנו סטרופה כזאת, החתומה באקרוסטיכון "שלמה". סביר שפרט כזה יישמט ויעלם מן הפיוט מפני חריגותו, ועל כן אין לתמוה שנשתמר רק בכתב-יד אחד. אבל הפסוק שממנו משורשרת סטרופה זו (תה' קה, מג) והפסוק המשתרשר ממנה (שמ' יב, כז) אינם מופיעים בשרשרת הפסוקים של פיוט ג באף אחד מכתבי-היד שלו. ומכאן יש יסוד לפקפק באותנטיות של סטרופה זו.³²

שרשרת הפסוקים של פיוט ג מסתיימת בדרך כלל באחד משני הפסוקים הקבועים לתכלית זו ("ימלוך ה' לעולם" תה' קמו, י; "ואתה קדוש יושב תהלות ישראל" תה' כב, ד) או — וכך הוא באחדים מכתבי-היד של הקדושתא ובכללם נוסח הפנים — בשני הפסוקים גם יחד.

החוליה השנייה של הקדושתא פותחת כאמור את פיוטי ההרחבה. יש בה שני פיוטים. פיוט ד עשוי ארבע סטרופות מרובעות. בראשו עומד צירוף קבוע "אל נא", ובסופו — "חי וקיים מרום נורא וקדוש" (וראה על כך עוד להלן). בראשי טוריו מובאות אותיות מ-ת והוא משלים בכך את האקרוסטיכון שהחל בפיוט ג. חלוקה זו אינה מקובלת בפייטנות, והיא נובעת אולי מרצונו של הפייטן לעצב אקרוסטיכון גם בפיוט ד, שלפי המסורת הקלירית היה חופשי מאקרוסטיכון.

פיוט ה עשוי בתבנית קיקלר. תבנית זו מצויה בפיוטי ה למן ימיו של הקלירי,³³ והיא מוכרת גם מקדושתאות פינחס הכהן,³⁴ שפעל בשלהי התקופה הקלאסית, ומבנה קדושתאותיו השפיע כנראה על סולימן אף בפרטים נוספים, ואעמוד על כך להלן.

וקשה להחיל את מסקנותיהם על הקדושתא שלפנינו. ראה י' דוידזון, "לחכונת הפיוטים", קובץ מדעי היהדות א (תרפ"ו), עמ' 192; א' מירסקי, "מחצבתן של צורות הפיוט", ידיעות המכון לחקר השירה העברית ז (תשי"ח), עמ' 99-100; וראה ביקורתו של פליישר על דברים אלה במאמרו "עיונים במבנה הקדושתא הקלאסית", דברי הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות, ג, ירושלים, 1972, עמ' 292.

32 הפסוק שממנו משורשרת הסטרופה מופיע בכ"י א, ג, ז, ח, ט, י, ע כפסוק [7]6 בשרשרת הפסוקים של פיוט א. גם בקדושתא של סולימן לשבועות "ארוים שברת קולך בהגעיר" מופיע פיוט ג¹ בין הפסוקים בשרשרת של פיוט ג. ראה בכ"י אוקספורד 2701/12.

33 ראה שולמית אליצור, "על מיקומו ומבנהו של הקיקלר בקדושתא הקלירית", מחקרי ירושלים בספרות עברית ג(תשמ"ג), עמ' 140-165.

34 ראה בקדושתא שלו שהדפיס זולאי, "ארץ ישראל ועליית רגלים בפיוטי ר' פינחס", ירושלים — מחקרי ארץ ישראל (תשי"ג), עמ' סא-סד.

הקיקלר הוא כידוע פיוט העשוי סטרופות תלת טוריות, ומדי שלוש סטרופות באה בו סטרופת קדוש, תלת טורית אף היא, לעתים רפרנית ולעתים — וכך הוא בפיוטנו — מתחלפת. הקיקלר כאן הוא בעל היקף גדול במיוחד — 120 טורים.³⁵ סולימן מעמיד בו שני אקרוסטיכונים: אקרוסטיכון א"ב בטורי א של הסטרופות (מלבד סטרופות הקדוש), ואקרוסטיכון חתימה ארוך מאוד "סולימן בירבי עמר יזכה לחיי העולם הבא שלמה סולימן", התופס את טורי ב של הסטרופות (הרגילות) ואת טורי א של סטרופות הקדוש. העובדה שהחתימה פותחת במלה "סולימן" מעידה שהפייטן ראה בה המשך לחתימה שהחל בה בפיוטים א', ב'.

בנוסח הפנים ובעוד כתבי־יד אחדים (פ, ר, ת, ך, ץ) נקטע הקיקלר לאחר שו' 156, המסתיימת במלים "שיר השירים אשר לשלמה", ונוסף לו רפרין דו טורי.³⁶ רפרין זה נועד לבוא מכאן ואילך לאחר כל סטרופה, כולל סטרופות הקדוש.

אין ספק שזהו עיבוד מאוחר, היוצר לכאורה פיוט חדש אף על פי שהוא ממשיך את רצף האקרוסטיכון (א"ב וחתימה³⁷) והתבנית התימטית של פיוט ה (ראה עליה להלן). אין גם שום הגיון לסטרופות הקדוש כפי שהן משתלכות בתבנית החדשה של הפיוט. ובעיקר, העובדה שהציון "אל נא לעולם תוערץ", המובא בדרך כלל בסוף פיוט ה, מופיע לאחר שו' 182, מעידה בבירור ששם, ולא קודם לכן, כיוון סולימן לסיים את פיוט ה.³⁸

נראה שהעיבוד המאוחר שבו נוסף הרפרין נועד לאפשר לציבור להשתתף באמירת הפיוט הארוך על ידי עניית רפרין. בעיית אורכו של הקיקלר צפויה היתה להיתפס בחומרה בעיקר בבית כנסת שבו לא שימשה מקהלה שיכלה להצטרף בכיצוע סטרופות הקדוש, והפיוט כולו, כולל סטרופות הקדוש, נאמר מפי החזן.³⁹ החוליה השלישית פותחת בפיוט ו העשוי אחת־עשרה סטרופות מרובעות, ולאחר כל אחת מהן משולב רפרין. בתבנית דומה עשוי גם פיוט ז¹ המונה שמונה סטרופות. פיוט ז² עשוי בתבנית שונה. הוא מונה אחת עשרה סטרופות, ובכל אחת מהן שישה טורים קצרים, ואין בו רפרין. העדרו של הרפרין קשור כנראה להיקפן השונה של הסטרופות. הסטרופות בפיוטים ו וז¹ עשויות טורים ארוכים והיה צורך

35 על נטייתם של פייטני התקופה הבתר קלאסית להאריך בפיוטים ראה פליישר, שירת הקדוש, עמ' 290. שלמה סולימן הרחיק לכת מבחינה זו בקדושתא שחיבר לשבועות (ראה לעיל, הערה 32), ובה שילב הרחבות בהיקף עצום. על חלק מהרחבות אלה ראה זולאי, "מקור וחקיף בפיוט", סיני (התש"ט), עמ' מא-מד.

36 לשון הרפרין "שיר השירים אשר לשלמה / שוררו לקדוש גורא שמו". בחלק מכתבי־היד מצרין במקום זה שינוי הלחן ולעתים אף מופיעה כותרת. ראה כ"ך, ך, ץ של הפיוט.

37 החתימה בפיוט היא כאמור בדפוס ארוך במיוחד "סולימן בירבי עמר יזכה לחיי העולם הבא שלמה סולימן". החתימה "שלמה סולימן" מתחילה בשו' 152. אילו כיוון סולימן לקטוע את פיוטו סביר היה שיתחיל חתימה זו במקום הקיטוע (היינו בשו' 160), והוא לא עשה כן.

38 אך ראה שו' 156 בכ"ך ץ של הפיוט.

39 על אופיו המקהלתי של הקיקלר ראה פליישר, "עיונים בהשפעת היסודות המקהלתיים על עיצובם והתפתחותם של סוגי הפיוט", יובל ג (תשל"ד), עמ' ל-לב.

לגזונם ברפרנים "קלילים", ואילו בפיוט 21 הסטרופות קצרות טורים ותכופות חרוז, והן עצמן דומות למתכונת הרפרנים של הפיוטים הקודמים. בכל אחד משלושת הפיוטים הללו מעמיד סולימן אקרוסטיכון א"ב שלם. בפיוט 1 הוא תופס את טורים א, ג, ובטור ב נכפלת לרוב האות של טור א; בפיוט 1 — את שלושת הטורים הראשונים בכל סטרופה; בפיוט 2 — את הטורים א, ד.

פיוט ח, הסילוק, עשוי בתבנית סטרופית: שש סטרופות בנות עשרה טורים כל אחת (אבל בסטרופה הראשונה יש רק תשעה טורים, ובאחרונה — שמונה).⁴⁰ לאחר הסילוק המעביר לפסוק הראשון של הקדושה פייט סולימן את פסוקי הקדושה בשלושה פיוטי ט, העשויים כולם באותה תבנית — חמש סטרופות משולשות לכל פיוט.

השלמת הקרובה מפייטת כאמור את המשך הברכות, לאחר הקדושה. פיוטי ההשלמה עשויים אף הם בתבנית אחידה — סטרופה מרובעת אחת לכל ברכה. הפיוט הראשון מעביר לברכת האל הקדוש. קדושת היום נועדה להיאמר בנוסח קבע. הפיוט השני מפייט את ברכת העבודה, השלישי — את ברכת ההודאה, והרביעי — את עושה השלום. סולימן העמיד אקרוסטיכון א"ב אחד לפיוטי ט ולפיוטי ההשלמה. בפיוטי ט קבע אות אחת בראש כל סטרופה (ט¹: א-ה, ט²: ו-י, ט³: כ-ס [ש]), ובהשלמת הקרובה — שתי אותיות לסטרופה, אחת חוזרת פעמיים, בטורים א, ב והאחרת בטור ג.

[ד]

בסקירת מבנה הקדושתא עמדנו על התחנות הליטורגיות — הברכות ופסוקי הקדושה — שהן השלד שעליו נבנתה מערכת הפיוטים. אך אנו יכולים להפיק מן המערכת המפויטת מידע נוסף על נוסח הקבע של העמידה שנאמרה בזמנו ובמקומו של סולימן, ושאותה באה הקדושתא לעטר. וזאת בזכות השרשור. השרשור קושר את כל הסטרופות בפיוטי מערכת זו, וחשוב מכך לענייננו — מהדק את פיוטי המערכת כולה.⁴¹ תופעה זו של שרשור פיוטי הקדושתא מוכרת כבר מקדושתאותיו של פינחס הכהן,⁴² והשרשור בכלל זוכה לתפוצה רבה בפייטנות

40 תבנית זו של סילוק מוכרת לנו משתי קדושתאות של הקליר. הקדושתא לשבת חתן "אהבת נעורים מעולם" שהדפיס פליישר בספרו, שירת הקדוש, עמ' 159-164, והסילוק שתחילתו "ונגילה בת ונשמחה ונשישה", שם, עמ' 164; והקדושתא לשבת חנוכה וראש חודש "אותות שלשה היום נשתלשו" שפרסמה שולמית אליצור, "אותות שלשה" — קדושתא קלירית לשבת חנוכה וראש חודש", מחקר ירושלים בספרות עברית ח (תשמ"ה), עמ' 71-89, והסילוק שתחילתו "ותזכור היום ברכת שלשה", שם, עמ' 87-88.

41 על השרשור המקשר ראה פליישר, שירת הקדוש, עמ' 132.

42 ראה הקדושתא שפרסם זולאי (לעיל, הערה 34), עמ' נה-עג. יש שם אמנם פיוטים שאינם משודשים, ואכן על סמך זאת זולאי מפקפק באותנטיות שלהם (ראה שם, עמ' נג). וראה גם פליישר, היוצרות, עמ' 116, הערה 61.

הבחר קלאסית.⁴³ ואולם סולימן אינו משרשר פיוט מן הפיוט שקדם לו, ואל הפיוט שבא בעקבותיו באופן אוטומטי. הוא מקפיד לשרשר את הפיוט בדיוק ממה שקדם לו ואל מה שבא אחריו ברצף הטקסט. בדרך זו מגולמים בפיוטים לשונות נוסחי הקבע שמהם הם נמשכים ואליהם הם מעבירים — ברכות, פסוקי הקדושה, פסקאות קבע ששולבו בקדושתא, וכן כותרות אופייניות לפיוטים ופסוקי השרשראות בפיוטי החוליה הראשונה.⁴⁴ רק במקום שאין שום חציצה בין הפיוטים משורשרת תחילתו של פיוט אל סיום הפיוט הקודם.⁴⁵

במקומות שהפיוט משורשר בסיומו אל חתימת הברכה שבאה לאחריו ובפיוטים א, ב המשורשרים אל שרשרות הפסוקים נעשה השרשור על ידי תוספת של חצי טור לטור האחרון של הפיוט. חצי טור זה מביא את חתימת הברכה (או את תחילת הפסוק), הוא חוזר עם הסטרופה ולמעשה הוא הקובע את חרוזה.⁴⁶ טכניקה זו מוכרת מקדושתאותיו של הקלירי.⁴⁷

הגילום בפיוטים של חתימות הברכות ושל פסוקי הקדושה והגשרים הקושרים ביניהם מאפשר לנו לשחזר את נוסחם כפי שנאמרו בקהילתו של סולימן, וזאת אף במקום שהמעתיקים כיוונו שהפיוט ייאמר בקהילה שנהגה מנהג אחר. במקרים כאלה נוצרה אי התאמה בין נוסחי הקבע המגולמים בפיוטים לבין חתימות הברכות עצמן הבאות בסיומם של פיוטים אלה.

הקדושתא פותחת במלה “וארץ”, והיא משורשרת מפסקת נוסח קבע ארץ ישראלי שעמדה בראש הקדושתאות בדרך כלל, וזו לשונה:

- 43 ראה למשל פליישר, היוצרות, עמ' 194–195, 197.
- 44 אמנם השרשור בסיום פיוט ג אינו מדויק לגמרי, ולשון הפסוק של השרשרת מובאת שם בטור שלפני האחרון.
- 45 כך משורשר פיוט ז¹ מפיוט ו, ופיוט ז² מפיוט ז¹, וכן פיוט ח מפיוט ז². מכאן נלמד שהכותרת המובאת בנוסח הפנים בראש פיוט ח (ובדומה לה בכתבי-יד אחרים, ראה בחילופי נוסח לפיוט) לא נתפסה בעיני סולימן כחלק אורגני של המערכת. היא שונה מבחינה זו מן הכותרת שבראש פיוט ד (“אל נא”) שנתפסה כחלק של המערכת וגולמה בה על ידי שרשור. על מעמדה של כותרת הסילוק ראה פליישר, שירת הקדוש, עמ' 150.
- 46 ראה שו' 16, 32, 441, 445, 449, 453, וכן בשרשור לשרשרות הפסוקים, שו' 12, 28, 43, והשווה לשרשור אל הגשרים המובילים לפסוקי הקדושה (או אל הפסוקים עצמם) שבו לשון השרשור תופסת את כל הטור האחרון, שו' 407, 422, 437, וכן לשרשור שבו הקטע המשורשר משולב, בשינוי סדר המלים, בטור האחרון, שו' 182, 392.
- 47 ראה ד' גולדשמידט, סדר הקינות לתשעה באב כמנהג פולין וקהילות האשכנזים בארץ ישראל, ירושלים תשל"ז, עמ' קמו–קנד; ע' פליישר, “קומפוזיציות קליריות לתשעה באב”, *HUCA* 45 (1974), עמ' לא–לג; והמשכה של קרובה זו פרסם במאמרו “לענין המשמרות בפיוטים”, סיני סב (תשכ"ח), עמ' לג–לד, ושם גם השלמה לקרובה קלירית שאף בה חזרת טכניקה זו, עמ' לח–לט; וראה גם בהשלמת קרובה אחרת שפרסם פליישר, “קרובה חמישית לתשעה באב מאת ר' אלעזר בירבי קליר”, סיני סג (תשכ"ח), עמ' מז–מט, והסטרופות המשניות בהשלמה זו לקוחות מן ההשלמה הקודמת שצינתי (שפורסמה בסיני סב), ראה פליישר, סיני סג, עמ' לה–לו.

ברוך אתה ה' אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגיבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ.⁴⁸

הברכה הראשונה נחתמה "מגן אברהם" (ראה שו' 16), והשנייה — "מחיה המתים" (ראה שו' 32).

הקדושה מנתה חמישה פסוקים, בהתאם למקובל במנהג ארץ ישראל.⁴⁹ סיומו של הסילוק, פיוט ח, משורשר, אמנם בשינוי סדר המלים ("להעריך להקדיש כזה אל זה קרא ואמר" שו' 392) אל הפסוק הראשון של הקדושה "וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו" (יש' ו, ג). פיוט ט¹ משתרשר מסיומו של פסוק זה, ופותח במלה "כבודו". לשון טורו האחרון של פיוט זה (שו' 407) "[ל]עומתם ברוך יאמרו" היא כנראה לשון הגשר אל הפסוק השני של הקדושה.⁵⁰ פיוט ט², הפותח במלה "ממקומו", משתרשר מן הפסוק השני של הקדושה ("ברוך כבוד ה' ממקומו" יח' ג, יב), וסיומו "פעמים [ב]אהבה אומרים" (שו' 422) הוא ככל הנראה לשון הגשר אל הפסוק השלישי של הקדושה.⁵¹

פיוט ט³ פותח במלה "אחד", המלה האחרונה של הפסוק השלישי של הקדושה לפי מנהג ארץ ישראל ("שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" דב' ו, ד), והוא מסתיים (שו' 437) בלשון הפסוק הרביעי של הקדושה "להיות לכם לאלהים" (במ' טו, מא). סולמן לא העמיד פיוט לפני הפסוק האחרון של הקדושה (תה' קמו, י). זהו נוהג מקובל בפייטנות.⁵²

תחילת הפיוט הראשון בהשלמה, המכוון לברכה השלישית, היא בצירוף "לדור ודור". צירוף זה אינו שרשור מדויק מסוף הפסוק האחרון של הקדושה ("ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה").⁵³ אפשר שמסיבה כלשהי העדיף סולמן לא לשרשר את המלה "הללויה".⁵⁴

48 לנוסח זה ראה נ' וידר, "לחקר נוסח העמידה במנהג בבל הקדמון", סיני עח (תשל"ו), עמ' צז ואילך. לשימורה של פסקת נוסח הקבע בראשי קדושתאות ראה פליישר, שירת הקדוש, עמ' 56.

49 ראה פליישר, שירת הקדוש, עמ' 32.

50 לנוסח זה ראה אלבוגן (לעיל, הערה 15), עמ' 50; ד' גולדשמידט, "על מחזור רומניא ומנהגו", מחקר תפילה ופיוט, ירושלים תש"ם, עמ' 129. נוסח זה נוהג אף כיום בקדושת מוסף במנהג אשכנז.

51 השווה לנוסח המופיע במחזור רומניא "פעמים באהבה אומרים ככל יום שמע". ראה גולדשמידט, שם.

52 ראה פליישר, שירת הקדוש, עמ' 150.

53 הצירוף "לדור ודור" עומד בראש כמה נוסחים (כנראה בבליים) של ברכת האל הקדוש בחזרת הש"ץ. נוסחים כאלה מופיעים בסידור רב עמרים גאון ובמנהגי רומניא, רומי, קרפנטרס ואשכנז. ראה אלבוגן (לעיל, הערה 15), עמ' 35–36, וכן גולדשמידט, "מנהג בני רומא", מחקר תפילה ופיוט (לעיל, הערה 50), עמ' 153, הערה 1. גולדשמידט מטיל שם ספק במרצאו הארץ ישראלי של נוסח זה. להופעתו של נוסח "לדור ודור" בכתבייד המשקפים מנהג בבלי ראה נ' וידר, "לחקר מנהג בבל הקדמון", תרכ"ז (תשכ"ח), עמ' 151–152, והוא מעיר שם שנוסח "לדור ודור" נועד להיאמר בחזרת הש"ץ. אם כן גם מחברי התפילה לא שרשור את נוסח הקבע במדויק לפסוק.

54 ראוי להעיר כי המלה האחרונה בפסוק מתהלים, "הללויה", אינה מופיעה בנוסח המקרא על פי

חתימתה של הברכה השלישית היא "האל הקדוש" (שו' 441). כפי שכבר ציינו סולימן לא חיבר פיוט לברכה הרביעית, וכיוון שהיא תיאמר בנוסח קבע. בהעתקה שבנוסח הפנים מופיע במקום זה הציון "אתה בחרתנו" והיא תחילתה של ברכת קדושת היום במנהג בבל. אך סולימן ביקש כנראה לומר את הברכה בנוסחה הארץ ישראלי, שתחילתו במלים "אתה בחרת", וחתימתו "ברוך אתה ה' מקדש ישראל וחג המצות ומועדי שמחה והזמנים והרגלים ומקראי קודש".⁵⁵ נוסח זה של הברכה נרמז בשני כתבי־יד (ה, ו). הוא עולה באחד מהם (ה) גם מתחילתו של הפיוט שלאחר מכן שפתיחתו במלה "קודש", המשתרשרת מנוסח זה של הברכה. אין ספק שזהו הנוסח המקורי של הקדושתא. בכל שאר כתבי־היד (המשקפים את הנוסח הבבלי של העמידה) פותח הפיוט לברכת העבודה במלה "הקדוש". וזהו שיבוש, כלומר "תיקון" מאוחר. מלת "קודש" המקורית, שלא היה לה במה להיאחז בנוסח הבבלי, שונתה ל"הקדוש" כדי להתקשר אל חתימת הברכה השלישית ("האל הקדוש") הרחוקה. מעשה ההטלאה גלוי כאן לעין. הוא שיבש גם את משמעות הטור שבראשו עומדת מלת השרשור.

ברכת העבודה נחתמה בפיוט בנוסח הארץ ישראלי "שאותך ביראה נעבוד" (שו' 445).⁵⁶

לפי המשתמע מן הפיוט נאמרה בתחילת ברכת ההודאה פסקה מנוסח הקבע הארץ ישראלי, בלשון זו:

מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו על טובותיך אשר מעולם ועל חסדיך ורחמיך אשר מימי קדם.⁵⁷

על כן פותח הפיוט לברכה זו בצירוף "מימי קדם" (שו' 446). שילובה של פסקת נוסח הקבע בתוך מערכת הפיוטים הוא תופעה ארץ ישראלית מוכרת, והיא קבועה למדי בהעתקות ארץ ישראליות קדומות.⁵⁸

ברכת ההודאה נחתמה גם היא, לפי הנרמז בפיוט, בנוסח הארץ ישראלי — "הטוב לך להודות"; לחתימה זו משתרשרת גם תחילתו של הפיוט לברכת עושה השלום. בסיומו של פיוט זה מובא שוב נוסח החתימה הארץ ישראלי — "עושה השלום".⁵⁹

הפשיטתא ותרגום השבעים (ראה *BHK* על אתר). אך קשה לשער שמלה זו לא נאמרה על ידי ציכוד המתפללים.

55 לנוסח הברכה כולה ראה ד' גולדשמידט — "פרנקל, מחזור סוכות, שמיני עצרת ושמחת תורה לפי מנהג בני אשכנז לענפיהם, ירושלים תשמ"א, עמ' ט-י, וראה שם, הערה 6 למקורדתי.

56 בקהילתו של מעתיק נוסח הפנים נחתמה הברכה בנוסחה הבבלי "המחזיר שכירתו לציון".

57 ראה *J. Mann, "Genizah Fragments of the Palestinian Order of Service", HUCA* 2. (1925), pp. 307, 310.

58 ראה פליישר, שירת הקודש, עמ' 49, וכן הנ"ל, "עיונים בבעיית תפקידם הליטורגי של סוגי הפיוט הקדום", תרביץ (תשל"א), עמ' 50-51; הנ"ל, "בין ארעי לקבע בתפילת הרבים בארץ ישראל הקדומה", ספר הזכרון להרב יצחק נסים, ה, ירושלים תשמ"ה, עמ' כט-ל.

59 אך בקהילתו של מעתיק נוסח הפנים נחתמה הברכה בנוסח הבבלי "המברך את עמו ישראל בשלום".

ברכת כהנים אינה משורשרת לפיוט, אולי מפני שנאמרה מפי הכהנים ולא מפיו של החזן. מכל מקום נראה שסולימן לא ראה אותה באותו מעמד כמו זה של הברכות.⁶⁰

נוסחי חתימות הברכות והקדושה המגולמים בקדושתא מלמדים אפוא כבירור שסולימן עיצב את הקדושתא לפי הנוסח הארץ ישראלי של העמידה. עובדה זו היא בעלת חשיבות רבה, והיא מצטרפת למה שכבר נתברר במחקר על זיקתו של סולימן למנהגי ארץ ישראל.⁶¹

מלבד הברכות והקדושה נרמזות בקדושתא גם פסקת הקבע "אל נא לעולם תערץ" הבאה בקדושתאות בסוף פיוטי ה (ש' 182),⁶² אבל במקרה זה אין סופה של הפסקה מגולם בשרשור בראש פיוט ו. בראש פיוט זה העמיד סולימן את הכותרת "שיר השירים אשר לשלמה". כותרות מסוג זה מקובלות בראש פיוטי ו בקדושתאות. סולימן שרשר את פיוט ו מן הכותרת, ולא מפסקת הקבע שנאמרה לאחר פיוט ה. בהעתקות שלפנינו באה בסוף פיוט ד פסקת הקבע "תתגדל ברוך תפארתיך".⁶³ אבל היא אינה נרמזת בסוף הפיוט, וספק אם סולימן התייחס אליה. פיוט ד כמות שהוא לפנינו נגמר בסיומת המקראית "ודגלו עלי אהבה". סיומת זו היא חלקו השני של פסוק (שה"ש ב, ד) שתחילתו כבר שימשה בסטרופה הקודמת. אבל בשום מקום בקדושתא הזאת לא חזר סולימן בסיומת מקראית על קטע מפסוק שכבר ניצלו פעם אחת. השימוש החוזר בפסוק מצד אחד, והעדרו של כל רמז לפורמולה המסיימת את פסקת הקבע ועומדת בדרך כלל בסוף פיוטי ד ("חי וקיים נורא מרום וקדוש" או כיוצא בזה) מצד אחר, יוצרים את הרושם שהנוסח שלפנינו משובש. בכתב-יד ו של הפיוט נוסף לאחר הסטרופה המסיימת את פיוט ד הטור "הנערץ בסוד קדושים רבה וק". יתכן שזו היתה במקור לשון הטור האחרון של הסטרופה, והוא נשמט משום מה, ובמקומו הובאה הסיומת המקראית. אם כך היה הרי סולימן חרג כאן ממנהגו שהמלה או צירוף המלים המשורשרים קובעים את חרוז הסטרופה. ההסבר להריגה זו נעוץ אולי בכך שהוא הסתפק באמירת המלה "וקדוש" בסוף פיוט ד, ואין כאן שרשור לנוסח קבע אלא קיום אחד מפרטי המבנה של הקדושתא, שפיוט ד צריך להסתיים במלה "וקדוש". מכל מקום פיוט ה פותח במלה "וקדוש", בין אם נראה בה

60 הציון "כהנים" מופיע רק בכתב-היד של מעתיקים שהועידו את הקדושתא לקהילות שהתפללו על פי מנהג בבל (כ"י א, ב, ד), ואינו מופיע בכתב-היד שבו מופיעות חתימות הברכות על פי מנהג ארץ ישראל (כ"י ו; כ"י ה נקטע לפני ברכת כהנים וכ"י ג הוא העתקת הנוטריקון וקשה לפענח בו קטע זה).

61 ראה שולמית אליצור, "רמיזות לסדרים ארץ ישראלים בגופי יוצר לפרשות בבליות", מחקרי ירושלים בספרות עברית (תשמ"א), עמ' 211-225, וראה שם הערה 44. ראה גם פליישר, היוצרות, עמ' 192, הערה 13.

62 ראה פליישר, שירת הקודש, עמ' 146; הנ"ל, "עיונים באופיים הפרוזודי של אחדים ממרכיבי הקדושתא", הספרות (תשל"ב), עמ' 570-571, והערה 19.

63 פליישר, שירת הקודש, עמ' 145; הנ"ל, "עיונים באופיים הפרוזודי של אחדים ממרכיבי הקדושתא", שם, עמ' 570.

שרשור למלת הסיום של הפורמולה "חי וקיים נורא מרום וקדוש" ובין אם נראה בה שרשור למלה המסיימת את פיוט ד.

[ה]

מלבד השרשור ישנם עוד פרטים בתבנית הקדושתא ובקישוטיה המעידים על השתייכותה לתקופה הבתר קלאסית, ולו לראשיתה.

בשני פיוטים (ו, ז¹) משלב סולימן בין הסטרופות קטעי ביניים ("פזמונים") רפרניים. אין ספק באותנטיות של הפזמון בפיוט ז¹ — הוא מופיע באחד-עשר כתבי יד.⁶⁴ הפזמון של פיוט ו מופיע אמנם רק בארבעה כתבי-יד,⁶⁵ אך גם מספר זה אינו קטן עד כדי לערער את האותנטיות של הפזמון. קטעים אלה דומים בצביונם, בהיקפם⁶⁶ ובמיקומם לפזמונים מסוג "פזמוני האנונימוס" שצורפו לקדושתאות בתקופה הבתר קלאסית.⁶⁷

שלמה סולימן הוא כנראה הפייטן הראשון שהביא בקדושתא שלו פזמונים כאלה. אמנם זולאי מצא כיוצא בהם כבר בקדושתא של פינחס הכהן, אך גם לדעתו הם שם תוספת מאוחרת.⁶⁸

הפזמונים ה"קלילים", קצרי הטורים ותכופי החרוז, ששולבו בקדושתא הם עדות לרוח חדשה ולהתרחקות במידת מה מן הכבודות שאפיינה את הקדושתא הקלאסית. עם זאת הפזמונים צנועים בהיקפם לעומת אלה שנכתבו בתקופה מאוחרת יותר (מסוף המאה התשיעית ובעיקר במאה העשירית והאחת-עשרה),⁶⁹ ומשתלבים בפיוט מבלי לפורר את מסגרתו. תפיסת מבנה הקדושתא לא נשתנתה, אך סולימן ביקש לגוונה על ידי תוספת רפרנים בסגנון שונה ממה שהיה מקובל בתקופה הקלאסית.⁷⁰

64 ראה כ"ג, ד, ו, ז, ח, ט, י, ל, מ. בכתבי-יד אחד מופיע פזמון אחר (כ).

65 הם כ"א, ב, מ, ס. בשישה כתבי-יד מצוין בסוף כל סטרופה "פז" או "שיר השירים" (כ"ד, ה, ט, י, ל, ג), ונראה שמעתיקים כיוונו שהפסוק המובא בכותרת הפיוט ייאמר כרפרץ. בשלושה כתבי-יד אחרים (ג, ו, ח) מסתיימת ההעתקה שלפנינו לפני הפזמון, ואין ללמוד מהם דבר לענייננו. רק בכתבי-יד אחד המגיע עד למקום הפזמון אין שום ציון (כ"ז).

66 הפזמון של פיוט ו מונה שישה טורים. בפזמון של פיוט ז¹ יש אמנם רק חמישה טורים, אך בטור האחרון שהוא ארוך מאוד יש צורה בולטת במקום שבו מסתיים ציטוט הפסוק. ויש שם גם חרוז אסוננסי (—/ב—/מו), וכך נוצר בפועל כעין טור נוסף, שישי.

67 על הפזמונים בפייטנות המזרחית הבתר קלאסית שאליהם אני מתייחסת בדברי כאן ראה פליישר, פזמוני האנונימוס, ירושלים תשל"ד, עמ' 19–27, וראה לדוגמה הטקסטים במהדורתו: ו, עמ' 67; ז, עמ' 68; יד, עמ' 70; יט, עמ' 73; כד, עמ' 75 ועוד הרבה. ראה גם בספריו שירת הקדוש, עמ' 291–292; היצרות, עמ' 392–396.

68 ראה זולאי (לעיל, הערה 34), עמ' גג; פליישר, היצרות, עמ' 395, והערה 13.

69 ראה פליישר, היצרות, עמ' 395.

70 השווה פליישר, היצרות, עמ' 398, והערה 20, על הימנעותו של סולימן משילוב פזמתים ה"מפוררים" את פיוטי מערכת היצר.

עמדה דומה כלפי המסורת הקלאסית באה לידי ביטוי בעיצוב הפתיחות המקראיות והסיומות המקראיות בקדושתא. כל הסטרופות בקדושתא — להוציא אלה המסיימות פיוטים ומשתרשות לתחנות הליטורגיות או לשרשרות הפסוקים — נחתמות בסיומת מקראית, ⁷¹ והיא קטע פסוק משיר השירים. ⁷² בכל הסטרופות יש פתיחה מקראית ⁷³ — קטע פסוק אף הוא משיר השירים — בראש אחד, או יותר, מן הטורים. בתקופה הקלאסית נמנעו הפייטנים מלשלב סיומות מקראיות בפיוטי החוליה הראשונה של הקדושתא (המגן, המחיה והמשלש), שנחשבו לחלק הנכבד שבה. ⁷⁴ אצל סולימן מופיעות סיומות מקראיות גם בפיוטים אלה, והוא חורג בכך מן המקובל בתקופה הקלאסית. ⁷⁵ ואולם בפיוטי החוליה הראשונה ואף בתחילת פיוט ד, הראשון בחוליה השנייה, משתתף הטור האחרון של הסטרופה באקרוסטיכון, וסולימן מקדים לקטע הפסוק המשמש סיומת מקראית מלה או מלים אחדות בלשונו. בכך הוא מבליע את הסיומת המקראית ומטשטש את רושמה; היא אינה בולטת כבשאר הפיוטים שבהם היא מעמידה את הטור האחרון בסטרופה כולו. ⁷⁶ נראה אפוא שגם כאשר סולימן חורג מדרישות המסורת הקלאסית הוא עדיין רגיש להן ומתחשב בהן בחלקי הקדושתא שנחשבו כנכבדים ביותר; הוא עדיין אינו מרוחק מדרישות אלה עד כדי התעלמות גמורה מהן.

חריגה מן המסורת תוך התחשבות בה ניכרת גם בדרכי החריזה של סולימן. בפיוטים א, ב הוא מקיים את נורמת החריזה של התקופה הקלאסית, כלומר נוקט

- 71 על הסיומת המקראית ראה פליישר, שירת הקודש, עמ' 131.
- 72 יוצאות דופן מבחינה זו סטרופות הקדוש בפיוט ה, וראה על כך להלן.
- 73 על הפתיחה המקראית ראה פליישר, שירת הקודש, עמ' 90–91.
- 74 ראה פליישר, שירת הקודש, עמ' 131.
- 75 בתקופה הבתראית שלבנו סיומות גם במגן, במחיה ובמשלש. ראה פליישר, שירת הקודש, עמ' 288.
- 76 סולימן מקדים לסיומת המקראית מלים אחדות בלשונו גם כשהוא מגיע לפסוקים החוזרים יותר מפעם אחת במגילה: "שני שרץ כשני עפרים" וכו' (שה"ש ד, ה [שר' 176], שה"ש ז, ד [שר' 344]) — בהיקרות השנייה של הפסוק קדמות לו שתי מלים; "השבעתי אתכם בנות ירושלים" (שה"ש ב, ז [שר' 69], שה"ש ג, ה [שר' 129], שה"ש ה, ח [שר' 224], שה"ש ח, ד [שר' 428] שני הפסוקים הראשונים זהים לגמרי, ובשני האחרונים רק ההתחלה (זהה) — בשו' 428 קדמת לקטע הפסוק מלה, ובשו' 224 — שלוש מלים. סולימן גם קוטע את הפסוק במקומות שונים. בשו' 69 ר' 224 הוא נקטע באותה מלה ("ירושלים"), בשו' 129 נוספה עוד מלה מהפסוק ("בצבאות"), ובשו' 428 הושמטה מלה (הטור מסתיים במלה "בנות"). בשו' 204 (פיוט ו) הקדים סולימן את המלה "וגם" לסיומת המקראית, ונראה שנוקק לה כדי ליצור רצף רהוט ותו לא. לעניין הפסוקים שפתיחותיהם דומות נקשרים גם שני הפסוקים שה"ש ו, י; ח, ה. שניהם פותחים בצירוף "מי זאת", אך הראשון דומות נקשרים גם שני הפסוקים שה"ש ו, י; ח, ה. שניהם זאת עולה מן המדבר". הראשון צריך היה להשתלב בשו' 305, והשני — בשו' 431. אך במפתיע נתחלפו הפסוקים זה בזה. בשו' 305 הסיומת היא "מי זאת עולה מן המדבר" וחרוז הסטרופה הוא — כר, ובשו' 431 הסיומת היא "מי זאת הנשקפה כמו שחר" וחרוז הסטרופה הוא — חר. החרוזים המתאימים לסיומות מעידים שאין זו טעות של מעתיק, אלא הפייטן הוא שכלכל בין הפסוקים.

חרוז סיומי הכולל את כל הצלילים למן העיצור שלפני התנועה האחרונה בטור, ומופיעים בו שניים (או לפחות שניים) מעיצורי השורש, לעתים בחרוז מופסק.⁷⁷ למן פיוט ג אין הפייטן מקפיד עוד על קיום הנורמה באופן עקבי ומדויק, אך גם אינו מוותר עליה כליל. הוא משתמש לעתים בחרוזים נורמטיביים.⁷⁸ ובמקרים ספורים אף מוסיף עיצור מעבר לנורמה.⁷⁹ בהרבה מקרים אחרים הוא מקיים באופן חלקי את נורמת החרוזה הקלאסית, וזאת בדרכים הבאות:

(א) העיצור השורשי שהוא מוסיף לחרוז הסיומי אינו זהה בכל אברי החרוז, אך קרוב מבחינה פונטית, כגון צ/ש/ס—בו (ש' 33–36), צ/ס—לע (ש' 97–99), צ/ז—יין (ש' 151–153).

(ב) העיצור השורשי שהוא מוסיף משותף רק לאחדים מאברי החרוז ולא לכולם, וזו דרך נפוצה מאוד בקדושתא. ראה לדוגמה ולמרדי — מעודדי — לידידי — ודידי (ש' 41–44), לויעזים — עזים — גזים — ארזים (ש' 45–48), בעליצה — נרצה — ופרוצה — כתרצה (ש' 226–269).

(ג) לעתים הוא אינו מוסיף עיצור שורשי, אך מקדים להברת החרוז תנועה וזה בכל אברי החרוז, כגון נוראות — פלאות — בצבאות (ש' 127–129), פלאים — באים — נוראים — ממלאים (ש' 242–245).

בסטרופות רבות אנו מוצאים זיקות מורכבות בין המלים החוזרות, זיקות הנוצרות מניצול משולב של שתיים מן השיטות שנמנו לעיל, או אף של שלושתן יחד, כגון רחבה — באהבה — רבבה — אהבה (א ה-ח], ב, ג; ש' 57–60), ישישות — אישות — אישיות (ב, ג; ש' 61–63), גאולים — משולים — שרעלים (א[א-ע], ב, ג; ש' 100–102).

כמובן בסטרופות לא מעטות אנו מוצאים חרוז סיומי בלבד, בלא נסיון לקשור בין העיצורים שלפניו, והדבר שכיח ביותר בפיוטים² ורח העשויים סטרופות מרובות טורים.

77 נורמת חרוזה זו הוגדרה על ידי ב' הרושוכסקי, "השיטות הראשיות של החרוז העברי מן הפיוט ועד ימינו", הספרות ב (תשל"א), עמ' 734–741. ואלה החרוזים בפיוטים א-ב: ש' 1–4 ש-קזח, 5–8 ח-ךךך (עם הפסק עיצורי בשו' 6 אך אין איטור על כך גם בתקופה הקלאסית, אם כי לרוב העיצור הקוטע את החרוז כופל עיצור המופיע כבר בחרוז, ראה B. Hrushovsky, *Encyclopaedia Judaica*, XIII, Jerusalem 1971, p. 1208 "ש-רים (עם הפסק עיצורי בשו' 11 הכופל עיצור המופיע כבר בחרוז), 17–20 פ-שי, 21–24 ר-עה/עו, 25–28 קיני (חרוז זה אמנם אינו מקיים את הנורמה שכן חסר בו עיצור שורשי נוסף לקר"ף [עיצור כזה מופיע רק בשו' 26–27] אך זהו חרוז עשיר מאוד).

78 ראה שר 64–66 ר-שי, 76–78 צ-כי, 112–114 ל-לוח, 174–176 פ-רים, 336–344 פ-רים (חשע פעמים, בחלקן נוסף העיצור סמ"ך לחרוז), 375–384 כ-לוח (עשר פעמים).

79 למשל שר 21–24 פ-ר-עה/עו, 121–123 ש-מ-רים, 136–138 ש-ל-מו/מה. על חרוז הכולל שלושה עיצורים שורשיים ראה שולמית אליצור, פיוטי אלעזר בירבי קילר ורחסם ליצירתו של אלעזר בירבי קליר, חיבור לקבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים תשמ"א, עמ' 120, הערה 12, ויש בדבריה חיקון לקביעתו של הרושוכסקי במאמרו ב"הספרות" (לעיל, הערה 77).

סולימן מנצל בחריזה היתרים מקובלים בפייטנות. הוא חוזר במלים שלמות (שו' 75-73, 88-90, 180-182, 396-398), חוזר עיצורים דגושים ורפים זה בזה (ב — שו' 33-36, 85-87, 133-135; פ — 37-40, 159-161, 209-212), ובמקרה אחד חרוז ב-ו (שו' 162-164). הוא מתעלם מן ההטעמה וחוזר מלעיל במלרע (שו' 37-40, 330-335), ומצאנו אצלו עדות לטשטוש הגרוניות בחריזה (שו' 13-16).⁸⁰ החריזה בקדושתא גם מלמדת על שני פרטים יוצאי דופן בלשונו של סולימן. הוא חוזר את המלה "נואי" עם רואי — תקראי — תבואי (שו' 180-183). מכאן שביטא את האל"ף כעיצור. המלה "נואי" איננה אפוא צורת כתיב אחרת של המלה "נוי",⁸¹ אלא מעידה על הגייה שונה.⁸² סולימן חוזר "קצוות" עם יציאות — באות — להנאות — להראות — לראות (שו' 306-311). מכאן שבמקור — שלא כמו בהעתקות שלפנינו — נקט את הצורה "קצאות". צורה זו מופיעה פעמיים בפיוטי ייני.⁸³

גם המקצב בקדושתא, בדומה לחריזה, אינו מעוצב בהקפדה על פי הנורמות הקלאסיות. הטורים נקצבים בדרך כלל במקצב ההטעמות, שעל פיו יש בכל טור מספר קבוע של הטעמות כבדות.⁸⁴ בפיוטים א, ב, ג, ד, ו, ז,¹ ח וההשלמה יש ארבע הטעמות בטור (בדרך כלל יש צורה לאחר ההטעמה השנייה); בפיוטים א¹, ב¹, ה, הרפרין של ז¹, ט¹, ט², ט³, — שלוש הטעמות; בפיוט ז² וברפרין של ו — שתי הטעמות. ואולם שלמה סולימן מנצל בתכיפות רבה את דרכי הצירוף של מלים אחדות להטעמה אחת.⁸⁵ ובמרבית הטורים אין מספר המלים חופף את מספר ההטעמות הכבדות. כך נוצר מקצב חופשי למדי, ונכון יותר לדבר על נטייה למספר קבוע של הטעמות בכל טור.

השרשור, השימוש בפתיחות ובסיומות מקראיות, החריזה והמקצב מעידים על התרחקותו של סולימן מן הנורמות של תקופת הפיוט הקלאסי. עם זאת כפי שראינו הוא אינו משוחרר מעולן לגמרי. יתכן שיש להסביר זאת בעובדה שסולימן פעל במאה התשיעית, כלומר עדיין בסמוך לראשית התקופה הבתור קלאסית, אך לא פחות

80 על היתרים אלה ראה הרושבוסקי, אנציקלופדיה יודאיקה (לעיל, הערה 77), עמ' 1209.
 81 לטענה זו ראה זולאי, "פיוטי רבי נחמן בן שלמה הימן נשיא", ידיעות המכון לחקר השירה העברית ד (תחר"ץ), עמ' רח, בפירוש לשו' קז; מ' סוקולוף, "העברית של בראשית רבה לפי כתב יד ואטיקן 30", לשתנו לג (תשכ"ט), עמ' 25.
 82 הניקוד נואי מופיע גם בכתב-יד תימני של מדרש הגדול המנוקד על פי המבטא התימני, שיש בו שרידים מן המבטא הבבלי. ראה י' ייבין, "מלים מנוקדות ב'מדרש הגדול' כתב-יד יהודה לוי נחום בחולון", לשתנו כט (תשכ"ה), עמ' 73.
 83 ראה במהד' זולאי (לעיל, הערה 33) עמ' קצג, שו' יא (= מהד' רבינוביץ [שס], ב. עמ' 63, שו' 67 [הצורה שרבינוביץ מפנה אליה במגילות הגנוזות אינה זהה לצורה המופיעה בפיוט]); עמ' שלה, שו' קלג (= עמ' 217, שו' 96).
 84 ראה פליישר "עיונים בדרכי השקילה של שירת הקודש העברית הקדומה", הספרות 24 (1977), עמ' 70 ואילך.
 85 דרכים אלה מפרט פליישר, שס, עמ' 74-77.

חשוב הז'אנר שבו אנו עוסקים. הקדושתא היא הז'אנר המרכזי של התקופה הקלאסית, ובה נתממשה הפואטיקה של תקופה זו במלואה ובמיטתה, וגם בתקופה הבתרא קלאסית נשאה הקדושתא את חותם הפואטיקה שבמסגרתה נתגבשה. לא רבות הן הקדושתאות שנכתבו בתקופה הבתרא קלאסית, והעובדה שסולמן כתב קדושתאות מעידה על זיקתו למורשת הקלאסית. עם זאת כדי לדייק בהערכת זיקה זו יש לבחון את יצירתו גם בז'אנרים אחרים, וכעיקר ביוצרות, שהן הז'אנר המרכזי של התקופה הבתרא קלאסית והן עיקר יצירתו של סולמן.

[1]

לשון הקדושתא אף היא מעידה על תקופתו של סולמן. הוא ממעט להשתמש בלשון הפיוט. אנו מוצאים אמנם פעלים האופייניים ללשון הפיוט (כגון "גַזִּים" [ש' 47], "טִיפִס" [ש' 41], "לְהַתְיַפֵּן" [ש' 361], "מִיִּרְמֵן" [ש' 363], "כְּנַמְתָּה" [ש' 418], "עֲמֹתִים" [ש' 29], "לְהַעֲמִית" [ש' 321]); וכן נטיית פעלים עלולים על דרך ע"ו ("חָק" [ש' 40], "צַגְתִּי" [ש' 50], "שִׁבְתִּי" [במשמעות "ישבתי", ש' 55], "עֵשׂ" [ש' 215], "קַח" [ש' 451]);⁸⁶ גזירת פעלים משמות ("רְעֻנְתִּי" [ש' 52]); גזירת פעלים בבניינים חדשים ("טִיעַמְתִּי" [ש' 294], "יִשְׁפֵר" [ש' 332], "מִשְׁוֹפְרִים" [ש' 336], "סְכוּת" [ש' 19], "פִּילִץ" [ש' 49]); צירוף כ"ף השימוש לפועל בעבר במשמעות "כאשר" ("כְּכָאוּ" [ש' 100], "קְכַבְלָת" [ש' 195]); השמטת אותיות משקל ("מְדוּש" [ש' 440], וכן צורת "חֲצַבִּי" [ש' 76] במקום "חצבני", אך בדרך כלל נוהג הכינוי המקובל בפועל — נִי); שימוש בשמות פייטניים במשקלים אופייניים ("נְזָלִי" [ש' 235], "כּוֹסֶף" [ש' 149], "תִּינִי" [ש' 27], "תִּיכּוֹנוֹ" [ש' 171], "יִיסוּד" [ש' 174], "עֲלִיצָה" [ש' 266], "רִצְיוֹן" [ש' 151], "תִּינִיטִיהֶם" [ש' 414]).⁸⁷ אך כל אלה נקוטים בצמצום רב, וברוב המקרים עקב אילוף תבנית, כגון הצורך להעמיד אות מסוימת לאקרוסטיכון או להלום חרוז.⁸⁸

86 אך ראה נטיית פועל מגזרת ע"ו על דרך ל"י "צָקָה" (ש' 22).
 87 ראה גם צורות "לְהַשְׁפֵּר" (ש' 38), "לְהִשֵּׁם" (ש' 260), ונטיית בניין התפעל "יִתְצַבֵּר" (ש' 85), "לְהַתְצַבֵּר" (ש' 219). אודות צורות אלה בפיוט ראה אליצור (לעיל, הערה 79), עמ' 214–215: "יהלום, שפת השיר של הפיוט הארץ ישראלי הקדום, ירושלים תשמ"ה, עמ' 175.
 88 סולמן גזר צורות גם שלא בדרך המקובלת בפיוט כדי להפיק את הדרוש לו. כך למשל בניין הפעיל משמש בפיוט בדרך כלל בהוראת גרימה, וסולמן אכן גזר צורה כמו "לְהַתְצַבֵּר" (ש' 34) בהוראה כזו. ואולם במקום אחר הוא גזר "הִלְצֵט" (ש' 163) כאשר מדובר בפעולה פשוטה, מפני שהוא זקוק לאות ה"א באקרוסטיכון. יהלום (לעיל, הערה 87) הראה שהפייטנים גזרו לעתים צורת קל מפועל המופיע בבניין הפעיל כדי לציין פעולה פשוטה. אנו מוצאים דוגמאות למהלך כזה אצל סולמן הגזר "סְכוּת" (ש' 19) מהסכית ו"צַגְתִּי" (ש' 50) מהצגתי (תוך נטייה של פועל מגזרת פ"י על דרך ע"ו, כמקובל בפיוט). אך במקום אחר הוא גזר צורת "צָקָה" (ש' 22) במקום הציק במשמעות ברורה של גרימה, מפני שזקק לאות צד"י באקרוסטיכון (וראה לעיל, הערה 86).

סולימן אינו יוצר בדרך כלל מלים וצורות חדשות, הוא מסתייע במה שמצוי ושגור בלשון הפיוט ואף זאת כאמור במידה מועטה, ואינו חותר לעצב לשון מקורית וחדשנית בצורותיה. נראה שהוא אינו מנסה כלל לחקות את הפואטיקה של הפייטנות הקלאסית שהעניקה ערך אסתטי לצורות הלשון. לשונו פשוטה ובהירה מאוד לעומת המקובל בפייטנות הקלאסית, ואופיינית לתקופה הבתר קלאסית.⁸⁹ הפשטות המורפולוגית היא שסייעה לעיצוב סמנטי גמיש ומקורי, כלומר לפיתוחה של לשון ציורית במידה העולה על המקובל בפייטנות, ובעיקר בתקופה הקלאסית.

סולימן אינו נמנע משימוש במלים מלשון חכמים, כגון "גְּנָאִי" (ש' 368), "וְנֻדְיִי" (ש' 408), "זוּל" (ש' 246), "בְּזָכוֹת" (ש' 89), "רְמָז" (ש' 24), "נְסִינְוִתְיוֹ" (ש' 77), "הֶלְלָכוֹת" (ש' 288), "מְפָכוֹת" (ש' 290), "נוֹאֲיִ" (ש' 113, 183). הוא אינו מרבה להשתמש בצירופי מלים ובצורות שנשגרו בלשון חכמים, אם כי אינו מתנזר מהם לגמרי.⁹⁰ וכן הוא מביא פעלים רבים בבניינים שלא נהגו קודם ללשון חכמים. אך לשון הקדושתא היא בעיקרה לשון המקרא. סולימן מרבה בצירופי מלים ומשפטים המבוססים על לשון הכתובים בשינויים קלים. העדפת לשון המקרא קשורה אולי לנוכחות הרבה של פסוקי שיר השירים, בפתיחות ובסיומות המקראיות, שסולימן ביקש לשלבן ברצף הומוגני ברצף הטקסט.

הפתיחות והסיומות המקראיות משפיעות גם על מבנה המשפטים. בהצטרפן לאקרוסטיכון הן יוצרות מערכת אילוצים שבעטיים מרבה הפייטן לנסח משפטים שסדר המלים בהם אינו כמקובל, ומושא או תיאורים קודמים לנושא ולנושא. ואולם גם מן הבחינה הזו אין סולימן חותר לניסוחים מורכבים וסתומים.

[1]

שניים הם נושאי הקדושתא: גאולת מצרים והגאולה שלעתיד לבוא. בתיאור גאולת מצרים מבליט הפייטן את עניין המתת הבכורים וטיבוע המצרים בים סוף, ומרחיב במיוחד בפרשת מתן תורה. נושא גאולת מצרים, הגאולה ההיסטורית, מעוצב בעיקר בפיוטים א-ה, ומשולב בו גם נושא הגאולה שלעתיד. למן פיוט ו ואילך עוסק הפייטן כמעט אך ורק בתיאור הגאולה שלעתיד לבוא.

הסיטואציה הליטורגית שבה הפייטן נושא את תפילתו המפויטת לפני הקב"ה בשם הציבור באה לידי ביטוי מפורש בעיקר בפיוטים הסמוכים לברכות — פיוטים א, א¹, ב, ב¹ ופיוטי השלמת הקרובה. בפיוטים אלה דובר הפייטן בדרך כלל בגוף ראשון (יחיד [לעתים בשם עצמו ולעתים בשם כנסת ישראל] או רבים), ומפנה את

89 ראה פליישר, שירת הקודש, עמ' 323–324.

90 ראה למשל שימוש בצורת "נְתַגְבֵּר" (ש' 217); הריבוי "גְּלִיּוֹת" (ש' 207), "מְלָכִיּוֹת" (ש' 68, 178); צורת הריבוי "אִישׁוֹת" (ש' 62); צורת המקור במשקל קטילה שנשגרה בלשון חכמים "צְמִידַת רגלים" (ש' 68); וכן הצירוף "שְׁעַבַּד מְלָכִיּוֹת" (ש' 178).

דבריו בפנייה ישירה אל הקב"ה. ואילו בשאר הפיוטים שבהם הפייטן מדבר בדרך כלל אודות הקב"ה בגוף שלישי מיטשטש רושמה של הסיטואציה הליטורגית. יותר משהפייטן נושא בהם תפילה אל הקב"ה הוא מכוון את דבריו אל ציבור המתפללים ואומרם בלשון הכרזה-סיפור.

כפיוטים א-ג משולכות ההתייחסויות לאירועים היסטוריים — יציאת מצרים ומתן תורה — בלשונות תפילה, ובעיקר בקשה להיגאל. בפיוט ד מפתח הפייטן רצף סיפורי קוהרנטי יותר (למן סיום הסטרופה הראשונה) — ממכת בכורות ועד מתן תורה.

הרצף בפיוט ה מאורגן פחות משאר הפיוטים, ולעתים הקשר בין סטרופה לסטרופה עומד רק על מלת השרשור הנדרשת לעניינים שונים בסיומת ובפתיחה, בלא נסיון לעצב רצף ענייני-רעיוני כלשהו. פיוט זה הציב קשיים בפני הפייטן. עקב עיצובו בסטרופות בעלות היקף מצומצם נתהדקה המסגרת של פתיחות וסיומות מקראיות והותירה לו תחום צר יחסית לפתח את מהלכו. הבאתם של פסוקי שיר השירים בסמיכות רבה זה לזה הקשתה על התנועה בתחום הצר, ולעתים מנעה מן הפייטן לעצב מהלך עצמאי וכפתה עליו "להיכנע" לתכני הפסוקים, גם במקרה שהדבר בא על חשבון העמדת רצף מסתבר.

מלבד התבנית גם אורכו של הפיוט עורר כנראה קשיים בארגונו. סולימן מצא פתרון — ולו חלקי — לארגון הקומפוזיציה שלו. הוא הקצה את סטרופות הקדוש, המשתלבות כאמור מדי שלוש סטרופות רגילות בתבנית הקיקלר, לתבנית תימטית — עשר השירות ששרו ישראל לקב"ה. השירות הולכות ומתפרטות, שירה אחת בכל סטרופה. ואלו הן: שירת אדם הראשון, שירת אברהם, שירת הים, שירת הבאר, שירת יהושע, שירת דבורה, שירת דויד, שיר השירים (שירת שלמה), שירת יהושפט ושיר חדש לעתיד לבוא. השירה נזכרת בדרך כלל בטור השני של הסטרופה כפורמולה "כשירת א" כן נשיר לקב"ה בבוא הגאולה, והסיומת המקראית בטור השלישי היא ציטוט מן השירה.

הרשימה של עשר השירות בפיוט קרובה ביותר לרשימה המובאת באגדת שיר השירים: אדם הראשון, אברהם, הים, הבאר, משה, יהושע, דבורה, דויד, שלמה — שיר השירים, שיר לעתיד לבוא.⁹¹ ההבדל היחיד הוא שבפיוט אין הפייטן מציין את שירת משה המופיעה במדרש כשירה החמישית, והיא שירת האזינו. נראה שסולימן השמיט שירה זו מפני יסודות התוכחה המשולבים בה ואינם הולמים שירה לעתיד לבוא. יתכן גם כמובן שעמד לפניו נוסח אחר של הרשימה. כדי להשלים את המניין הביא את שירת יהושפט כשירה התשיעית, והיא שירת תהילה לקב"ה. שירה זו נזכרת

91 ראה ש' שכטר, אגדת שיר השירים, קיימברידג' 1896, עמ' 10. הרשימה מובאת בשם ש"הגדת שיר השירים" בלקוט המכיר לתהלים, מזמור צו, ב (בוכר ב, נו ע"א-ע"ב) ובלקוט המכיר לישיעה ה, א (כהנא-שפירא, עמ' 37).

כשירה התשיעית ברשימה אחרת של שירות המובאת במכילתות, ותחילתה שונה ממה שמובא בפיוט ובאגדת שיר השירים.⁹²

ברשימה באגדת שיר השירים אין מצוינים פסוקי השירה. שירת אדם הראשון נזכרת באבות דרבי נתן נו"א א (שכטר ג ע"א) "בשבועי מה הוא אומר מזמור שיר ליום השבת".⁹³ לגבי שירת אברהם שיער א' עפשטיין, בהסתמכו על מקורות מדרשיים, שרס"ג במנותו שירה זו בין עשר השירות התכוון ליש' ה, א, אך הוא דן בה בפירושו לבר' יד, כב (ו"יאמר אברהם אל מלך סדם הַרְמַתִי יְדִי אֵל ה' אֵל עֲלִיּוֹן קָנָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ", והיא נזכרת כשירת אברהם בכר"ר כב, טז [תיאודור-אלבק, עמ' 220]).⁹⁴ טענתו של עפשטיין שרס"ג ראה את שירת אברהם ביש' ה, א אמנם הופרכה לאחרונה,⁹⁵ אך בפיוטנו מצטט סולימן את יש' ה, א כשירתו של אברהם, אם כי בטור השני הוא רומז לבר' יד, כב (ראה שו' 83–84). בשירת הים, שירת הבאר, שירת יהושע, שירת דויד, שירת יהושפט והשיר לעתיד לבוא מצוטטים בפיוט הפסוקים המובאים במכילתא דרבי ישמעאל. בשירת דבורה יש שינוי קל — בפיוט מובא הפסוק משופ' ה, ג ולא ה, א כמו במכילתות. בשירת שלמה מובא הפסוק הראשון משיר השירים וזאת על פי הרשימה באגדת שיר השירים, אך נוסח הטור השני בסטרופה "שיר לשורר בבית אולמו" רומז אולי שסולימן הכיר גם את המסורת המובאת במכילתות ולפיה מצוטט בהקשר זה "מזמור שיר חנוכת הבית" (תה' ל, א). נושא הגאולה לעתיד לבוא זוכה לטיפול רב יחסית בפיוט ה, וזאת לא רק בסטרופות הקדוש. נקשרות אליו התייחסויות למצוקות ישראל בהווה, בגלות, ועניינים אלה זוכים לפיתוח יותר מאשר נושא יציאת מצרים. לראשונה בקדושתא

92 הרשימה של המכילתות היא: שירה במצרים (יש' ל, כט), על הים (מכילתא דר"י שמ' טו, א, מכילתא דרשב"י שמ' טו, ב), על הבאר (כמ' כא, יז), משה (מכילתא דר"י דב' לא, כד, מכילתא דרשב"י דב' לא, ל ושניהם מכוונים לשירת האזינו), יהושע (יהו' י, יב), דבורה (שופ' ה, א), דויד (שמ"ב כב, א), שלמה (תה' ל, א), יהושפט (דה"ב כ, כא), שירה לעתיד לבוא (יש' מב, י; תה' קמט, א). ראה מכילתא דר"י מסכתא דשירה בשלח א (האראוויטץ-רבין, עמ' 116–118); מכילתא דרשב"י בשלח טו, א (אפשטיין-מלמד, עמ' 71–72), והשווה גם תנחומא בשלח י, ושם רשימה שתחילתה זהה לרשימה במכילתא דר"י, אך שתי השירות האחרונות בה הן כמו באגדת שיר השירים — שיר השירים ולעתיד לבוא.

93 השווה בר"ר כב, טז (תיאודור-אלבק, עמ' 220).

94 ראה א' עפשטיין, "שירת אברהם אבינו", ממוזח וממערב א (תרג"ד), עמ' 88. בשאלה שהופנתה לרב הא"י גאון נאמר שרס"ג הזכיר בפירושו למקרא עשר שירות, וצ"ע שם את שירת אברהם (ראה א"א הרכבי, זכרון לראשונים וגם לאחרונים, א, זכרון לראשונים, מחברת רביעית: זכרון כמה גאונים וביחוד רב שירא ורב הא"י בנו, בולין תרמ"ז, סימן טו, עמ' 30–31). במאמרו מביא עפשטיין רשימה שמצא בפירוש רס"ג לבשלח, בכתביד פטרסבורג: שירת אברהם, שירת הים, שירת הבאר, שירת האזינו, שירת דבורה, שירת דויד, שירת שלמה, שירת ישעיה, שירת יחזקיה ושיר חדש לעתיד לבוא. ראה שם, עמ' 87.

95 ראה ח' בן שמאי, "מציאה אחת שהיא שתיים: פירוש האזינו לר' שלמה בן חפני ופירוש ליושע לרב סעדיה גאון בכתב יד נשכח", קרית ספר סא (תשמ"ו-תשמ"ז), עמ' 321.

אנו מוצאים כאן לא רק תפילה והבעת משאלה להיגאל אלא גם תיאורים, אמנם פראגמנטריים, של פרטי חזון הגאולה (ראה ש' 97, 148–153, 174).

הרהיטים והסילוק אחידים יותר בתכניהם. הם מוקדשים בדרך כלל לנושא הגאולה: שיבת ציון, חידוש הברית בין ישראל לקב"ה, הכנעת הגויים, בניין המקדש ותמונות שפע ופריחה בעידן הגאולה.

הנאמר בסטרופות הבאות בזו אחר זו אמנם אינו מתאר בדרך כלל רצף זמני או מרחבי, אך העובדה שהפרטים נוגעים רובם ככולם לעניין הגאולה יוצרת רושם של אחדות ורציפות, בעיקר ביחס לפיוטים הקודמים במערכת. סולימן נוקט גם תחבולות שונות כדי ליצור רציפות במהלך של מספר סטרופות בפיוט. הוא מפתח ציוריות הלקוחה מתחום אחיד ומלכת מספר סטרופות.⁹⁶ במקרה אחד פיתח תמונה רחבה (לא מטפורית) המבוססת על החזון ביחזקאל יז, וכולה מטונימיה לגאולה.⁹⁷ סולימן מנצל ברהיטים ביתר שאת גם את התשתית הסיטואציונית משיר השירים.⁹⁸ דוגמה בולטת לכך יש בפיוט ו. בשלוש הסטרופות הראשונות הפייטן פונה לכנסת ישראל, ומפתח את הסיטואציה המעוצבת בפסוקי שיר השירים המתפייטים בסטרופות אלה. קטעי הפסוקים — המובאים כפתיחות וכסיומות מקראיות — שנאמרו במקור מפי הדוד הקב"ה לרעייתו, נתפסים בהקשר החדש כציטטות של דברי הקב"ה לכנסת ישראל, כלתו האלגורית (ראה ש' 184–186, 193–194, 196). הפייטן מפתח את התשתית משיר השירים גם בעצבו את שיבת העם לציון וחידוש הברית עם הקב"ה בתמונת חופה מטפורית (ש' 194–204). בסטרופות הרביעית והחמישית דורש הפייטן את פסוקי שיר השירים המתפייטים לעניינים אחרים מאלה שבהקשר המקורי, אך אינו משנה את הסיטואציה בפיוט (אם כי בסטרופה החמישית הוא אינו פונה אל כנסת ישראל אלא מדבר על אודותיה). למן הסטרופה השישית ועד לסוף הפיוט מובאים דברים מפי כנסת ישראל בדמותה האלגורית, שוב תוך פיתוח התשתית הציורית והסיטואציונית משיר השירים וניצול משמעות הפסוקים בהקשרם המקורי.

96 ראה למשל פיוט ו, ש' 209–220 (עיצוב הציוריות בסטרופות אלה נסמך על זיקת שמקורן כבר בשיר השירים); פיוט ז², ש' 318–326. ככלל ניכרת אצל סולימן במקרים רבים מגמה ליצור זיקת בלשון הציורית במסגרת הטור הבודד ומעבר לו, ראה למשל ש' 27–28, 52–55, 67–68.

97 ראה פיוט ז¹, ש' 233–236, 242–249, והעניין נרמז שוב בהשלמת הקרובה, ש' 439. תמונה אחת מעוצבת בפיוט ז², ש' 279–286, תמונה של הגולים השבים לציון.

98 ניצול התשתית הסיטואציונית משיר השירים מופיע גם קודם לכן בקדושתא, אמנם לאו דווקא כתחבולה המלכת חטיבות ארוכות. למשל אמירת פסוקים, שנאמרו במקור מפי הנערה בשיר השירים, מפי כנסת ישראל בדמותה האלגורית כרעייתו של הקב"ה (ראה ש' 18–20, 25–28, 50–58, 64–69 ועוד). שימת דברים בפי הקב"ה שכיחה פחות בפיוט, ופסוקי שיר השירים שנאמרו במקור מפי הדוד נאמרים ברוב המקרים מפי הפייטן הדובר כשיר (ראה ש' 159–176 ועוד).

סולימן מעצב גם תבנית תימטית בפיוט ו, אמנם בעיצוב קפדני פחות מאשר בפיוט ה. בטורי ג של הסטרופות (חוץ מן הסטרופות הרביעית והשמינית) נזכר שם מספר. בשלוש הסטרופות הראשונות מציינים המספרים דברים הקשורים לשבחה של כנסת ישראל, ולמן הסטרופה החמישית – דברים הקשורים לגאולה (חוץ מאשר בסטרופה התשיעית). ברוב המקרים מופיע המספר עשר, אך מצאנו גם שמונה (בסטרופה השלישית), שתיים עשרה (בסטרופה השישית) ואף שמונה מאות ותשעים (בסטרופה התשיעית).

הגאולה מתוארת ברהיטים ובסילוק כחזון לעתיד לבוא, והפייטן מדגיש שמועדה אינו ידוע (ראה למשל שו' 312–317) ושאינן לדחוק את הקץ (שו' 224). תיאורי המצב העתיד לשרור לאחר התממשות הגאולה מתנסחים בדרך כלל בהכרזות כעין נבואיות, ולעומת זאת שלבי הגאולה הנוגעים באופן ישיר ומיידי למצוקות העם בגלות – השיבה לציון והכנעת הגויים – מתנסחים לרוב במסגרת פניות "אישיות" ובמודוס רגשי, אינטימי. אם כי גם הם מתוארים על פי המובא במקרא ואצל חז"ל ללא נסיון להעמיד תיאור היסטורי-מציאותי, והדבר מסייע לסיוגם כמה שעתיד להתרחש בעתיד בלתי ידוע.

רק במקום אחד הפייטן חורג מכך ורומז אולי לאירועים היסטוריים שהתרחשו בתקופתו. הוא מבטיח לכנסת ישראל שתזכה לראות את מלכות הנוצרים שתגבר על המוסלמים (שו' 258–259). אפשר שהוא מכוון בכך לתבוסה שנחלו המוסלמים במערכה מסוימת נגד הנוצרים והיא נתפסת כנקודת מפנה היסטורית, אך קשה לקבוע באיזו מערכה מדובר.⁹⁹

גם בפיוטי ט ובהשלמת הקרובה עוסק הפייטן בעניין הגאולה, אך כאמור בסמוך לתחנות הליטורגיות לשונות תפילה ובקשה הולכות ותופסות את מקום התיאורים.

99 ואולי יש לראות מוטיב זה במסגרת הספרות בנושא הגאולה שנוצרה בתקופה המוסלמית, וכותביה ביקשו לקשור את המציאות בתקופתם אל מסורות על הגאולה שמקורן בתקופה קדומה יותר, ובעיקר בספר זרובבל. לשם כך היה עליהם "להחזיר" את השלטון לנוצרים כתנאי ראשון לגאולה. ראה י' אבן שמואל, מדרשי גאולה, ירושלים תשי"ד², עמ' 312 (חיבור משנת 628–638); עמ' 189 (חיבור מאמצע המאה השמינית נראה שם, עמ' 174, הערה 58), וראה על החיבור, שם, עמ' 162–175); וכן עמ' 121 (מאמר הגאולה לרס"ג); עמ' 135 (תשובה של רב האיי גארן).

מעמד

א	וארץ שיר השירים	אצה[י]ל בשירות מנושקות בצפצפי בשפתים נושקות גם נועם שתי תורות בה נושקות [ד]וד בשני עול[מ]ות ישקיני מנושקות
5	מנש' לריח שמניך	המקרא והמשנה נשקת בחירך וקיטור חדרך זה אלי אתה אשחרך חדרי גן עדן משכני אחריך
10	אחריך [ש]חורה	טסתי דובר מישרים ישבתי בין עובדי אשרים פמה לא תשעיני בקול משוררים להנעים בסוד ישרים / [נו]עם שיר השירים

1. בשירות מנושקות: בשירות נפלאות / 2. שיר השירים: הטוב שבשירים, וכך מכנה הפייטן את פיוטו, ומשמעות זו על פי שהש"ר א, יא "שיר השירים המשוכב שבשירים המעולה שבשירים המסולסל שבשירים". בצפצפי: כשאני שר. בשפתים נושקות: באהבה, והיא האהבה לאלהים, הלשון על פי שהש"ר א, טז "אם עסקת בדברי תורה ששפתיה מנושקות סוף שהכל מנשקין לך על פיה". / 3. נועם שתי תורות: שתי תורות נעימות, והן תורה שבכתב ותורה שבעל פה. בה: בשירה, וראה מכילתא ד"ר' מסכתא דשירה בשלח א (האראוויטץ-רביץ, עמ' 118): "שירו לה' שיר חדש [...] כל השירות שעברו קרואות בלשון נקבה [כלומר שירה ולא שיר]". / 4. דוד: הקב"ה. בשני עולמות ישקני מנושקות: על פי אגדת שה"ש א, ב (שכטר, עמ' 11): "ד"א ישקני מנושקות פיהו שתי נשיות הן אחת בעולם הזה ואחת בעולם הבא". / 5. מנושקות המקרא והמשנה: על פי שהש"ר א, טז (לפסוק "ישקני מנושקות פיהו"): "ר' נחמיה אומר שתי תורות נאמרו אחד בפה ואחד בכתב". בחירך: ישראל. / 6. לריח שמניך וקיטור חדרך: בעימות, בעינוג, תיאורי אופן מטפוריים של נתינת התורה. / 7. אלי אתה אשחרך: על פי תה"סג, ב. אשחרך: אשבחך, וראה שהש"ר א, יא "בכל השירים או הוא מקלסין או הן מקלסין אותו. בשירת משה הן מקלסין אותו ואומר זה אלי ואנהו [שמ' טו, ב]". / 8. חדרי וכי': על פי אגדת שה"ש א, ד (שכטר, עמ' 13): "ד"א הביאני המלך חדריו אלו חדרי גן עדן". / 9. טסתי: רצתי, מיהרתי ונעניתי לך. דובר מישרים: הקב"ה, הכיני על פי יש' מה, יט. / 10. שחורה: קדרת, עצובה. עובדי אשרים: עובדי עבודה זרה, במצרים ו/או בגלות בבל, והטור כולו על פי שהש"ר א, לה "ד"א שחורה אני כמצרים" וראה גם אגדת שה"ש א, ה (שכטר, עמ' 15). / 11-12. כמה וכי': סדר הדברים צ"ל: עד מתי לא תשעיני להנעים בסוד משודרים, נועם שיר השירים, כלומר עד מתי לא תשעיני לגאלני, וראה שהש"ר א, יב "ר' יודא ברי' סימון: בסיני נאמרה [שיר השירים] שנאמר שיר השירים שיר שאמרו אותו השודרים שנאמר שרים אחר נוגנים [תה' סח, כו] [...] רבן גמליאל אומר מלאכי השרת אמרוהו שיר השירים שיר שאמרוהו שרים של מעלה".

- (1) ככת' שיר השירים אשר לשלמה [שה"ש א, א] א
- (2) ונ' אודה יי' בכל לבב בסוד ישרים ועדה [תה' קיא, א]
- (3) ונ' לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך [שה"ש א, ג]
- (4) ונ' רננו צדיקים [כיי'] לישירים נאזה תהלה [תה' לג, א]
- (5) ונ' שחורה אני ונאזה בנות ירושלם כאהלי קדר כיריעות שלמה [שה"ש א, ה]
- (6) ונ' כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו [תה' קה, מג²]
- (7) ונ' ויוציא עמו בששון ברנה את בחיריו [תה' קה, מג¹]
- (8) ונ' שפתים ישק משיב דברים נכוחים [שמ' כד, כו]

א¹ נכוחים   שואלים להולכי נכוחם
 לדרוש ולחקור בפענניהם
 מבהיק מוגה נגהם   15
 החזק מגן וצנה וקומה להגיהם / מגן אכרהם
 ב' מגן

ב אכרהם   מעשיו אזכיר מקוצר נפשי
 אל תראוני   נוהמת ביד מכפיש
 סכות נא שועי ושלח חפשי
 עם הגידה לי שאהבה נפשי   20
 נפשי   פדיתה מיד צר בהפריעו
 אם   צקה במים בים היה פירעו

13. נכוחים: דברים נכוחים, דברי תורה. שואלים: הנושא: ישראל. להולכי נכוחם: את האנשים הישרים המקיימים את התורה, על פי יש' נו, ב (וראה שם בתרגום). ואפשר לפרש גם: ישראל ("נכוחים") שואלים לצדיקים ("להולכי נכוחים") על סוד הגאולה (תחור לטור 11) לדרוש ולחקור בפענחיו. / 15. מבהיק וכר': פנייה לקב"ה. מוגה: כמוכח על פי כתבי-היד צ"ל: מוגה. / 16. החזק...וקומה: על פי תה' לה, ב. להגיהם: לרפאם, להצילם.
 17. אברהם מעשיו אזכיר: אזכיר את מעשיו של אברהם, כדי שתעמוד לי וכותו. מקוצר נפשי: עקב ייסורי וסבלי, והצירוף על פי "קצר רוח" (שמ' ו, ט). / 18. אל תראוני: אל תבחו לי, וראה משמעות זו בתרגום לשה"ש א, ו. נחמת: נאנקת, מתייסרת. ביד מכפיש: בידי הגויים המייסרים אותי. / 19. סכות נא: הקשב. / 19-20. ושלח חפשי עם וכר': ושלח חפשי את העם שאמרת לו דברי אהבה, והם לשון שיר השירים, "הגידה לי" וכר'. / 21. מיד צר: מיד פרעה. בהפריעו: בהתפרעו. / 22. צקה: הציק (גזירת ע"ו על דרך ל"י). פירעו: עונשו, שבו נפרעו

לְיָהֵל סוּסוֹ וְרָכְבוֹ וְדָפְתָהּ סוּס לְפָרְעָה
 וְדָמָה לְסוּסוֹתַי בְּרַכְבֵי פָרְעָה

פָּרְעָה 25
 שְׁקַעְתָּהּ בְּמִים לְאַמְצִינִי וּלְחַזְקִינִי
 שִׁירוֹת לְחַיֵי בְּצוּאָר לְהַעֲנִיקִנִי
 תִּינִי שִׁיר חֲדָשׁ בְּכַפְלִים תְּנִיקִנִי
 תֹּאקֶף יְמִינְךָ תְּחַבְּקִנִי / וּפִידָה יִשְׁקִינִי

- (1) ככת' ישקיני מנושקות פיהו כי טובים דודיך מיין [שה"ש א, ב]
- (2) ונ' שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקיני [שה"ש ב, ו]
- (3) ונ' זכרני יי' ברצון עמך פקדיני בישועתיך [תה' קו, ד]
- (4) ונ' כי לויית חן הם לראשיך וענקנים] לגררותיך [מש' א, ט]
- (5) ונ' שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו [תה' קה, ב]
- (6) ונ' שירו לאלהים זמרו שמו [תה' סח, ה]
- (7) ונ' לכן כה אמר יי' וג' [יש' כט, כב?]
- (8) ונ' מזמור שירו ליי' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו [תה' צח, א]

כ' 30
 קָדְשׁוֹ יִתְקַדֵּשׁ בְּעַם לֹו עֲמוּתִים
 אֲזַכֵּר בְּרִיתוֹת הַכְּרוּתִים
 כְּפָ[עַ] שִׁתָּהּ אוֹתוֹת וּמּוֹפְתִים
 הִנֵּי תִינִינִי בְּגִשְׁמֵי זְרוּתִים / מְחִיָּה הַמַּתִּים
 ב' מחיה

ממנו. לטור זה ראה מכילתא דר"י מסכתא דשירה בשלח ד (האראויטץ-רכין, עמ' 132) "מרכבות פרעה — במדה שמדרו בה מדדת להם, הן אמרו כל הבן הילוד היאודה תשליכהו (שמ' א, כב) אף אתה באותה מדה מדדת להם שנאמר מרכבות פרעה [וחילו ירה בים]". / 23. וודפתה סוס: וודפתה על גבי סוס, או וודפתה אחרי הסוס (של פרעה), על פי מכילתא דר"י מסכתא דויהי בשלח ו (האראויטץ-רכין, עמ' 112) "רכב פרעה על סוס נקבה כביכול נגלה עליו הקב"ה על סוס נקבה שני לסוסתי ברכבי פרעה", והשוה שהש"ר א, מח. לפרעה: לגמול לו כראוי. / 23—24. לרעין המובע בטורים אלה גם אדר"ן נר"א כז (שכטר מב ע"א) "לפיכך נהג בו [בפרעה] הקב"ה כבוד ולא נפרע ממנו אלא הוא בעצמו שנאמר לסוסתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי". / 26. שירות לחיי: תכשיטי, והוא כינר לתורה. בצואר להעניקיני: לעדותה של צווארי כענק, לחיתה לי. וראה בתרגום לפסוק. / 27. חנוני: זימרה. שיר חדש: שייאמר בכרא הגאולה. בכפלים: פעמים רבות, או פעמיים והן הנרמזות באופן מטפורי בטור הבא: החיבוק והנשיקה. תניקיני: תגדום לי לומר. / 28. תוקף ימינך: ימינך החזקה. ימינך תחבקיני: על פי שה"ש ב, ו.
 29. בעם לו עמותים: בישראל שהם דבקים בקב"ה. / 31. כעשיתה וכו': במצרים. / 32. בגשמי זרותים: בגשמי השמים, המכונים זרותים על פי יש' מ, יב.

אֲזָ רָאוּ עִם עַל יָם בְּהִתְיַצְבוּ בְּסִינַי זָכוּ לְהִתְיַצְבוּ גְּדוּלַת מֶלֶךְ הָעוֹלָם בְּמוֹשֶׁבּוֹ דָּצוּ לְקַבֵּל עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ בְּמַסְבּוֹ	הַמְתִּים תּוֹרֵי זֶהָב	ג 35
הַשְּׂמִיעַם אֲמָרֵי שֹׁפָר זְרִיחוּ רִיחָם לְהַשְׁפֵּר זְדוֹנָם בְּכָל עֵת לְהַעֲבִיר וּלְכַפֵּר חֶק שָׁם קָדְשׁוֹ אֲשֶׁפּוֹל הַכּוֹפֵר	בְּמַסְבּוֹ צְרוּר הַמּוֹר	40
טִיכָס לְפִשְׁעֵי וּלְמַרְדֵּי יֹאמֶר מְעוֹדְדֵי כֵּן אֲשִׁירָה נָא לִידִידֵי לְהַלְלוּ בְּשִׁירַת דּוּדֵי	הַכּוֹפֵר הַנֶּהָף יָפָה	

- (1) ככ' אשירה נא לידידי וג' [יש' ה, א]
- (2) ונא' שירו לאלהים זמרו שמו וג' [תה' סח, ה]
- (3) ונא' לכן כה אמר יי אל בית יעקב וג' [יש' כט, כב]
- (4) ונ' ימלוך יי לעולם
- (5) ואתה קדוש

33. המתים: את המתים, והם המצרים. עם: עם ישראל. והטור כולו על פי שמ' יד, ל והרעיון מפותח בפדר"א מב (מהד' הרד"ל צט ע"ב) "אמר ר' סימון ביום הרביעי חנו ישראל על שפת הים ומנגב לים היו המצרים צפים כנאדות על פני המים ויצאה רוח צפון והשליך אותן כנגד מחנה ישראל והלכו ישראל וראו אותם והיו מכירין כל אחד ואחד שנאמר וירא ישראל את מצרים". / 34. תורי זהב: התורה, ואולי מכוח בפרט לשני לוחות הברית (ראה תרגום לשה"ש א, יא). זכו להחציבו: זכו שהקב"ה יחצוב להם, יעשה להם, יתן להם. / 35. גדולת מלך העולם: עול מלכות שמים. במושבו: הוא כסא הכבוד / 36. דצו: שמחו. עד שהמלך במסבו: על פי שהש"ר א, נה "ומהו עד שהמלך במסבו, ברקיע. נתנו ישראל ריח טוב לפני הר סיני ואמרו 'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע' (שמ' יט, ח)". / 37. במסבו: בהר סיני. אמרי שפר: התורה, והצירוף על פי בר' מט, כא. / 38. צרוּר המור: בצרוּר המור, ופירושו: בתורה. ריחם להשפר: התורה נועדה לשפר את ישראל, ומשמעות הרברים מתפרשת בטור הבא. / 39. זדונם: חטאיהם. להעביר ולכפר: התורה מאפשרת לישראל לכפר על חטאיהם ולזכות במחילה. / 40. חק: חקק. שם קדשו: בשם קדשו. אשכול הכתפר: הקב"ה. / 41. הכתפר טיכס: הקב"ה ערך את התורה שהיא כופר, כפרה, לפשעי ולמרדי. / 42-43. אשירה נא לידידי... בשירת דודי: רומז לפסוק הראשון בשרשרת הפסוקים.

א.ל.נא

45 ד	נָא	מִמְצָרִים נִפְלְאוּתִי הִרְאָה בְּלוּעִזִּים נֶאמַר לוֹ עַל מַיִם עֲזִים סְלִסְלוּהוּ וְרוֹמְמוּהוּ יוֹנְקִים וְעוֹלָלִים בֵּינָם גְּזִים עַתְּ עָבַר וּפְסַח עַל קוֹרוֹת בְּתִינוּ אַרְזִים
50	אַרְזִים אַנִּי	פְּלִיץ בְּבַחֲתִי נִפְתַּחוּחִים צָגַתִּי אוֹתוֹתִי עַל מְזוֹזוֹת וּפְתָחִים קָרְאוּ פֹלֶם אוֹי וְעַל בְּכוֹרֵיהֶם צוּחִים רְוַעַנְנָתִי אֲנִי בִּינְיָהֶם פְּשׁוּשָׁנָה בֵּין הַחוּחִים
55	הַחוּחִים כְּתַפּוּחַ	שְׁדָף וְטָרַף וְהָיוּ כְּאֵין שִׁיבְחָתִי הִנָּאָה לְעֵין שְׂבַחֲתִי בְּצִלוֹ חֲזוֹתוֹ עֵין בְּעֵין דִּידְנִי הִבִּיאֲנִי אֶל בֵּית הַיֵּין
	הַיֵּין	תֵּל תִּלְפִּיּוֹת דָּת רְחֻבָּה שֵׁם כְּרֹם חָמַר קָרְאֲנִי בְּאַהֲבָה

45. נא: מלת חייוק, כגון: אמנם וכיו"ב. אך ראה מ' זולאי, "עיוני לשון בפיוטי יניי", ידיעות המכון לחקר השירה העברית ו (תש"ו), עמ' רט, המשער ש"נא" כאן ובמקומות דומים הוא כינוי לקב"ה. ממצרים: ביציאה ממצרים. בלועזים: במצרים (על פי תהי' קיד, א) שטיבעם בים, והטור על פי מיכה ז, טו. / 46. על מים עזים: על ים סוף. / 47. סלסלוהו: שיבחהו בזמירות. יונקים ועוללים: הילדים שניצלו מגזירות פרעה, ראה המדרש בשמו"ר א, יב (שנאן, עמ' 54-56) המסתיים כך: "וכשנגלה הקב"ה על הים הם [הילדים] הכירוהו תחלה שנאמר 'זה אלי ואנוהו' (שם' טו, ב)". גזים: עוכרים. / 48. על קדוות בתינו ארזים: על בתי ישראל במצרים. / 49. ארזים: הבנים הבכורים. פילץ: המית. בבתי נפתוחים: בבתי המצרים וכינוים נפתוחים על פי בר' י, יג. / 50. צגתי: הצגתי. אותותיו: דם השם שנועד לשמש אות וסימן. / 52. רועננתי: נותרתי רעננה, ללא פגע, והשחה שהש"ר ב, ט "א"ר ברכיה אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לישראל בני כשהייתם במצרים הייתם דומין לשושנה בין החוחים..." / 53. החוחים: המצרים. שוף וטרף: הכה המית, והיו כאין: נכחדו, הצירוף על פי יש' מא, יא-יב. / 54-55. כתפוח וכר: על פי שהש"ר ב, י "כתפוח בעצי היער ר' הונא ור' אחא בשם ר' יוסי בן זמרא מה התפוח הזה הכל בורחין ממנו בשעת השרב ולמה כן לפי שאין לו צל לישב בצילו כך ברחו אומות העולם משבת מצל הקב"ה ביום מתן תורה יכול אף ישראל ת"ל 'ובצלו חמדתי וישבתי' חמדתי אותו וישבתי". שבתי: כמו: ישבתי. חזותו עין בעין: על פי במ' יד, יד. / 56. דידני: הנחתי, ניהגני. אל בית היין: להר סיני, על פי שהש"ר ב, יג "מהו הביאני אל בית היין אמרה כנסת ישראל הביאני הקב"ה למרתף גדול של יין זה שהש"ר לי שם דגלי תורה ומצות ומעשים טובים ובאהבה גדולה קיבלתי אותם". / 57. היין: צ"ל בית היין (על פי כתבי"ד הו). תל תלפיות דת רחבה: הר סיני הוא תל תלפיות, תל מפואר, של הדת הרחבה; התורה. / 58. שם: בסני. כרם חמר: כרם חמר כינוי לישראל הוא על פי יש' כז, ב, וראה בח"נ: כרם חמד, והיא הקריאה הקלה.

תְּקַפּוּ לְהַקְדִּישׁ בְּאַלְפֵי רֶבֶבָה
וְדַגְלוּ עָלַי אֶהְיֶה

60

חי וקיים מרום נורא וקדוש
תתגדל ברוב תפארתך
ותתקדש בעוצם נפלאותיך
בחג המצות ננעים שבח לחלותך
להודות לנועם קדשך להשתבח בתהלתך
כי אתה אלהי עולם
מן העולם ועד העולם
ודבר ממך לא נעלם
אלהים חיים ומלך עולם
חי וקיים נורא מרום וקדוש

קיקלר

ה

וְקָדוֹשׁ אֵילָף חֻקְמוֹת יְשִׁישׁוֹת
סוֹד פִּירוּשׁ שְׁתֵּי אִישׁוֹת
סִמְכוּנֵי בְּאִשִּׁישׁוֹת

בְּאִשִּׁישׁוֹת בְּפִנְהַ וּבְסִינֵי דְרָשֵׁי
וְשְׁתֵּיהֶם שֵׁם הוֹרִישֵׁי
שְׁמָאלוּ תַחַת לְרֹאשֵׁי

65

וְרֹאשֵׁי לְבָל אֶבְעַט בְּמַלְכֵיכוֹת עַד עֲמִידַת רַגְלֵים
הַשְּׁבַעֲתֵי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם

61. וקדוש: הקב"ה. אילף: לימד. חקמות ישישות: חכמת התורה, והיא מכונה חכמה ישישה על שום קדמות בריאתה (על פי המובא בפסחים נד ע"א "שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן התורה..."). / 62. סוד פירוש: ואת פירוש סוד (סמיכות הפוכה). שתי אישות: תורה שבכתב ותורה שבעל פה על פי שהש"ר ב, יד "סמכוני באשישות בשתי אשות תורה שבכתב ותורה שבעל פה". / 64. באשישות: בשתי אישות, השווה שו' 62, וראה שהש"ר ב, יד "ד"א סמכוני באשישות באשות הרבה באשו של אברהם ושל מוריה ושל סנה ובאשו של אליהו ושל חנניה מישאל ועזריה". בסנה: ראה שמ' ג, ב. ובסיני: ראה שמ' יט, יח. דרשי: כמו: דרשני, פקד אותי. / 65. ושתיהם: את שתי התורות. שם הוריש: נתן לי, ושם הוא בסיני. זולאי מחליף את נוסח הפנים בנוסח שבכתב-יד ד "ובשתיהם שם הפרישי", ואם כן "שם" בסנה ובסיני. / 67. גנן: עטר, חבש למגן. כתרים שנים: על פי שבת פח ע"א "בשעה שהקדמו ישראל נעשה לנשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע". / 68. לכל אבעט: כדי שלא אמרוד, ראה שהש"ר ב, יח "ר' חלבו אומר ד שבעות יש

	70
פזמ' ירושלים יסד ובה נשיר	
בשירת אדם הראשון להכשיר	
כמו שר לשבת מזמור שיר	
לקדוש	
	75
שיר	
דיברו במועד זה	
מובטחים לשמוע בקץ זה	
קול דודי הנה זה	
	80
זה	
היום מצור חצבי	
לסיונותיו להודיע בהריצו פצבי	
דומה דודי לצבי	
	80
לצבי	
ולארצותיה ליל זה נשמר	
ללארבעה עשר בניסן קץ זה נגמר	
ענה דודי ואמר	

כאן [בפסוק "השבעתי אתכם בנות ירושלים"] השביע לישראל שלא ימרדו על המלכות ושלא ידחקו על הקץ ושלא יגלו מסטירין שלהם לאומות העולם ושלא יעלו חומה מן הגולה", והשווה תנ"כ דברים, הוספה ג (בוכר ב ע"ב) "ארבע פעמים כתוב השבעתי אתכם כנגד ארבע מלכיות שלא ימרדו באחת מהן". עד עמידת רגלים: עד בוא הגאולה, שבה תגשם שיבת ציון, הכיניו עמידת רגלים על פי תה' קכב, ב. / 71. כשירת אדם הראשון: הפייטן הולך ומונה עשר שירות, שירה בכל אחת מסטרופות הקדוש (ראה הדין על כך לעיל במבוא). / 72. מזמור שיר: תה' צב, א. / 73. דיברו: ישראל. במועד זה: בגאולת מצרים. / 74. בקץ זה: בקץ הימים, בכוא עת הגאולה. / 75. דודי: מלך המשיח. הנה זה: יש להשלים על פי המשך הפסוק: הנה זה בא. לטורים 74-75 ראה שהש"ר ב, יט "ור' חוניה בשם ר"א בן יעקב אומר קול דודי הנה זה בא זה מלך המשיח בשעה שהוא אומר לישראל בחודש הזה אתם עתידין להגאל". / 76. זה היום: ביום הזה. מצור חצבי: מי שחצב אותי מצור, כלומר מי שהעמידיני מורעו של אברהם, המכונה צור, על פי יש' נא, א-ב. / 77. נסיונותיו להודיע: לפרסם את עשרת הנסיונות שעמד בהם אברהם, וחותם עומרת לישראל, וראה אר"ן נו"א לג (שכטר מח ע"א) "כנגד י' נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ובכולם נמצא שלם כנגד עשה הקב"ה עשרה נסים לבניו במצרים, כנגדן הביא הקב"ה עשר מכות על המצרים במצרים, כנגדן נעשו לישראל עשרה נסים על הים, כנגדן הביא עשר מכות על המצרים בים". בודיעו חצבי: באברהם שרץ כצבי לעשות רצון קתו, על פי אבות ה, כד: "היו עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים". / 79. לצבי: לישראל. ולארצותיה: לארץ ישראל, על פי יח' כ, ו. ליל זה: יד בניסן. נשמר: הם מציינים את זכרו. / 80. קץ זה נגמר: הוא קץ שעבד מצרים. / 81. ענה דודי ואמר: פסוק זה נדרש לענין קץ שעבד מצרים בתרגום

וְאָמַר

יִשְׁרָאֵל אֲשִׁירָה לְמַעוֹדֵי
כְּשִׁירַת אַבְרָהָם הַרִימוֹתַי יְדֵי
כֵּן אֲשִׁירָה נָא לִידֵי שִׁירַת דּוֹדִי
לְקִדּוֹשׁ

85 דוֹדִי זְמַן עַל אוֹיְבֵיךָ יִתְגַבֵּר
רוֹגְזוֹ יִכְלֶה וְקֶצֶף יַעֲוֹבֵר
כִּי הִנֵּה הַסְתּוֹ עָבַר

90 עָבַר חֶלֶף מִן הָאָרֶץ
בְּזָכוֹת אֵיתְנִי אָרֶץ
הַנִּצְּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ

בָּאָרֶץ טְמוֹן כָּל חוֹגְגֵיהָ
יִחַד מְנָה לְהַעֲבִיר נְסוּגֵיהָ
הַתְּאֵנָה חֲנֻטָּה פְּגִיָּה

95 עֵת יַחְנִיט בְּאֵרִיאֵל פְּגִיָּה
כְּשִׁירַת הַיָּם נִשִּׁיר בְּהִינָאֵל
אֶז יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לְקִדּוֹשׁ

לשה"ש ב, י. / 82. למעודי: לקב"ה. / 83. הרימותי ידי: בר' יד, כב, זוהי שירת אברהם על פי בר"ר מג, ט (תיאודור-אלבק, עמ' 423) "ויאמר אברהם אל מלך סדום הרימותי ידי [...] ורבנין אמ' עשאו שירה". ואפשר להבין גם: אני מרים ידי לאלהים בתפילה כשם ששר אברהם. / 84. אשירה וכו': יש' ה, א. / 85. דודי: הקב"ה. זמן: כאשר, בשעה ש... על אויביו יתגבר: על פי יש' מב, יג. / 86. רוגזו: זעמו של הקב"ה על ישראל. יעובר: כנראה צ"ל יועבר, בהופעל, וראה בח"ג. / 87. הסתו: כינוי לגלות, וראה אגדת שה"ש ב, יא (שכטר, עמ' 31) "כי הנה הסתו עבר העיני הגשם חלף והלך לו אילו ימי השעבר", והשווה שהש"ר ב, כט; שמו"ר טו, א. / 89. איתני ארץ: האבות, ואולי הצדיקים בכלל. / 90. הנצנים: ראשית סימני הגאולה. / 91. טמון: קבור. חוגגיה: כינוי לחוטאים, אולי מלשון "יחוגו וינועו כשכור" (תה' קז, כז). / 92. להעביר: להפריש. נסוגיה: פושעיה, מלשון נסוגי אחור. / 93. התאנה וכו': הגאולה הבשילה. / 94. פגיה: בני ישראל, וראה בתרגום לפסוק. יתניט: יצמיח, יפריח. באריאל: בירושלים, על פי יש' כט, א. / 96. שירת היס, שמ' טו, א. / 97. ישראל: את ישראל. לאלף

	יְשָׁאֵל יִקְבֹּץ לְאֶלֶף צֶלַע מִיְנִיקֵי דְבַשׁ מִסְּלַע יוֹנְתֵי בַּחֲגֵי הַסְּלַע	
100	הַסְּלַע כָּבֵאוּ גְאוּלִים וְרִבְבָה בְּצִמְחַת הַשְּׂדֵה מְשׁוּלִים אֶחָזוּ לָנוּ שׁוֹעֲלִים	
105	שׁוֹעֲלִים לוֹהֵטוּ בְּחִבְלוֹ יָרָה בַּיָּם מִרְקָבוֹת פְּרֵעָה וַחִילוֹ הוֹדִי לִי וְנֹאֲנִי לוֹ	
	לוֹ זָמַר אִשָּׁא בְּשִׁירָה כְּשִׁירַת הַבָּאָר אֲשִׁירָה אֲזוּ יִשִּׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה לְקִדּוֹשׁ	
110	הַשִּׁירָה מְעַשֵּׂר שִׁירוֹת לְאִיּוֹם כָּאֲזוֹ נְשׁוֹרֵר מִיּוֹם אֶל יוֹם עַד שִׁיפּוּחַ הַיּוֹם	
	הַיּוֹם נִשְׁעַנְתִּי בְּתוֹכָן עֲלִילוֹת הִמְהַוְּדָר בְּנוֹאֵי הַלִּילוֹת עַל מִשְׁכְּבֵי בְּלִילוֹת	

צלע: לירושלים, על פי יהו' יח, כח (סמיכות הפוכה). / 98. מיניקי דבש מסלע: כינוי לקב"ה על פי דב' לב, יג. / 99. יתתי וכו': את יונתי, את ישראל. / 100. הסלע כבאו: כשכבאו לסלע, למבוי סתום, והכחנה לים סוף, ראה שהש"ר ב, לא 'ר' אלעזר פתח קרייה בישראל בשעה שעמדו על הים. יתתי בחגי הסלע שהיו חבויים בסתור של ים". גאולים: בני ישראל שנגאלו ממצרים. / 101. רבבה וכו': על פי יח' טז, ז. / 102. אחוז לנו שועלים: ראו את המצרים שרדפו אחריהם, ראה שהש"ר ב, לג "כשהוא מושל המצרים מושלן בשועלים". / 103. שועלים: המצרים. לזהטו: הושמדו. וכרוב המקורות: לוקטו. בחבלו: ברשתו, במצודתו, של הקב"ה. / 104. ירה וכו': על פי שמ' טו, ד. / 108. כמ' כא, יז. / 109. השירה: היא השירה שלעתיד לבוא. לאיום: לקב"ה. / 110. כאז: כבגאולת מצרים. מיום אל יום: על פי תה' צו, ב. / 111. עד שיפוח היום: כשכתבוא הגאולה, ראה שהש"ר ב, לו 'ר' יודן אמר עד שאכניס פיחה בלילן של מלכות". / 112. בתוכן עלילות: בקב"ה, והכינוי על פי שמ"א ב, ג. / 113. בנואי הלילות: ביפי שירי הלל, והניקוד בנואי על פי טור 183 להלן. / 114. על משכבי בלילות:

115	בַּלִּילוֹת	סְלִסּוּלוֹ אֲדוֹכְבָה לְמִצּוֹא מְקוֹם אוֹתִי לְיִשְׁבָה אֶקוּמָה נָא וְאֶסוֹכְבָה
120		וְאֶסוֹכְבָה חֲוַפַת בַּיִת מְעוֹנֵי כְּשִׁירַת יְהוֹשֻׁעַ לְדָבָר בְּעִינֵינִי אֲז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לִי לְקָדוֹשׁ
		לִי עֲרֻכְתִּי לְרֹאשׁ אֲשֻׁמּוּרִים לְצֹאתִי בַּלִּיל שִׁמּוּרִים מִצְאוֹנֵי הַשּׁוּמְרִים
125	הַשּׁוּמְרִים	פּוֹגְרוֹ אוֹנֵי רַחֲמֵיהֶם לְלֵלָה הַשְּׁמִיעוּ עַל מִיתֵיהֶם כְּמַעַט שֶׁעֲבַרְתִּי מֵהֶם
	מֵהֶם	צִיּוֹנֵי עוֹשֵׂה נֹרְאוֹת הַשְּׁבִיעֵנִי מִלְּעוֹרֵר קֶץ הַפְּלֹאוֹת הַשְּׁבַעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם בְּצַבָאוֹת
130		בְּצַבָאוֹת לְזֹחַח מְרַנְּנִים כְּשִׁירַת דְּבוּרָה וּבְרַק אֲשִׁיר בְּרִינוּנִים שִׁמְעוּ מְלָכִים הָאֲזִינוּ רוֹזְנִים לְקָדוֹשׁ

כינור מטפורי של הגלות, וכך גם בתרגום לשה"ש ג, א. / 115. סלסולו: שיר שבחו. אדוכבה: אמלל, אומר. / 116. למצוא וכר: זוהי בקשתה של כנסת ישראל, המתאוה לשוב לציון. אותי: זולאי מחליף את נוסח הפנים וכותב "אתי" לישבה (על פי כתב-יד בג) ולפי זה מבקשת כנסת ישראל מקום שהקב"ה ישב שם אתה, ואף זה מכון לארץ ישראל. / 118. ואסוכבה: לעתיד לבוא. חופת בית מעוני: את בית המקדש, המכונה בית מעון בתה' כו, ח. / 120. יהו' י, יב. / 121. ערכת: ציפיתי, על פי תה' ה, ד. ראש אשמורים: הצירוף על פי איכה ב, יט. / 122. יצאתי וכר: על פי שמ' יב, מב. / 123. מצאוני השומרים: השיגוני המצרים. / 124. השומרים: המצרים. פוגרו: הומתו. אוני רחמיהם: בניהם הבכורים. / 126. כמעט שעברתי מהם: כאשר הייתי קרובה לעזוב את ארצם. / 127. מהם: מעל אומות העולם. עושה נוראות: הקב"ה על פי יש' סד, ב. / 128-129. ראה בפירושו לסור 68. / 130. בצבאות: בקהל ישראל, על פי שמ' יב, יז. / 132. שופ' ה, ג. /

	רוֹזְנִים	קִילַע עַל הַמַּעֲבָר	
		וְהִירִיץ כְּסוּס בַּמְדָּבָר	
		מִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמְדָּבָר	135
	הַמְדָּבָר	קוֹל קוֹרָא יִשְׁלָמוּ	
		לְעוֹרֵר שְׁנַת שִׁילוּמוֹ	
		הִנֵּה מִיִּשְׁתוֹ שְׁלֹשְׁמָה	
	לְשֹׁמָה	קָיִים עוֹשֵׁר וְכָבוֹד וְחֻכְמָה	
		מְחַכְמֵת פְּתִי לְהַחְכִּימָה	
		כָּלֵם אַחֲרָיו חָרַב מְלוֹמְדֵי מְלַחְמָה	140
	מְלַחְמָה	הָעִיר לְמִשִּׁיחַ נִצְחָנִי	
		כְּשִׁירַת דָּוִד לְדָבָר בְּעֵינַיִנִי	
		וְדָבָר דָּוִד לִי	
שְׁלֹשְׁמָה			
	לִי	רִיגַשׁ וְהִילָךְ	
		בְּהַעֲמִידוֹ קָרַת מְלָךְ	
		אֶפְרַיִן עָשָׂה לוֹ הַפְּלָךְ	145
	הַפְּלָךְ	רְכָבוֹתָיו יֵאָסֶף	
		אֶל מְקוֹם בְּחָר לוֹ בְּכוֹסֶף	
		עֲמוּדָיו עָשָׂה כֶּסֶף	150
	כֶּסֶף	רְצוּף אֶהְבֵּת רְצוּן	

133. רוֹזְנִים: את המצרים. קילע: לכד. על המעבר: בעוברם כים סוף. / 134. והיריץ: עובר לטור הבא. / 135. מי זאת עולה מן המדבר: את ישראל, והשוה לעיל, טורים 23-24. / 136. המדבר קול וכו': את נבואת "קול קורא במדבר" (יש' מ, ג) יקיים הקב"ה. / 137. שנת שילומו: יום נקם, על פי יש' לד, ח. / 138. הנה וכו': לישראל, הכינוי לישראל, על פי שהש"ר ג, יד "הנה מטתו מטהו ושבתיו [...] שלשלמה למלך שהשלום שלו". / 139. לשלמה: לשלמה המלך. עושר וכבוד וחכמה: על פי מל"א ג, יג; י, כג. / 140. מחכימת פתי: התורה, על פי תה' יט, ח. / 141. כולם: ויהיו כל ישראל. אחוזי חרב מלומדי מלחמה: במלחמתה של תורה. / 142. מלחמה העיר: עורר מלחמה. למשיח נצחני: למשיחי העתיד לנצח. / 144. שמ"ב כב, א. / 145. ליי' ריגש והילך: נלך ברגש אל ה', על פי תה' נה, טו. / 146. בהעמידו: בכנותו לעתיד לבוא. קרית מלך: את ירושלים, על פי תה' מח, ג. / 147. אפריון: בית המקדש. / 148. המלך: הקב"ה. רכבותיו: המוני בני ישראל. / 149. בכוסף: באהבה. / 151. כסף וכו': הטור כולו הוא כינוי לבית המקדש הבנוי

שֵׁם בְּגִיא תַּיִן
צְאִינָה וְרֵאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן

צִיּוֹן   לְהַקְרוֹת בְּשֵׁמוֹ
שִׁיר לְשׁוֹרֵר בְּבֵית אוֹלְמוֹ   155
שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה
לְקָדוֹשׁ

ל

בְּשִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה
שׁוֹרְרוּ לְקָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ
פד'

לְשִׁלְמָה   שִׁיבְחָה מִיּוֹפָה
מְסִינִי בְּלֹא מוֹם מְתִיפָה   160
הַנֶּךְ יָפָה רְעִיתִי הַנֶּךְ יָפָה

יָפָה   שְׁמוֹנֶה בְּכֶמֶה מְצוּוֹת
הִלְעֻטָּה טְהוֹרָה וְקִדּוּשָׁה מְצוּוֹת
שִׁנְיָךְ כְּעֶדֶר הַקְּצוּבוֹת

הַקְּצוּבוֹת   שְׁעֵתִידוֹת בְּאוֹתוֹתֶיךָ
סְדוּר שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שִׁחּוֹתֶיךָ   165
כְּחוּט הַשְּׁנִי שְׁפֹתוֹתֶיךָ

כסף (והשוהה טור 443) ורצוף, מרוצף, באהבתו של הקב"ה, על פי שה"ש ג, י. / 152. בגיא חיון: בירושלים, על פי יש' כב, א. / 153. צאינה וכו': הפייטן חחה את העתיד לבוא וקורא לישראל לבוא לראות את בית המקדש הבנוי בציון. / 154. להקרות בשמו: תיקרא בשמו של הקב"ה כאשר ישוב העם לארצו. / 155. בבית אולמו: בבית המקדש. / 157-158. ראה דיון לעיל במבוא. / 159. לשלמה: לקב"ה, על פי שהש"ר א, יא "כל מקום שנאמר כמלך שלמה במלך שהשלוש שלו הכתוב מדבר". / 160. מסיני וכו': על פי שהש"ר ד, טו "מהו כולך יפה רעיית תני ר' שמעון ברי יוחאי בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמ' כד, ז) אותה שעה לא היו בהם לא זבים ולא מצורעין ולא חגרין ולא סומין ולא אלמין ולא חרשין [...] על אותה שעה נאמר כולך יפה". ללשן שבה מתנסחים הדברים בפיוט ראה שה"ש ד, ז. על פי ח"נ צ"ל: נתיפה. / 162. יפה: כנסת ישראל. שמורה: נהרת. בכמה מצוות: המפורטות בטור הבא. / 163. הלעטת: אכילת. טהרה וקדושה: אכילת טהרה וקדושים. / 164. שיניך וכו': ועל כן שיניך כעדר הקצובות. / 165-167. הקצובות וכו': שיניך עתידות להיות קצובות באותותיך, כלומר באותיות שתתפללי בהן. ובסידור תפילת שמונה עשרה שלך יהיו כחוט השני שפתותיך. לענין כחוט השני שפתותיך השחה שהש"ר ד, יא "כחוט השני שפתותיך רחישת פיך

שְׁפֹתַיִךְ וּמִדְבַרְךָ יִנְעִימוּ שִׁירִים
 כְּשִׁירַת יְהוֹשֻׁפֵט הַיּוֹת מְשׁוֹרְרִים
 כְּנִינְעֵץ אֶל הָעֵם וַיַּעֲמֵד מְשׁוֹרְרִים
 לְקָדוֹשׁ

170

מְשׁוֹרְרִים תִּקְפוּ בְּחִינּוּי
 לִישָׁבֶם בְּמָקוֹם עִיר חֲנוּי
 כְּמַגְדֵּל דָּוִד צְוֹאֲרֵךְ בְּנוּי

בְּנוּי תִּיכְוֹנוּ בְּיִסּוּד סְפִירִים
 יוֹם יְבוֹא תִשְׁבִּי וְגוֹר כְּפִירִים
 שְׁנֵי שְׁדֵיךְ כְּשְׁנֵי עֶפְרַיִם

175

עֶפְרַיִם תְּאֲמִי צְבִיָּה הַמְּוֹצְלִים
 מִשְׁעֲבוּד מְלָכִיּוֹת כִּן יִהְיוּ גְאוּלִים
 עַד שִׁפּוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים

הַצְּלָלִים זְמִיִּים לְשִׁיר הָעֲתִיד בְּעוֹלָם
 וּמְזוֹר שִׁיר חֲדָשׁ יְשׁוּרֵר עִם עוֹלָם
 וְכֵם תּוֹעֲרֵץ וְתוֹקֵדֵשׁ אֶל נָא לְעוֹלָם

180

ובכן אל נא לעולם תוּעֲרֵץ

חכיבה עלי כחות השני של זוהרית, ר' אבהו אמר עלה תשלמה פרים שפתינו (הושע יד, ג) מה נשלם תחת פרים ותחת שעיר המשתלח? שפתינו" / 170. דה"ב כ, כא. / 171. משוררים: את הלויים המשוררים. תקפו בחינני: כמו חינו בחוקף, ששור שירה עזה. / 172. לישבם: ומבקשים מן הקב"ה לישבם. במקום עיר חנוי: בירושלים. היא קרית חנה על פי יש' כט, א. / 173. כמגדל דוד צוארך בנני: ראה שהש"ר ד, יא "כמגדל דוד צוארך זה בית המקדש, ולמה מדמהו בצואר שכל הימים שהיה בית המקדש בנני וקיים היה צוארן של ישראל פשוט בין אומות העולם וכיון שחורב בית המקדש כביכול נכפף צוארן של ישראל". / 174. בנני: עתיד להיבנות. תיכנונו: יסודו של בית המקדש. בייסוד ספירים: באבני ספיר, על פי יש' נד, יא, והשחה שמו"ר טו, כא על חמישה דברים שעתיד הקב"ה לחדש לעתיד לבוא "והחמישי שהוא בתה את ירושלים כאבני ספיר שנא' הנה אנכי מרביץ בסוך אבניך ויסדתיך בספירים' (יש' נד, יא)". / 175. וגור כפירים: מלך המשיח. / 177. עפרים תאמי צביה: בני ישראל. המוצלים: ממצרים. / 180. הצללים: הצרות והאנחות, וראה שהש"ר ב, ל "ומהו ונסו הצללים אלו צללי יגון ואנחה". לשיר העתיד בעולם: היא שירת הגאולה.

ובכן שיר השירים <אשר לשלמה>

לְשֵׁלמָה
כְּוֹלֵךְ יָפָה
אִישׁוֹר יוֹנָתִי [כְּנוֹאִי]
לְעֵינַי כָּל רוֹאֵי
כְּעֵשְׂרָה מְקוֹמוֹת כָּלָה תִּקְרָאִי
אֹתִי מִלְּכָנוֹן כָּלָה אֹתִי מִלְּכָנוֹן תְּבוֹאִי

185

פזמ'
שִׁיר הַשִּׁירִים
אֲמַרְוֶה יִשְׂרָיִם
סִדְרוֹתָ כְּשָׂרִים
סִלְסוֹלֶה מְשׁוֹרְרִים
כְּעֵשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים
וּבְשֵׁשָׁה סְדָרִים
פזמ'

190

תְּבוֹאִי
לִיבְבַתִּינִי אַחֹתִי כָלָה
גְּנוּנִיךָ לְהַכְלִילָה
דְּבָרוֹת עֵשְׂרָה כְּקַבְלַת נְאֻמְךָ בְּגִילָה
מָה יָפוּ דוֹדֶיךָ אַחֹתִי כָלָה
פזמ'

195

כָּלָה
נוֹפֶת תְּטוֹפְנָה שְׁפֹתַיִךְ
הַדּוֹרָה וּמְהוֹלָה
לְהִתְהַלֵּלָה
וּבְשֵׁמוֹנֶת יָמֵי מִילָה אֶת מְהוֹלָה
גַּן נְעוּל אַחֹתִי כָלָה
פזמ'

200

183. לשלמה: כמו: שלמה, והוא הקב"ה (ראה לעיל, טור 159). אישור: אמר אשרך, הילל, וראה שה"ש ו, ט. יונתי: כנסת ישראל. בנואי: בזכות יופיה. / 185. בעשרה וכו': על פי שהש"ר ד, כא "בעשרה מקומות נקראו ישראל כלה". / 187. שיר השירים: כינוי לתורה. / 193. גן: כמו: לגן. כלילת יופי: כינוי לכנסת ישראל, שאליה פונה הקב"ה. להתבללה: להתייפות. / 194. ליבבתיני: משכת את לבי. גנוניך: חופתך, בריתי איתך. להכלילה: להשלים. / 195. כקבלת: כאשר קיבלת. / 199. ובשמונת וכו': ראה שהש"ר א, טב "הנך יפה רעייתי הנך יפה הנך יפה

- פְּלָה זֹהֶרֶת כְּפָרְדָּס רִמּוֹן
שְׁלַחֲךָ זָמַן שְׁלָחִים דּוֹכְרִים בְּאַרְמוֹן
חֲמָאָה וְדָבָשׁ וְחֶלֶב יַיִן וְאַפְרָסְמוֹן
וְגַם גֵּרֶד וְכַרְפּוֹס קָנָה וְקִינָמוֹן
פּוֹמ'
- 205 וּק' טוֹעַמַת כְּבוֹא קֶץ זָמַן
מַעֲזֵן גַּנִּים טוֹב לְהֵם מְזוּמָן
אָמַר לַעֲשׂוֹר גְּלִיּוֹת לְהַחְזִירָךְ לְמִקְוֵן
עִירֵי צְפוֹן וּבֹאֵי תִימָן
פּוֹמ'
- 210 תִּימָן כָּבֵא אֱלוֹהַּ וְדָתוֹ הַפֶּק
כָּן עוֹד יִפֶּק כָּאתִי לְגַנֵּי
לְפִתּוֹחַ שָׁנִים עָשׂוֹר שְׁעָרִים עֲלֵיהֶם לְהִתְרַפֵּק
אֲנִי יְשִׁינָה וְלִבִּי עַר קוֹל דּוֹדֵי דוֹפֶק
פּוֹמ'
- 215 דּוֹפֶק מְבוֹא הַשְּׁעָר אוֹתוֹ לְכַחוֹר
מְעַנִּית חוֹרְשֵׁי מִבְּפָנִים וּמְאַחוֹר
נְסִים עֲשָׂנָה יַעֲשׂ פְּעֵשׁ לִי בְּשִׁיחוֹר
דּוֹדֵי שְׁלַח יָדוֹ מִן הַחוֹר
פּוֹמ'

במצוות [...] הנך יפה במילה". / 201. כפרדס רמון: על פי לשון הפסוק בשה"ש ד. יג. / 202. שלחך: כמו שליחך, שליחי ציבור שלך. זמן: בזמן. שלחים: צ"ל כנראה שמנים, חו מטפורה לדברי תפילה שהם אומרים, השווה שהש"ר א. כ "לריח שמניך טובים ר' ינאי בריה דר' שמעון כל השירים שאמרו לפניך האבות ריחות היו אבל אנו שמן תודק שמך [...]". בארמון: בבתי כנסיות / 203-204. חמאה וכו': מטפורות המתארות את תפילתם. / 205. קנמון: מטפורה לדבר מהנה. טועמת: תהי טועמת. / 207. לעשור גליות: לעשרת השבטים שבגלות. להחזירך: צ"ל להחזירך. / 209. תימן כבא אלה: כשם שנגלה הקב"ה על הר סיני, הכינוי תימן על פי חב"ג, ג. דת: ותורתו. הפק: הפיק, נתן. לישראל. / 210. באתי לגני וכו': כן עוד יאמר ("יפק"): "באתי לגני". / 211. שנים עשר שערים: שנים עשר ירושלים הנקראים על שם י"ב השבטים, על פי יח' מח, לא-לד. / 212. אני ישינה וכו': כל הטור כינוי לישראל. / 213. אותו: נראה לי לתקן: אותי. / 214. פשטו: הסרתי מעלי. מענית חורשי: עול הנוגשים בי, הלשון על פי תה' קכט, ג. מבסנים ומאחור: מכל עבר. / 215. נסים עשרה: עשר המכות, וראה המצוטט מאדר"ן בפירוש לטור 77. כעש: כשם שעשה. בשיחור: במצרים, המכתה שיחור על שם הנילוס. / 216. דודי וכו': בא לגאול אותי. / 217. החור: מן החור, ממקום שבו אני שבויה

החור קְקַרְתִּי בְּתַנִּים יָאֹר כְּנַתְגָּבֶר
 קְמַתִּי סְגוּרֵי לְפַתוּחַ וְהַפַּח נִשְׁפָּר
 עַל שַׁעְרֵי בְּדַפְקוֹ אֲמִי לְהִתְחַבֵּר
 פְּתַחְתִּי אֲנִי לְדוּדֵי לִי וְדוּדֵי חֶמֶק עֶבֶר
 220 פּוֹמ'

עֶבֶר פְּסַח עָלַי מִשְׁמֵי שָׁמַיִם
 מְצַאוּנִי פּוֹרְכִים בְּכָל עֵת וְדַחְפָם לְאַחֲזִירִים
 עֲצוּ לְשִׁמוּנָה מְאוֹת וְחֻשְׁעִים לִי־צִיאַת מְצָרִים
 מִלְמַרְוֹד בָּם סָרָה הַשְּׁבַעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם
 פּוֹמ'

יר' 225 קָמוּ לְעַרְעֵר וּלְהַחְרִיבָה
 מַה דוֹדְךָ קָרְאוּ לִי בְּמִרְיָה
 דְּגַשׁ עֲשׂוּ קָרְנוֹת עַד יִגְדַע בְּאִיָּה
 דוּדֵי צַח וְאָדוּם דְּגוּל מְרַבָּה
 פּוֹמ'

מר' 230 שְׁנִית יִתְקַדֵּשׁ בְּאֵהָל יִפֶּה עֵינַיִם
 רֵאשׁוּ שָׁם יִתְנַשֵּׂא בְּמִקְוֹם לֵב וְעֵינַיִם
 תִּקְפוּ לְהִקְדִּישׁ בְּכָל יוֹם פְּעַמִּים
 עֵינָיו פְּיוֹנִים עַל אֶפְיָקֵי מִים

בגלות. סקרתי: הבטתי בתקוה. בתנים יאור: בפרעה על פי יח' כט, ג. כנתגבר: כשהתחזק. / 218. והפח נשבר: והשתחררתי, על פי תה' ככד, ל. / 219. השווה טור 213. / 220. לי: מלה זו מיותרת, וראה בח"נ. / 221. עבר וכו': במצרים. / 222. מצאוני: ומאז מצאוני. פורכים: גריים המבקשים להעבידני בפרך, לשעבדני, וראה מדרש שה"ש ה, ז "מצאוני השומרים הסובבים בעיר [...] וחד אמר בשומרים שבכל דור ודור הכתוב מדבר". ודחפם לאתוירים: תקב"ה הכניעם. / 223. עצו וכו': בשנת 890 ליציאת מצרים נחרב בית המקדש על ידי סנחריב וגלתה יהודה, על פי סדר עולם זוטא (ראה א' נרבאואר, סדר חכמים וקורות הימים, ב, ירושלים 1967², עמ' 70). / 224. מלמרוד וכו': ראה לעיל בפירושו לטור 68. / 226. מה דרך וכו': השווה שהש"ר ה, ה "מה דרך מדוד היפה בנשים אומות העולם אומרים לישראל מה דרך מדוד מה אלה מאלוהות מה פטרון הוא מפטרונין". / 227. רגש: התקבצותם למלחמה נגדי, על פי תה' ב, א. עשו קרנות: הם עשרת מלכי המלכות הרכיעית, על פי דנ' ז, פס' ז-ח, כ-כו. עד יגדע באיכה: עד שוכרית אותם הקב"ה. / 229. מרבבה: בעם ישראל, ואולי צריך להשלים כאילו נאמר "דגול מרבבה" והוא כינוי לקב"ה. יתקדש: הקב"ה. באוהל יפה עינים: באוהל דויד, הוא בית המקדש. / 230. במקום לב ועינים: בית המקדש, על פי מל"א ט, ג. / 231. פעמים: מכוון לקריאת שמע.

ובכן עיניו כיונים על אפיקי מים

מִים אֲדִירִים מִמֶּקֶדֶשׁ יְהוָה נִפְתָּחִים
בְּעֵת יְבֹאוּ הָאוֹבְדִים וְהַנִּדְחִים
לְנוֹחֵיהֶם נִזְלִי בְּשָׂמִים מִפִּיחִים
235 לְחַיּוֹ בְּעֲרוּגַת הַבּוֹשֵׁם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים

פזמ'

שִׁירוֹ בְּשִׁירַת טַעֲמוֹ
שִׁירוֹ קְרוֹאִים בְּשָׂמוֹ
צְאִינָה וּרְאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמִלְךָ שְׁלָמָה
בְּעֶטְרָה שְׁעֵטְרָה לוֹ אָמוֹ
240 בְּיוֹם חַתּוּנָתוֹ וּבְיוֹם שְׂמֵחַת לְבוֹ
שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשְׁלָמָה

מֶרְקָחִים דִּישׁוֹנָם בְּפִלְאֵי פְּלָאִים
הַשְּׁקוֹת נַחַל הַשְּׁטִיִּם הִנֵּה יָמִים בָּאִים
וְלִשְׁמוֹ נִקְּהָ בְּעֵשׂוֹתוֹ נוֹרָאִים
245 יָדְיוֹ גְּלִילֵי זָהָב מִמְּלָאִים
שירו בשירת

מְמוֹלָאִים זֹל וְשׁוֹכֵעַ חֲמוּדִים
חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ לְכַפֵּר מְגָדִים

233. מים וכו': התיאור מבוסס על התזוּן ביח' מז, א-יב, והשווה שמו"ר טו, כא "מוצאין אני דברים עתיד הקב"ה לחדש לעתיד לבוא [...] השנייה מוציא מים חיים מירושלים". / 234. האובדים והנדחים: בני ישראל הנמצאים בגלות, על פי יש' כז, יג. / 235. גנותיהם וכו': התיאור על פי יח' שם, והלשון על פי שה"ש ד, טז. / 236. לחייו: פני הארץ. / 237. שירו בשירת טעמו: אמרו שיר, תפילה לאלהים. / 238. קרואים בשמו: ישראל. / 239. בנות ציון: בני ישראל, על פי שהש"ר ג, כ "צאניה וראינה בנות ציון בניי המצויינים לי בתגלחת במילה ובציצית", או אומות העולם על פי אגדת שה"ש ג, יא (שכטר, עמ' 34) "צאו וראו כל האומות יום שמחה שעשה המלך שהשלום שלו". במלך שלמה: הקב"ה. / 240. בעטרה שעטרה לו אמו: על פי שה"ש ג, יא, וראה שהש"ר ג, כא "היה מחבב יותר מדאי הקב"ה לישראל וקראן בתי [...] ולא זו מחבבן עד שקראן אחותי [...] ולא זו מחבבן עד שקראן אמי". / 241. ביום חתונתו וכו': המשך הפסוק, וכאן כנראה על פי אגדת שה"ש ג, יא (שכטר, עמ' 35) "ד"א ביום חתונתו אילו ימי המשיח שנמשל הקב"ה לחתן [...] וביום שמחת לבו כביניין בית המקדש". שיר השירים אשר לשלמה: באותו יום שירו את הנפלא שבשירים לקב"ה. / 242. מרקחים וכו': מרקחים אשר דישונם נפלא, והוא כינוי לשפע ברכות. / 243. השקות נחל השטים: על פי יואל ד, יח. / 244. ולשמו וכו': על פי יש' סד, ב. / 245. ידיו וכו': מדבר ביד הקב"ה. / 246. ממולאים: מדבר בעצי הגן שלעתיד לבוא. זול ושובע: שפע פירות. / 247. חודש וכו': על פי לשון הפסוק ביח' מז, יב, ובמקום לכפר צ"ל

טְעַתְּם לְמַאֲכָל וְלַתְרוּפָה יְקָדִים
שׁוֹקִיו עֲמוּדֵי שֵׁשׁ מִיּוֹסָדִים
שירו בשירת

מִיּוֹסָדִים 250
יְהִי בְּסַפִּירִים חֲמוּדִים
כְּמֹאֲהֶם עַל שְׁלֹשָׁה הָרִים עֹמְדִים
לְהִנְעִים בָּם אֲמְרֵי נְחֻמְדִים
חֲכֹו מִמְתַּקִּים וְכֹלוּ מִחֲמוּדִים
שירו בשירת

מִחֲמוּדִים 255
מֵהָר חָמַר מְפוֹרָשִׁים
נִצַּח יִתְחַדְּשׁוּ עִם שֵׁשָׁה הַמְתַּחַדְּשִׁים
סְלָה יַעֲזֹר מִלְּבָבָךְ מִמְעוֹן תְּרַשִׁישִׁים
אָנָּה הַלֵּךְ דֹּדְךָ הִיפָּה בְּנָשִׁים
שירו בשירת

בְּנָשִׁים 260
עֲכוּרָה תִּרְאֵי מַלְכוּת מְכַרְסָם
פָּרְא מְלֶאכֹול עֲצָה פִּיּו יַחֲסָם
צִיּוֹן תֹּאמַר רֹבַע שְׁלוֹמָה לְהֶשֶׁם
יְהוָה יִבַּד לְגִנוֹ לְעֲרוּגַת הַבּוֹשֶׁם
שירו בשירת

לכבר, וראה בח"נ. / 248. טיענתם וכו': על פי המשך הפסוק שם. / 249. שוקיו וכו': כינור לקב"ה, והוא שיטע את הגנים. / 250. מיוסדים יהיו: מדבר על ירושלים לעתיד לבוא ועל בית המקדש בפרט. בספירים: ראה על כך לעיל, טור 174. / 251. כמיהם: אולי יש להעדיף את הנוסח: כמו הם, כאילו הם ומכוון לבית המקדש. על שלושה הרים עומדים: על פי פסדר"כ קומי אורי ד (מנדלבוים, עמ' 321) "עתיד הק' להביא סיני ותבור וכו' רמל ולבנות בית המקדש על גביהם". / 252. בם: בשלושת ההרים ר"ל בבית המקדש. / 253. חכו וכו': למי שחיכו ממתקים, כלומר לקב"ה. / 254. מחמודים: התורה. מהר חמר: צ"ל: חמר, ראה ח"נ מהר סיני, והכינור על פי תה' סח, יז, וראה שם בתרגום. מפורשים: שנאמר שם. / 255. נצח וכו': התורה תתחדש עם ששת הדברים העתידיים להתחדש לעתיד לבוא, על פי פסדר"כ שוש אשיש ה (מנדלבוים, עמ' 331) "א"ר לוי ששה דברים עתיד הב"ה לחדש לעתיד לבוא ואלו הן שמים וארץ ולב ורוח ושמו של משיח ושמה של ירושלים". / 258. בנשים עכורה: כנסת ישראל שהיא העכורה בנשים, משום שהקניטוה אומות העולם. תראי: תזכי לראות. מלכות מכרסם: את כינתה של מלכות הנצורים, הכינור מכרסם על פי תה' פ, יד. / 259. פרא: המוסלמים, על פי בר' טז, יב. מלאכול: וכו': יימנע מהם להמשיך לנגוש, לרדות, בנצורים, לטורים 258-259 ראה לעיל כמבוא. / 260. תאמר: הנושא: הקב"ה. רוב שלומה להשם: לשים לציון שלום. / 261. לערוגת: בנוסח הפנים

הבושם   קָנָה בְּשִׁמְיוּ יָפִיחַ בְּאֵהְלִי
 וְרֵעוֹת בְּגַנְיִם לְכַנּוֹת הַיְכָלִי
 שׁוֹשְׁנִים לְלִקוּט בְּבִיאַת חַכְלִילִי
 אֲנִי לְדוֹדֵי דוֹדֵי לִי

265

שירו בשירת

לִי   תִּקְנָה נָתַן בְּעֲלִיצָה
 תִּנְחַמֵּנִיךְ אֲכַפִּיל כִּי עֲוֹנְךָ נִרְצָה
 תַּחַת הַיּוֹתֵךְ שְׁנוּאָה עֲזוּבָה וּפְרוּצָה
 יָפָה אֶת רַעֲיָתִי כְּתַרְצָה

שירו בשירת

ובכן יפה את רעייתי כתרצה

27

270   כְּתַרְצָה   אָמַר לִי דוֹדֵי
 הַמְגִדֵּל כְּבוֹדֵי
 בְּקַרְיַת מוֹעֲדֵי
 בְּלִי לְשִׁכּוֹן בְּחַמּוּדֵי
 בְּעֵינַי מִחַמּוּדֵי

275

מְגַנְדֵי   גּוֹלִים
 גּוֹיִם עַרְלִים
 כְּבוֹדְךָ מְזִילִים

מְגוֹדֵד לְעֲרוּגָתוֹ, וְכַתִּיב לְעֲרוּגַת גַּם בְּכַתְבֵּי־דָם ט.מ. / 262. הַכְּתוּשׁ: מִטְּפוּרָה לְגֹאֲלוֹהַ. / 263. רֵעוֹת בְּגַנְיִם: הַמֶּשֶׁךְ הַפְּסוּק מִשִּׁיר הַשִּׁירִים, וְכֵאֵן מִטְּפוּרָה לְגֹאֲלוֹהַ. / 264. שׁוֹשְׁנִים לְלִקוּט: הַמֶּשֶׁךְ הַפְּסוּק מִשִּׁיר הַשִּׁירִים, וְכֵאֵן מִטְּפוּרָה לְגֹאֲלוֹהַ. בְּבִיאַת חַכְלִילִי: בְּבִיאַת מִשִּׁיחַ בֶּן דָּוִד, וְהַכִּינּוּי עַל שֵׁם שַׁעֲרֵי הָאֲדוּמֹנִי שֶׁל דָּוִד, וְאִפְשָׁר גַּם בְּשִׁיבַת בְּנֵי יְהוּדָה לְצִיּוֹן, וְכִינּוּיִם חַכְלִילִי עַל פִּי בֵר' מִט, יב. / 267. תַּנְחַמֵּנִיךְ וְכֹר': עַל פִּי יֵשׁ' מ, א-ב. / 268. תַּחַת וְכֹר': עַל פִּי יֵשׁ' ס, טו.

272. בְּקִרְיַת מוֹעֲדֵי: יְרוּשָׁלַיִם, עַל פִּי יֵשׁ' לֵג, כ. / 273. בְּלִי לְשִׁכּוֹן: כִּאֲשֶׁר אֵינְךָ שׁוֹכֵנָה. בְּחַמּוּדֵי: בְּצִיּוֹן. / 274. בְּעֵינַי מִחַמּוּדֵי: סְמִיכוֹת הַפּוֹכֵה, וּמַחֲמֵד עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עַל פִּי יח' כד, כא. / 275. הַסְּבִי עֵינֶיךָ מִגְּנֹדֵי: אֵינִי יֹכֵל לְשִׂאת אֶת מִבְּטֵן הַמְּיוֹסֵר כְּשֵׁאת בְּגִלוֹת, וְדָאָה שֶׁהַשִּׁיר ו, יא "הַסְּבִי עֵינֶיךָ ר' עֲזַרְיָה בְּשֵׁם ר' יְהוּדָה בֵר' סִימּוֹן לְמֶלֶךְ שֶׁכַּעַס עַל מִטְּרוּנָה וְדַחְפָּה וְהוֹצִיאָהּ מִפְּלִטָּין מֵהַ עֶשְׂתָּה הַלְכָה וְצִמְצָמָה פְּנֵיהָ אַחֵר הָעֵמֶד חוּץ לְפִלְטִין, לְכַשְׁעֵבֶר הַמֶּלֶךְ אָמַר הַמֶּלֶךְ הַעֲבִירוּהָ מִגְּדוּר פְּנֵי שְׁאֵינִי יֹכֵל לְסַכּוֹל" וְכֹר. / 276. מִגְּנֹדֵי גּוֹלִים: יִשְׂרָאֵל גּוֹלִים מִן הַקְּבִי"ה הַשׁוֹכֵן כְּבִיכּוֹל בְּצִיּוֹן, וְאִפְשָׁר גַּם: גּוֹלִים, לְשׁוֹן פְּנֵיהָ, מִגְּנֹדֵי (לְמוֹלֵי) גּוֹיִם עַרְלִים כְּבַחֲדָךְ מִזִּילִים וְכֹר. / 277. גּוֹיִם עַרְלִים: הַצִּיּוֹרֶף עַל פִּי יד' ט, כה. / 278. כְּבַחֲדָךְ מִזִּילִים: עַל פִּי אִיכָה א,

דְּרִכֶּיךָ בַּמַּסְלֻלִים
יִמְלֵאוּ תַיִלִים
שִׁינֶיךָ כְּעֶדֶר הָרְחֵלִים

280

הָרְחֵלִים הִמְיִתְךָ
יִשְׂאוּ לְהַעֲלוֹתְךָ
וּכְצַבִּים שְׂבוֹתְךָ
וּכְכַרְרוֹת גְּלוֹתְךָ
לִיִּשְׁכֶּךָ בְּקִרְיִתְךָ
כְּפֶלַח הָרְמוֹן רִקְתְּךָ

285

רִקְתְּךָ זו הַלְכוֹת
שְׁשֵׁה מַעְרְכוֹת
שְׁשִׁים מַסְכוֹת
חֲשֶׁבוֹן עֲרוֹכַת
עֵינֶיךָ בְּרִיכוֹת
שְׁשִׁים הֵמָּה מְלָכוֹת

290

מְלָכוֹת טִיעַמְתִּי
וְעֲלָמוֹת רִקְמְתִי
בְּאֵין מִסְפָּר רוֹמְמְתִי
יִדְעַתִּי בְּחֻכְמְתִי
בְּמִדְרָשׁ אֵיוֹמְתִי
אֲחַת הִיא יוֹנְתִי תַמְתִּי

295

ח. / 279. דרכיך במסלולים: הדרכים לציון, על פי יש' לה, ח. / 280. חיילים: שבי ציון. / 281. מעוד הרחלים: השווה להלן, טורים 324–325. / 282. הרחלים: כינוי לבני העם. המייתך: תפילתך. / 283. להעלותך: לגאלך. / 284. וכצבים: מין עגלה, על פי יש' סו, כ. / 285. גלותך: ישוכו בניך הגולים. / 289. מערכת: סדרי המשנה. / 290. ששים מסכות: מסכות המשנה, ראה שהש"ר ו, יד "ששים המה מלכות אלו ששים מסכות של הלכות", וראה גם י"ג אפשטיין, מברא לנוסח המשנה, ירושלים ותל אביב תשכ"ד², עמ' 982–983. / 291. חשבון: מלשון מחשבה, עין, והוא על פי לשון הפסוק "עיניך בריכות בחשבון". ערוכת: צ"ל: ערוכות. / 292. עיניך: החכמים שכן, ראה שהש"ר ז, ט "עיניך אלו סנהדרין שהם עינים לעדה". / 294. מלכות: מסכות המשנה. טיעמתי: הטעמתי, נתתי. / 295. ועלמות: התוספות למשנה, הגמרא, על פי שהש"ר ו, יד "ועלמות אין מספר אין קץ לתוספות". רקמתי: גרמתי שירקמו, שיווצרו. / 296. באין מספר: ראה בפירוש לטור הקדם. / 297. ידעתי: הודעת, לימדתי. בחכמתי: את תורתך. / 298. במדרש: בבתי המדרש. איומתי: כנסת ישראל, על פי

תַּמְתִּי	מִן הַמְדָּבָר	300
לֹא כִשְׁעֵבֶר	וְלֹא כִשְׁעֵבֶר	
כִּי יִשְׁעָה יִסּוּפֵר	כִּי יִשְׁעָה יִסּוּפֵר	
לְעַד תַּחֲוֹבֵר	לְעַד תַּחֲוֹבֵר	
בְּמֶן וּפִיִּסַת בָּר	בְּמֶן וּפִיִּסַת בָּר	
מִי זֹאת עֲלָה מִן הַמְדָּבָר	מִי זֹאת עֲלָה מִן הַמְדָּבָר	305
הַמְדָּבָר	מִכָּל קְצוֹת	
יִרְעַשׂ בְּכָל יְצִיאֹת	יִרְעַשׂ בְּכָל יְצִיאֹת	
מִקּוֹל קוֹרָא בְּאוֹת	מִקּוֹל קוֹרָא בְּאוֹת	
מִנְחִיבוֹת לְהִנְאוֹת	מִנְחִיבוֹת לְהִנְאוֹת	
דְּרָכִים לְהִרְאוֹת	דְּרָכִים לְהִרְאוֹת	
אֶל גִּינַת אֲגוֹז יִרְדְּתִי לְרִאוֹת	אֶל גִּינַת אֲגוֹז יִרְדְּתִי לְרִאוֹת	310
לְרִאוֹת	סֵפֶר חֲזִיוֹנוֹת הַחֲתָמְתָנִי	
	חִידוֹת דְּנִיָּאל בְּהַעֲמִיתָנִי	
	וְקִצֵּי הָעֲלָמְתָנִי	
	עֲדֵדָה הַחֲכָמְתָנִי	
	וְרִזְו הַנְּעַמְתָנִי	
	וְלֹא יִדְעָתִי נַפְשִׁי שְׂמִתָנִי	315
שְׂמִתָנִי	פִּיפִיּוֹת חָרָב לְהִמִּית	
	טְפוּלֵי עָלְי תְרָמִית	
	לְכַקְרִים אֲצְמִית	
	צָבָאֵי לְהַעֲמִית	320

שה' ש'ו, פס' ד, י. / 301. ולא כשעבר: ולא כפי שהיה מצבה בעבר, בגלות. / 302. יסופר: כנראה צ"ל: יסובר, יחממש כמקורה. / 303. תחובר: תהיה סמוכה, קשרה. / 304. במן וסיסת בר: על פי תה' עב, טז. / 305. מי זאת עולה מן המדבר: כנסת ישראל. / 308. מקול קורא באות: מן הקול המבשר את הגאולה, ראה יש' מ, ג ותה' סה, ט. / 309. מנחיבות: צ"ל: נתיבות, והכונה לדרכים במדבר. להנאות: לייפות. / 310. להראות: להראות לבני ישראל את הדרך לציון. / 311. אל גינת אגוז: אל עם ישראל, על פי שהש"ר ו, יז "אל גנת אגוז א"ר יהושע בר לוי נמשלו ישראל באגוז", ואפשר גם: אל ארץ ישראל. / 312. ספר חזיונות: לדעת את קץ הגאולה. החתמתי: חתמת בפני. / 313. חידות וכו': כשהעמיד דניאל לפני את חידותיו. / 315. עידה: אבל את התורה, הפייטן גזר צורת חידר מן הצורה "עדות" המופיעה במקרא. החכמתי: לימדת אותי. / 316. ורז: סוד הגאולה. / 317. ולא ידעתי נפשי שמתני: הטלת בי מבוכה. / 318. שמתני: נתת בידי. פיפיות חרב: חרב פיפיות בסמיכות הפוכה, ראה תה' קמט, ו-ז. / 319. טפולי: צ"ל טופלי, וכל הטור הוא כינוי לגויים. / 321. צבאי: נפרצותי.

מרוח צפונית לדרומית
שוכי שוכי השולמית

השולמית   קבצי חיילים
325   קעדר הנהלים
מפוזר וממערב מחויילים
נבים ועוללים
לדגליך עולים
מה יפו פעמיך בנעלים

בנעלים   330   שיבולת הנהר
להדריכך ונהר
נישפר פשהר
תוארך ונהר
שחקים עת זהר
שורך אגן הסהר   335

ונעריצך אלהינו   ח

אגן הסהר   יבהיק נירות משופרים
אל יח[סר] המזג מחשבונות סופרים
אבל יהיו פכו[כ]בים סופרים

להעמית: לקבץ. / 322. מרוח צפונית לדרומית: מכל קצות הארץ. / 324-325. השולמית: כנסת ישראל, והשוהה טורים אלה לטורים 280-281. / 328. לדגליך: צ"ל לרגליך, והם החגים שבהם עלו לרגל לירושלים, וראה אגדת שה"ש ז, ב (שכטר, עמ' 42) "מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב [...] אימתי כשהיו ישראל נאות כשהיו עולים לרגל בירושלם בזמני המועדות", והשוהה שהש"ר ז, ג. / 330. טור זה והטור הבא הם על פי יש"ט. בנעלים: כדי שתוכלי לעבור את הנהר בנעליך, כלומר בהולכת ברגל. שבולת הנהר: זרמו העז של הנהר. / 331. להדריכך: כדי שתוכלי לדרוך בו. תנהר: תואר, או תופרד לנהרות קטנים, על פי התיאור בישעיה, שם. / 334. שחקים וכר: כמו: כשחקים על פי דג' יב, ג. / 335. שורך: החכמים שבך, ראה שהש"ר ז, ו "שורך אלו סנהדרין", והוא על פי הפסוק מדיאל שהחכמים יזהירו כזהו הרקיע.

336. אגן הסהר: בית המקדש, על פי לק"ט לשה"ש ז, ג "זה בית המקדש שהוא בטבורו של ארץ ישראל". יבהיק נירות משופרים: יבהיק מן הנרות המשופרים, הנאים, שידלקו בו לאחר שייגאל ישראל, ראה פסדר"כ קומי אורי ה (מנדלבריס, עמ' 322) "א"ר חגיגה חלונות היו בבית המקדש ומהם דיתה אורה יצאת לעולם". / 337. אל יחסר המזג: אל יתמעט המספר. מחשבונות סופרים: מן הסופרים בחשבונות, ורזמו לגאולה שלעתיד לבוא. / 338. אבל יהיו: מוסב על בני

- אֲשֶׁר לֹא נִמְנִים וְלֹא נִסְפָּרִים
 אֵיִה שׁוֹקְלִים וְאֵיִה סוֹפָרִים 340
 לְשִׁקּוֹל וְלְסִפּוּר זֶרַע לֹא סְפוּרִים
 וְהֵם כַּמְעוֹתַי יָם רַבִּים וּפְרִים
 עַד יַעֲמְדוּ בַמַּעוֹן אַרְיֹת וּבַמְרֻעָה כְּפִירִים
 יִהְיוּ נֹא שְׁנֵי שְׁדֵיךָ כְּשְׁנֵי עֲפָרִים
- 345 עֲפָרִים תְּאָמִי צְבִיָּה לַחֲכוֹת
 בְּיוֹם נְשָׁקָן לְרֹאשֵׁי לְסִפּוֹת
 גָּאוֹן מַלְכֵי אֶרֶץ לְדַבְּרוֹת
 בְּדַמּוֹת חֲצִים נְנָעִים וּמִכּוֹת
 אֲשֶׁר הָיוּ מוֹכּוֹת
 וְלוֹעֲטֵי מִצּוֹת וּמְרוֹרִים לְזַכּוֹת 350
 תַּחַת מִירוֹר חַיִּיהֶם יִמְצְאוּ אַרְוֹכּוֹת
 [בְּ]חַג הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשְּׂבֻעוֹת וּבְ[חַג הַסִּימָן] כּוֹת
 וַיַּעֲלוּ וַיִּרְאוּ לַתַּחַת לְרֹאשׁ [ש] בְּרִכּוֹת
 צְוֹאֲרֵךְ כְּמַגְדֵּל הַשָּׁן עֵינֶיךָ בְּרִכּוֹת
- 355 בְּרִכּוֹת בְּחֻשְׁבוֹן לַתַּחַת סִימָן
 קֶץ וְרֵגַע וְעַת וְזָמַן
 מוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֲצֵי מוֹעֵד לְהַחֲכִימָן
 עַד עֵדֶנִּין וּפְלֵג עֵדֶן לְהַסְכִּימָן
 כִּי בַמּוֹעֵד זֶה יַחֲיִשׁ שִׁילוּמָן
 וּבְעֵדֶן זֶה יִכְלֶה סִימָן 360
 וּבְיוֹם זֶה מְכַל יָמִים לְהַתְּ[ימָן]

ישראל. / 339. אשר לא וכו': על פי מל"א ג, ח. / 340. איה וכו': על פי יש' לג, יח. / 342. כמעותי ים: כמעו הים, והכוונה לדגים, על פי יש' מח, יט. / 343. במעון אריה ובמרעה כפירים: כינויים לירושלים, הצירופים על פי נחום ב, יב. / 344. שני שדיך: רומזו כנראה למשיח בן דוד ומשיח בן יוסף (ראה בתרגום לשה"ש ו, ד). / 345. עפרים וכו': לחכות לשני המשחחים. / 346. ביום נשק: ביום מלחמה. לטכות: להגן עלי (הנושא: המשחחים), הטור על פי תה' קמ, ח. / 347. גאון מלכי ארץ לדכות: לנצח במלחמה. / 349. אשר היו מוכות: שהוכו בהם המצרים. / 350. לועטי מצות ומרורים: כינוי לישראל. / 351. מידור חייהם: סבלם בגלות, על פי שמ' א, יד. ארוכות: מרפא. / 352-353. שני הטורים על פי רב' טז, טז. לראש ברכות: את ראשית הברכה שנתברכה אדמתם, ראשית יבולם. / 354. צוארך מגדל השן: בצוארך, כלומר בבית המקדש, ראה שהש"ד ד, יא "כמגדל דוד צוארך זה בית המקדש". / 355. ברכות בחשבון: כמו: לברכות, והוא כינוי לישראל. לתת סימן: לגלות את מועד הגאולה. / 357. מועד וכו': הוא מועד הגאולה על פי דג' יב, ז. להחכימן: להסביר להם. / 358. עד עדנין וכו': צ"ל: עידן עידנין, ואף הוא מועד הגאולה כנ"ל על פי דג' ז, כה. להסכימן: כמו להחכימן. / 360. ובעידן זה: ובכזו זמן הגאולה. יכלה סימן: יממש את הסימן, יגשים את הגאולה. / 361. מכל

צַמַח אִישׁ צַמַח הַמְזוּמָן
 וְכִי יָבוֹא לְרֹאשׁ הַכְרָמֶל יִהְיֶה מִיּוֹמָן
 רֹאשֶׁף עֲלֵיךָ כַּכְרָמֶל נְדִלַת רֵא[שֶׁף] כְּאַרְגָּמָן

365 [כְּאַרְגָּמָן] יוֹפְרֶשׁ מְ[סָף] לַחֲוֹגְגִים
 בְּדַתוֹת אֲשֶׁר[ן] בְּשִׁיר הַשִּׁירִים נוֹהֲגִים
 שְׁנִיר[ן] אֲשֶׁר בּוֹ שָׁבַח וְהַפֵּל [בוֹ הוֹגִים]
 וְאֵין בּוֹ גְנָאֵי ו[... סִיגִים
 וְלִכְבּ נִמְהָרִים בּוֹ יִכִּין [..]גִים
 370 וְדַבְרֵי [צַחֲוֹת בּוֹ תוֹמָהָר לְשׁוֹן עֵילְגִים
 בּוֹ רְמוּזִים אַרְבַּעַת פְּלָגִים
 נִהְרֵי נִחְלֵי דְבֶשׁ וְחֻמָּאָה מְפֻלְגִים
 וְשֵׁם יֵאמֹר לָךְ בְּעִינְוֹגִים
 מֵה יִפִּית וּמֵה נְעַמְ[תָּ] אֶהְבֶּה בַתְּעַנּוּגִים

375 בַּתְּעַנּוּגִים תַּתְעַלֵּס בְּאַהֲבַת כְּלוּלוֹת
 בְּקוֹל חֲתָנִים וְקוֹל פְּלוֹת
 וְלֹא יִהְיֶה בְּכַנּוּתֵיךָ עֶקְרוֹת וּמִשׁוֹכְלוֹת
 וְלֹא יֵאמֹר לָךְ עוֹד שְׁכוּלוֹת
 כִּי כַחֲטוֹב תִּבְנֶית הַיְכָלוֹת
 380 יִהְיוּ דוּמִים בְּיוֹפֵי מְכָלוֹלוֹת
 כִּי תַחַת עֵץ חַיִּים הֵם מְכוֹלְלוֹת
 בְּרֵאשֵׁי סִנְהֶדְרִיּוֹת הַמְשַׁכְּלוֹת
 בְּכָל חֻכְמָה וּמִדְעַת לְפָרֶשׁ יְכוּלוֹת
 זֹאת קוֹמַתְךָ דְּמַתְּהָ לְתַמְרָה וְשְׁדֵיךָ לְאַשְׁכוּלוֹת

ימים להתימן: שיומן, ייבחר, מכל הימים שתבוא בו הגאולה. / 362. יצמח איש צמח: יבוא המשיח, על פי זכ' ו, יב. / 363. וכי יבוא: וכאשר יבוא. לראש הכרמל: כנראה לכנסת ישראל, הכנינו מקודו בפסוק הסיימת המקראית. / 365. מסך: חופה, סוכה, וראה יש' ד, ה-ו. לחוגגים: לישראל שיבואו לחוג בציון. / 366. דתות...נוהגים: כמו שנאמר (בחזיונות הגאולה) במקרא (=שיר השירים). / 367. שיר וכו': משבח את התורה. / 368. יש להשלים "ונצרך מסיגים" או בדומה לכך. / 369-370. על פי יש' לב, ד. / 371. ארבעת פלגים: ארבעת הנהרות היוצאים מגן עדן, ורימוזו כאן לשכרם של ישראל לעתיד לבוא (בגן עדן). / 372. נהריו וכו': מתאר את טיב הפלגים, והלשון על פי איוב כ, יז. מפלגים: נובעים. / 377. ולא יהיה וכו': על פי שמ' כג, כו. / 378. ולא יאמר וכו': ולא תתבשר עוד על שכול. / 379. כחטוב תבנית היכולות: על פי תה' קמד, יב. / 380. יהיו דומים: מתאר את ישראל. כיופי מכלולות: ביופיים המרהיב. / 384. זאת קומתך: מכוון לראשי הסנהדריות המשכילות שהם הדרה של

385	לְאֶשְׁכּוֹלוֹת	כְּאֶשְׁכּוֹל הַכּוֹפֵר יֹאמֵר קוֹמוּ כִּי קֵץ זֶה נִגְמַר עַלֹּו אֶל מְקוֹם הַמְּשׁוֹמֵר וְשֵׁם נִעְלָה בְּזִמְר כְּשִׁנְאֵנִי פְקוּדֵי מִשְׁמֵר שְׁלוֹשׁ קְדוּשׁוֹת לוֹמֵר	390
		ק ק ק [..] אָמַר לְהַעֲרִיץ לְהַקְדִּישׁ בְּזֶה אֶל [ו]ה קָרָא וְאָמַר כ"כ וקרא ק ק ק	
ט ¹	כְּבוֹדוֹ	אֶרֶץ תְּמָלָא לְרוֹמִם וּלְעֵלָה אֲמַרְתִּי אֶעֱלֶה	395
	אֵע'	בְּהַר הַטּוֹב לְהוֹדוֹת לַיִי כִּי טוֹב וְחִיפָךָ כִּיִּין הַטּוֹב	
	ט'	גְּמַר בְּעוֹדֵי כִּן אֹמֵר בְּעוֹדֵי אֲנִי לְדוֹדֵי	400
	לדו'	דוֹרֵי דוֹרוֹת [א]נְדָה לְצוּד צִיד נִפְשֵׁי צוֹדָה [ל]כָּה דוֹדֵי נִצָּא הַשְׁוֹדָה	

ישראל. / 385. לאשכולות: לבני ישראל. כאשכול הכופר: מי שמדומה באשכול הכופר, והוא הקב"ה. / 387. מקום המשומר: ציון. / 389. כשנאני: כמו המלאכים. סקודי משמר: המופקדים על משמר כסא הכבוד. / 392. כזה אל זה וכו': רומז לפסוק הראשון של הקדושה (יש' ו, ג).

393. כבודו וכו': על פי חב' ב, יד. / 394. ולעלה: ולגדל, ולשבח. / 396. בהר הטוב: כינוי להר הבית, הציוד על פי רב' ג, כה. / 398. וחייך: מטונימיה לדברי השבח שהוגה כנסת ישראל לקב"ה. / 399. טוב: צ"ל: הטוב, והוא הקב"ה. גמר בעדי: גמל לי, עשה לי חסד, על פי תה' קלח, ח. / 400. כן אומר בעודי: כך עוד אזכה לומר, על פי תה' קד, לג. / 403. לצוד וכו':

הַצְמִיחַ [וְ]כֵן יִזְמְרוּ כְּחֵזֶה וְאוֹפֵן וְאֵשׁ יִזְמְרוּ [לְ]עוֹמְתָם בְּרוּךְ יֵאמְרוּ לְעוֹמְתָם	הש'	405
נִוְדִי זוֹכֵר בְּרַחֲמִים [.]פּוֹקֵי בְּנֵעִימִים נִשְׁפִּימָה לְכָרְמִים	ממקומו	ט² 410
זְמִירוֹת הַפְּרִיחַ וְהַגְּפָנִים [ס]מְדַר לְהַרְיחַ הַדְּוֹדָאִים נִתְּנוּ רִיחַ	[ל]כְּרָמִים	
תְּנִיטִיָּהֶם הִרְיחַ לִי כִּי לִישַׁעַךְ [קִי]יָּתִי אֵילִי מִי יִתְּנֶךָ כְּאֵחַ לִי	[ר]יח	415
[ט]כֶּסֶס פְּלֹאֵיךְ כְּנִמְתָּה אֶל בֵּית [מ]בּוֹאֵיךְ אֲנִהְגֶךָ אֲבִיאֵךְ	לי	
[י]וֹם תִּפְקֹד שׁוֹמְרִים וְתִתְיַחַד מִפִּי מְזַמְרִים	אבי'	420

הקב"ה דואג לפרנסתה של כנסת ישראל (=לציר נפשה), והלשון על פי שמ"א כד, יא. / 405. השדה הצמיח: כינוי לגאולה. וכן יזמרו: ואז יזמרו לקב"ה. / 406. ואש: מלאך, על פי תה"קד, ד, ובשני כתבי-יד האחרים נכתב "וכרוב ואופן" והם שמות שכיחים יותר למלאכים. / 407. [ל]עומתם וכו': לשון הגשר המעביר לפסוק השני של הקדושה (יח' ג, יב).

408. ממקומו וכו': הנושא הוא הקב"ה. / 409. [ ]פוקי בנעימים: ניתן להשלים "רפוקי בנעימים" והוא כינוי לישראל על פי שה"ש ח, ה, וניתן לקבל גם את הנוסח בכתב-יד ד "פקודים בנעימים" ואף הוא כינוי לישראל. / 411. לכרמים וכו': צ"ל: זמורות, ופירוש הטור: הבא את הגאולה. / 412. והגפנים וכו': על פי שה"ש ב, יג. / 414. חניטיהם: פירותיהם. היריח לי: עשה שאריח אותו, ובלשון פשט: שאזכה לראות את הגאולה. / 415. כי לישעך וכו': הלשון בכתב-יד ד קרובה יותר ללשון הפסוק בכר' מט, יח. / 417. טכס: סדר, יפה. / 418. כנמתח: כפי שאמרת, הבטחת, לי. בית מבוהיך: בית המקדש. / 420. אביאך וכו': המשך הבטחתו של

פעמים אהבה אומרים
פעמים

		ט ³
פּוֹנֵן בֵּית מְקַדְּשִׁי כְּנַמְתִּי בְּפִרוּשִׁי שְׂמָאלוֹ תַחַת לְרֵאשִׁי	אָחַד	425
לְהַרִים בְּרִבַּת בְּנוֹת בְּצֶדֶק אַרְבַּע שְׁבוּעוֹת מוֹכְנוֹת בְּסוֹף הַשְּׁבֻעֹתֵי אֲתָכֶם בְּנוֹת	רֵא'	
מְרַחֵם [ם] מְשַׁחַר עַם אֲשֶׁר נִבְחַר מִי זֹאת הַנְּשֻׁקָפָה כְּמוֹ שְׁחַר	בְּנוֹת	430
נֹגְנֵה [ה] בְּאֲשַׁנְּבִיד לְהִרְאִיָּהוּ לְעַם עוֹז לוֹ [בְּדָ] שִׁמְנֵי כַחוֹתֶם עַל לִבִּיד	שְׁחַר	
שִׁים לְכַמְהִים לְהַשְׁמִיעַם מִשְׁמֵי גְבוּהִים לְהִיּוֹת לְכֶם לְאֱלֹהִים	עַל לִב'	435

הקב"ה: כל המפורט לעיל יתקיים ביום שבו תפקוד שומרים (על פי יש' טב, ו). / 422. פעמים וכו': לשון הגשור המעביר לפסוק השלישי של הקדושה (דב' ו, ד).

423. אחד: הקב"ה. כותן וכו': על פי שמ' טו, יז. / 424. כנמתי: כפי שאמרתי. בפירושי: בדברים מפורשים. / 426. ראשי להרים: להתנשא. ברבת בנות: כנראה על בנות רבות, והן אומות העולם. / 427. בצדק: בזכות שקיימתי. ארבע שבועות מוכנות: הן השבועות שלא למרד במלכות וכו', ראה בפירוש לטור 68. / 428. בסוף וכו': כשתסתיים התקופה שלגביה חלה ההשבעה, כלומר כשתתגשם הגאולה. / 429. בנות מרחם משחר: כינוי לישראל, בניו של אברהם המכונה "מרחם משחר" בבר"ר לט, ח (תיאודור-אלבק, עמ' 370) "מרחם משחר (תה' קי, ג) מרחמו של עולם שיחתיך". / 432. שחר: הגאולה. נוגה באשנבך: ממשמשת ובאה. / 433. להראייה: להראותו. עוז לו בכך: על פי תה' פד, ו. / 435. על לכך וכו': שים לכך לכמהים אליך. / 437. להיות וכו': לשון הפסוק הרביעי של הקדושה.

עֲרוֹךְ נְהַלֵּל קְדוֹשׁ עֲתִידִים הַמִּפְכִּים פְּרִים גְּדוֹשׁ עַם אַחִים תִּשָּׁב בְּלִי הֵיִת מְדוֹשׁ בְּמִקְדָּשְׁךָ אֲזֵי נִקְדִּישְׁךָ קְדוֹשׁ / הָאֵל הַקְּדוֹשׁ ב' הָאֵל הַקָּדִי אַתָּה בַחֲרַתְנוּ וּג'	לְדוֹר וָדוֹר מִיָּמַי אַחֲוִית	הַשְּׁלֵמַת קְרוּבָה 440
פְּיַנַּת רֹאשׁ לְזִבּוֹד פְּרוּצָה טִירַת כֶּסֶף לְרִבּוֹד עָלְלוּ שְׁעָרֵי לְאַבּוֹד עַד תִּרְצִינוּ מִלֶּךָ הַכְּבוֹד / שְׂאוֹתְךָ בִּירְאָה נִעְבּוֹד ב' הַמַּחְזִיר	הַקְּדוֹשׁ אִם אַנִּי חוֹמָה	445
קִינִינֶךָ צוֹפָה עֲתִידוֹת קָרַן בֶּן שִׁמּוֹן בְּרֹאשׁ אַרְיֵאל לְפָדוֹת רְצוֹף בְּאַהֲבַתְךָ כִּי בּוֹ עָבְשׁוּ פְּרוּדוֹת עַד תִּטְיַבְנוּ וְנִנְדָּךְ בְּתוֹדוֹת / הַטּוֹב לָךְ לְהוֹדוֹת ב' הַטּוֹב	מִיָּמֵי קְדָם כְּרָם כְּרָמִי	
כַּהֲנִים		
שִׁמְךָ אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם שׁוֹמְמָה שֶׁלַח לָהּ קַח אֲדָרְתוֹ וַיִּגְלוֹם אֵל תִּיגַשׁ הַלּוֹם תִּשְׁבְּנוּ בְּנֵי שָׁלוֹם / עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם ב' הַמְּבַרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם	לְהוֹדוֹת הַיּוֹשֵׁבֶת בְּרַח דּוֹדִי	450

439. מִיָּמַי עֲתִידִים הַמִּפְכִּים: הַמִּיָּמַי שִׁפְכוּ לַעֲתִיד לְבוֹא, וְהַתְּמוּנָה עַל פִּי יח' מִז, א-יב, וְהַשׁוֹדָה טוֹר
233. פְּרִים: עֲצֵי הַפְּרִי שִׁיעֲלוּ עַל גִּזְזַת הַמִּיָּמַי, רָאָה יח' שֶׁם, וְלַעֲלִיל טוֹרִים 235, 246-248. גְּדוֹשׁ: עֲשֵׂה
שִׂדְיָה בְּגוֹדֶשׁ, בַּשֶּׁפֶע. / 440. אַחֲוִית: כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל. עַם אַחִים: בֵּין הַגִּיּוּסִים. תִּשָּׁב: לַעֲתִיד לְבוֹא.
כִּלִּי הֵיִת לְמְדוֹשׁ: כִּלִּי שִׁירְמָסוּה, כִּלִּי שִׁירְדוּ בַה. / 442. הַקְּדוֹשׁ: צִ"ל: "קְדוֹשׁ", רָאָה לַעֲלִיל
בַּמְּבּוֹא. פְּיַנַּת רֹאשׁ: סְמִיכוֹת הַפּוֹכָה: רֹאשׁ פִּינָה, עַל פִּי תַה' קִיח, כִּכ, וְהוּא כִינּוֹי לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לְזִבּוֹד:
לְהַעֲנִיק. / 443. אִם פְּרוּצָה: אִם נִפְרָצָה, נַחֲרַבָה. טִירַת כֶּסֶף: כֵּית הַמִּקְדָּשׁ. לְרִבּוֹד: הַקִּבְ"ה
יִרְבֶּנָה, יִכְנֶה אוֹתָהּ, רָאָה לַעֲלִיל, טוֹרִים 151-152. / 444. עָלְלוּ שְׁעָרֵי: שִׁקְעוּ שְׁעָרֵי, וְהוּא תִיאוֹר
צִיּוֹן כְּהוֹרָה, וְהַלְשׁוֹן עַל פִּי נח' יג, יט. / 447. כְּרָם קָרַן בֶּן שִׁמּוֹן: עַם יִשְׂרָאֵל, עַל פִּי שֶׁהִשִּׁיר ח, יב
"כְּרָם הִיָּה לְשִׁלְמָה אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵאמַר כִּי כְרָם ה' צְבָאוֹת כֵּית יִשְׂרָאֵל (יש' ה, ז)". כְּרָאשׁ אַרְיֵאל:
כְּצִיּוֹן. / 448. כְּרָמִי: אֶת יִשְׂרָאֵל, אוֹ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. רְצוֹף בְּאַהֲבַתְךָ: אַהֲבָ אוֹתוֹ, הַלְשׁוֹן עַל פִּי
שֶׁהִשִּׁיר ג, י. עָבְשׁוּ פְּרוּדוֹת: נִרְקְבוּ זִרְעִים, עַל פִּי יוֹאֵל א, יז, וְהוּא מְטַפּוֹרָה לְמַצֵּב הָעַם
כְּהוֹרָה. / 451. הַיּוֹשֵׁבֶת שׁוֹמְמָה: כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל, הַכִּינּוֹי עַל פִּי אִיכָה א, יג. קַח אֲדָרְתוֹ וַיִּגְלוֹם:
אֵלִיָּהוּ הַנְּבִיא, עַל פִּי מל"ב כ, ח. / 452. בְּרַח דּוֹדִי: מִן הַגּוֹלָה. אֵל: מִלָּה זוֹ מִיּוֹתֶרֶת, הִיא מְשַׁבֶּשֶׁת
אֶת הָאִקְוֹסְטִיכּוֹן, וְרָאָה גַם בַּח"ג. תִּיגַשׁ הַלּוֹם: תְּבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן.

חילופי נוסח

פיוט א, א

כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557G49, 1-16 (=A) נוסח הפנים; כ"י קיימברידג' ט"ש H14/75, 9-16 (=B); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 93.57, שרשרת-13-16 (=G); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 109.74, 12-16 (=D); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 110.84, 1-16 (=H); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 145.69, 1-12 (=I); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 198.31, 1-16 (=Z); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 198.33, שרשרת-13-16 (=M); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 235.126, שרשרת-13-16 (=U); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 275.127, שרשרת-13-16 (=Y); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 276.194, 7-1 (=K); כ"י אוקספורד 2704.1, 1-16 (=L); כ"י אוקספורד 2706.2, 13-16 (=M); כ"י אוקספורד 2714.4, 1-16 (=N); כ"י קרפמן 14, 10-16 (=S); כ"י אדלר 153.1, 12-16 (=V); כ"י אדלר 2140.2, 5-1 (=P).

כותרת: [...] לפסח ה' בשמ' רחמ' מעמד פסח לר' שלמה סנגארן. [...] ז"ל כ' קדושת שיר השירים דר' שלמה נ. [...] דר' שלמה [...] ראשון של פסח פ' אצהיל] על פי הכלנפ 3 נועם] נסע מחוק ומתוקן: נועם כ' תורות] תודות ו' 4 דוד] על פי הוּזכַפּ דוד כן ל' דוד כונ' עולמות] על פי הוּזכַלנפ ישקינין] ישקני הוּזכַל 5 נשקת] הנחלת ה' נשקתה וזכנ' בחיירן] לבחייריך ה' בחיירך ו' 6 וקיסורן] וקסור וז' 7 אתה] בים ה' אשחירן] אשחך הונ' אחרך ז' 9 מישרים] משרים ו' 10 שחודה] שחרה ו' חסר ז' אשרים] אשרים ה' 11 תשעינין] תושיענו נ' שרשרת הפסוקים: [...] (8)(7)(5) λ(8)(7)(3)(1) (4)(3)(1) שה"ש ב, ו; מש' א, ט (8)(7) ד' (1) יש' א, ה. א. (?) (8) ה' (1)(2)(3)(7)(8) ז' [...] (8)(7)(5) ח' [...] (8)(7)(3) ט' (8)(7)(3) י' (1)(3)(8) ל' (1) שה"ש א, ד; שה"ש ג, ו (=ת, ה) (8)(2) נ' (1)(3)(4) שה"ש ב, ו; מש' א, ט (8)(7) ס' (1)(2)(3)(5)(6+7)(8) ע פיוט א': 13 שואלים] חסר ה' נכחם] נכחם ט' 14 בפענוחם] בצענים מחוק ומתוקן: בפענוחם ט' 15 מוגה] מנוגה בגדהזחזחטילמנסע נגהם] נגהם נ' 16 החוקן] החיוב כ' וצנה] חסר ד' וציה חס

פיוט ב, ב

כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557G50, 17-32 (=A) נוסח הפנים; כ"י קיימברידג' ט"ש H14/75, 17-18 (=B); כ"י אוקספורד f.100.82, 30-32 (=G); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 93.57, 17-21 (=D); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 109.74, 17-30 (=H); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 110.84, 17-32 (=I); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 149.90, 27-32 (=Z); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 198.31, 17-26 (=M); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 198.33, 17-32 (=U); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 235.126, 17-23 (=Y); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 243.103(1), 22-23+שרשרת (=K); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 273.119, 32-18 (=L); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 275.127, 17-32 (=M); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 277.209, שרשרת-29-32 (=N); כ"י אוקספורד 2704.1, 17 (=S); כ"י אוקספורד 2706.2, 17-26 (=V); כ"י אדלר 153.1-2, 17-32 (=P); כ"י קרפמן 14, 17-24 (=Z).

17 אזכירן] אזכור ד' מקוצר] מפרי או: מצריך ח' 18 תראוני נהמת] אוזי כמת (?) ו' נא תהי [...] מת ל' 19 נא] חסר ו' 21 פדיתה] פדית ע' 22 צקה] קצה מחוק ומתוקן: צקה ה' צנה מתוקן: צקה ע' קצה צ' בים] חסר ול' היה] חסר ו' יהיה ל' 23 סוסון] לסוסו והלמ"ד מחוקה ה' סוס ו' ורכבו] ולרכבו והלמ"ד מחוקה ו' ורדפתה] רדפת פ' סוס] בסוס ע' לפרעה] לפרעו לפצ' 24 רמז] על פי וחטלמעפצ רומה ה' 25 פרעה] נוסף: שם ול' שקעתה] שיקעתה וטעפ' שיקעת למ' במים] חסר מ' בים פ' לאמצינין] לאמצני הולפ' ולחוקינין] ולחוקני חטלעפ' 26 לחיין] חסר ו' שירות] שרות ל' להעניקינין] להעניקיני ה' למפ' 27 תיניין] תוכן ו' תניקינין] תשקיני ה' מ' תשקיני וזלפ' 28 תחבקינין] תחבקיני וזלפ' ישקינין] ישקיני וזלפ'

שרשרת הפסוקים: (1) (2) שירו ליי וג; שה"ש ב, ה; תה' עז, יז (8) ה (1) תה' ב, יב (8) ו
 (1)(2)(3)(4)(5)(8) ז (1)(2)(4)(5) דה"א טז, כג [=תה' צו, א²] (8) ט [...] (3)(5)(8) [...] (1)(8) ל
 (1)(2)(3)(4)(5)(8) מ [...] (8) נ (1)(2)(3) תה' צו, א [=צח, א]; קמט, א; יש' מב, י (5)(8) פ
 פירוט ב': 31 כעשיתה] על פי גזטמנפ כעשית ל כל הטור: כעשותו בנוף מופחים ו 32 החיינו
 בגשמין על פי גזטלמנפ יחינו ו

פירוט ג

כ"י אדלר 3-153.2, 33-44+שרשרת(=A נוסח הפנים); כ"י אוקספורד f.100.82, 33-44(=B); כ"י
 קיימברידג' ט"ש ס"ח 102.94, 38-44(=ג); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 110.84, 33-44(=ד); כ"י
 קיימברידג' ט"ש ס"ח 133.90, 41-44(=ה); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 143.26, 35-44(=ו); כ"י
 קיימברידג' ט"ש ס"ח 149.90, 33-44(=ז); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 198.33, 33-44(=ח); כ"י
 קיימברידג' ט"ש ס"ח (2) 243.103, 33-44(=ט); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 243.119, 33-44(=י);
 כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 277.209, 33-44+שרשרת+44-ד(=כ); כ"י המוזיאון הבריטי
 (ל=) 33-44, Or.5557G51

34 כל הטור חסר ד בסינין בסיני י בסין ל 35 גדולתן גדלת י העולם] מעולם ל לקבל עולם
 המלה לקבל מחוקה ט במרשבו] ביצ[בו] ד חסר כ 36 דצון] דרשו ד במסבון] במסיבו חכ 37
 במסבון חסר ד במסיבו חל 38 וריחון ורחו כ 40 אשכול] אשכל בדיכל הכופר] הכפר
 בל 41 הכופר] הכפר בהל 43 כן אשירה נא] לידידי היה ד 44 להללו בשירת] לכרמו
 שירח י

שרשרת הפסוקים: (1)(2)(4)(5) ב (1)(2)(4) ג (1)(4)(5) ד (1) זכ' יד, ט; יש' מה, יז (5) ה
 (1)(2)(4)(5) ו (1)(2)(4)(5) ז (2)(1) יש' מה, יז; זכ' יד, ט (5) ט (2)(1) תה' יג, ט (5) י (2)(1) תה' קה,
 מג 44 א-ד בחזירו] שמור] ישמרם שוכן מעותי / להראותם רוב טובי בכל פיני / מהרה יקרב ישע
 ששתי / הגות ואמרתם [זבח] פסח הוא ליי כ (1)(2)(3)(4)(5) ל

פירוט ד

כ"י אדלר 4-153.3, 45-60(=A נוסח הפנים); כ"י אוקספורד f.100.82, 45-54(=B); כ"י
 קיימברידג' ט"ש ס"ח 93.57, 53-60(=ג); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 102.94, 45-56(=ד); כ"י
 קיימברידג' ט"ש ס"ח 110.84, 45-60(=ה); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 116.25, 52-60(=ו); כ"י
 קיימברידג' ט"ש ס"ח 133.90, 45-60(=ז); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 143.26, 45-52(=ח); כ"י
 קיימברידג' ט"ש ס"ח 144.90, 45-48(=ט); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 235.126, 56-60(=י); כ"י
 קיימברידג' ט"ש ס"ח (2)(3) 243.103, 45-60(=כ); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 243.119, 45-51
 (=ל); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 276.51, 54-60(=מ); כ"י המוזיאון הבריטי 52-55, Or.5557G51
 (נ=) 45-60

45 נפלאותיו] נפלאותיו ל בלועזים] בלא עזים כ 46 לן] לא נ על מים] במים ה 47
 סלסלהו] סלסלהו ז ורוממוהו] חסר הו יונקים] עוללים דו חסר ה ועוללים] ויתקים דו עוללים
 ה 48 קרות בתנין] חסר נ 49 פילץ] פלץ ב פגר ה 50 כל הטור חסר ה 51
 כולם] כלם ב ארץ ארז ואבוז ז צוחים כדן צוחים כ 52 בנייהם] בינהם כ 53
 שרף] שרף הכנ 54 שיבחתיו] שבחתיו בהנ 55 בצלון] בצליו גדהו חזותו] לראותו גדומ
 לחזות ז 56 וידנין] ודני דהונ 57 היין] בית היין הו תלן חסר הו 58 כרם] קראני ה
 חמר] חמד מנ כרם ה קראני] הראני ג חמר ה קראני נ 59 תקפון] תוקפו וי 60 נוסף לאחר
 הטור: הנערץ בסוד [ק]דושים רבה וק' ו

פירוט ה

כ"י אדלר 8-153.4, 61-182 (=A נוסח הפנים); כ"י קיימברידג' ט"ש H10/112, 79-182 דילוגין (=B); כ"י קיימברידג' ט"ש H14/75, 116-132 (=G); כ"י קיימברידג' ט"ש H4/12, 10, 61-69 (=D); כ"י אוקספורד f.100.81, 161-182 (=H); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 93.57, 61-69 (=I); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 102.94, 164-182 (=J); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 110.84, 61-72 (=K); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 116.25, 61-176 (=L); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 139.83, 164-182 (=M); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 143.26, 171-182 (=N); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 147.77, 130-147 (=O); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 149.171, 145-182 (=P); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 235.117, 61-72 (=Q); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 235.126, 61-72 (=R); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 276.51, 61-89, 128-161 (=S); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 277.238, 158-182 (=T); כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557G52-54, 61-127 (=U); כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557G75-76, 101-182 (=V); כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557H17-18, 68-120 (=W); כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557P35, 133-168 (=X); כ"י אוקספורד 2705.1, 148-182 (=Y); כ"י אוקספורד 2706.2, 61-83 (=Z); כ"י אוקספורד 2744.5, 61-72 (=AA); כ"י וסטמינסטר קולג' III 80, 92-132 (=AB); כ"י קופמן 14, 137-160 (=AC); כ"י מצרי VIII 144, 87-108 (=AD); כ"י אדלר 31-1628.30, 61-84 (=AE); כ"י אדלר 2, 87-108 (=AF)

בראש הפיוט: שיר השירים אשר לשלמה ישקני מנושקות פיהו ט 61 וקרושן קרוש דן אילן] אלף ד חכמות] בחכמות ד'ס חכמת ט 62 סודן] חסר ח פירוש] ביאר ד באור ח אישות] אשות ו 63 אחרי הטור נוסף: פו' ס שיר השירים אשר לשלמה ישקני מנושקות פיהו (וכן אחרי כל סטרופה להלן עד 72) ן 64 בסנה] בהסנה דן ובסנה ח ובסין טס ובסיני ח 65 ושתיהם] ובשתיהם דח'טס ושתיהם יחד ע'פם שם] עוד ן הוריש] הפריש ד הידרישי ט הדרישי ן 66 שמאלון] ושמאלו ו 67 לראשין] לריח ד גנן] גנן ובשוליים מתוקן: נ"א גנון(?) ם 68 לבל] לכן טס'עפ' לכן ובשוליים נוסף: נ"א לבל ם אבעט] אמעש ח אמעד ובשוליים נוסף: נ"א אבעט ם במלכות] בפעמי ח במלכויות ן עד] שתיים דן חסר ח עמידת] חסר דחן גללים] חסר דן 70 יסד] יוסד ן 71 כשירת] בשירת ט הראשון] חסר ע להכשיר] לשיר ח להשיר ן 72 כמו שרן] ליום ח חסר טס'ש לשבת] השבת ח מזמור] מזמר ש 73 דיברו] דברו ש 74 לשמוע] להשמיע ט 79 נסיונותיו] רשיתותיו ש להודיע] חסר ש כצבין] צבי ק 79 נשמר] נישמר ט 80 בארבעה עשר] ביד ט קץ] כן ט זה] קץ ט חסר ש נגמר] יוגמר טשם 82 אשירה] אשיר טש אשין ם אברהם] אברהם אשר נם ט 84 אשירה נא] אשירנה ש 86 רגון] רגון ק יכלה] יכלה ט יעובר] יעבר טש 87 הסתו] הסתיי פש 89 בזכות] ובזכות ט איתני] אתני ט 90 הנצינים] הנצנים טקשץ³ נראו] נראו ש 91 טמן] טמן ק 92 מנה] מינה ט להעביר] להעביר] מנה ש חסר ף נסוגיה] נוגי' כ כל נוגסיה ט נוגיה שף 93 התאנה] התאינה קש 94 עת יחניט] עניניהם בטשף 95 בהיאל] בהגאל ף 97 צלע] הצלע ק 98 מניקין] מניקי קף 101 משולים] דגולים טרף ניגאלים ש 103 לחטון] לוקטו בקרשפץ³ 104 ירה] בים ר חסר ץ³ בים] חסר ט ירה ר וחילון חלו ש 106 אשא] אשה ר 107 אשירה] לו נשירה ט להשירה רשף 108 ישראל] חסר ט 109 השירה] אשירה ק 110 כאז] כמאז טשף נשורה] נושורה ש מים אל] בכל ט 112 נשננתין] נשענתם ש כתוכן] לתוכן בר 115 סלסולין] סילסולו טש 116 למצוא] נערך ט לימצוא ש מקום] בסור ט אותין] אתי בג קודש' ט אתה ש ליטבה] ליטיבה גר רבה ט לייטבה ץ¹ 118 מעותין] מאוני גטרש 119 ליברן] אדבר ב אשיר גטש אשורר ף בענינין] בהגיני ג בכל עניניי ט בעניניי ר 121 לראש] חסר ג 125 השמיעון] כהשמיעו ב מיתיהם] מתייהם גק 127 ציתין] צתי ץ¹ נוראות] נפלאות בק 128 מלעורר] לעורר ר הפלאות] נפלאות ג 130 עוזון] סלסולו פ עיזוון רף מרגנים] מ'ב 131 כשירת] בשירת ג דבורה] ברק רף וברק] דבורה רף אשיר] אשורר גף אפציה ר ברנינות] בעינים ג בכל עינינים ט בעינינים ף כרתונים פ בניגתיים ר 132 שמעון] אפציה ג מלכים] כרניתיים ג האדינן] והאדינו פ

רזנים] רזנים והורו ג לקדוש] א' (?) ג 133 קילע] קלע פ 134 והיריץ] והריץ פ ר ר ו הריץ
 ת 135 עולה] עלה מ 136 ישלמו] לשלמו ר ישלמו ת 137 שילומן] שלומו
 פ 138 מיטתון] מטתו פ שלשלמה] שלשלמו ץ 139 לשלמה] לשלמו ץ קיים] קנה
 רת 140 להחכימה] אותו להחכ' ב כל החכימה פ 141 כלם] כולם רץ 142 נצחנין
 ניצחני ט 143 לדבר] אדבר ב בעינין] בענייני מפ בענייני ר בענייני ץ 144 וידבר] אז
 דבר מפ 145 ריגש] ריגיש ט רגש פ והילך] והלך פ 146 קרית] קירית ט 148
 רבבותיו] ריבבותיו טך יאסף] יאסוף ת 149 בכוסף] בכסף תץ 151 אהבת] בו באהבת ט
 רציק] ריציק ינך 152 שם] יום ראותו ט שים פ שם ראותו ת בגיא] בני י חיזיון] חזיון
 פת 153 צאינה] צאנה טיכתך] וראינה] וראנה ינרתך 154 להקרות] להקראות טר
 להקראת ת 155 שיר] חסר טת ולכתן י לשורר] חסר י בבית] בית י 156 כותרת] לאחר טור
 זה: ובכן שיר הש' ל. פזמ' ן ובכן אל נא לע' וג' ץ 157–158 הטורים חסרים טינת] מופיעים
 פרתןץ] אחרי כל הסטרופה מצוין לומר רפין כרתןץ] 159 שיבחה] שיר חוכמה ט שבחה
 פץ 160 מסיני] בסיני פ מום] מאום פ מתיפה] כתיפה י נתיפה פצרתך 161 הנך] כולך
 ינ רעיתי הנך יפה] חסר י 162 יפה] הנך יפה ר מצוות] מצות הנתך 163 טהרה] מצה י
 וקדושה] ומרור י 164 שיניך] שניך טי הקצבות] הקצוות צך 165 הקצבות] הקצוות צ
 באותותיך] באותותיך ט 166 סדור] סידור זטכנך] שינוך י שמנה עשרה] ית טך שמנה עשרה
 יכנצת שיחותיך] שיחותיך זטנצך 168 ינעמן] יפעמו ז 169 היותן] אז יהו הר יהו ט
 יעמד י והוא נ משוררים] משירים ה שרים ר 170 כרועץ] כרעץ זצ ויעץ טנ 171
 משוררים] משוררים תהלות י תקפון] תהלות נ בתינין] בתניו הך צדק נ 172 לישבם] לחפרך הנ
 ליסדם ז לייסדם ר חסר י במקום] למקום ינ עיר] עוז י 174 תיכתון] תכתו ה' תקונו ט בייסוד
 כיסוד הטינצרך 175 יבוא] יבא הר ביאת ט ביאת מחוק ומתוקן: בוא נ 176 שני] יהיו
 שני ט יהו נא שני נ 177 תאמין] תאומי ב תואמי י צביה] צבייה י המוצלים] הנצלים י 178
 מלכות] חסר י מלכות נ כן] חסר נ יהיו] יהוא י גאולים] נצלים הלך ניצלים ז מוצלים ינ 180
 נסים] נשים הי לשיר] בשיר היר העתיד] שעתיד נ בעולם] לעולם י להתחדש] כאלום ר 281
 ישורר] ישוררו יך לשורר ל עם] עד נ 182 תוערן] תע' ב ותקדש] ותק ב אל נא] אלהי בי
 לעולם] עולם ב לעולם נ אחרי הטור נוסף: בדבר אל נא לעולם תוערן ועד עולם ר

פירוט ו

כ"י אוקספורד 2705.1, 183–232 (=A נוסח הפנים); כ"י קיימברידג' ט"ש H10/112, 185–232
 דילוגין (=B); כ"י קיימברידג' האוניברסיטה Add.3359, 183–186 (=ג); כ"י קיימברידג',
 האוניברסיטה Add.3382, 201–204 (=D); כ"י אוקספורד f.100.81, 183–186 (=ה); כ"י
 קיימברידג' ט"ש ס"ח 102.94, 183–186 (=I); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 131.70, 183–209 (=Z); כ"י
 קיימברידג' ט"ש ס"ח 143.26, 183–186 (=P); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 144.10, 192–209 (=ט)
 כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 149.90, 231–232 (=י); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 277.238,
 183–196 (=כ); כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557D26, 201–204 (=ל); כ"י המוזיאון
 הבריטי Or.5557G77, 183–201 (=מ); כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557H19–20, 183–232 (=נ); כ"י
 אדלר 153.8, 183–190 (=ז)

כותרת: ובכן שיר השירים אשר לשלמה הזס שיר השירים אשר לשלמה ו אחר ח 183 לשלמה]
 שלמה כמן בנואין על פי גהרוזחמנס 184 כולך] כלך הס יפה] יפה רעית ז רואין נואי ו בכואי
 ז 186 אתין] חסר ג איתן נ מלבנך כלה] חסר ג אתין אותי ג 187–192 טורים אלה חסרים זנ ככ"י
 נ מוכא: ובכן שיר הש' 188 אמרוה] אמרות מ ישרים שרים ס 189 כשרים] כשרים
 מ 193 להתכלה] להתפללה ט לכללה נ 194 ליבכתנין] לבכתיני זט גנויך] גנויך ז
 גנותיך נ 195 דברות] דיבחות מנ כקבלת] כקבלת מ בזטנ נופילתי מ נאמר] חסר נ 196 מה
 יפן] מיפו ז 197 ומהוללה] ביופי להתכללה ז 198 נופת] נפת ט תופנה] תטפנה ט
 להתהללה] להיתהללה נ 199 ובשמונת] ובח' ב ובשמונה מ בשמונת נ 201 כפרדס]

בפרס ז רמון רימן נ 202 זמן זימן ז שלחים שמנים בזן דוברים חסר ז 203 דבשה
חסר ז וחלב נ וחלב דבשה נ יין חסר נ 204 וגם חסר נ וכרכם נ וכרכם נ וקנמן וקנמן
ב 205 טועמת טועמים ז טוענת נ 206 טוב טובו בזט מזומן מזמן נ 207 יאמר
חסר נ להחזירן להחזיר זט להחזיר נ 208 עורין כנם עורי ק תימן תמן נ 209 הפק חפץ
ט ה'פק נ 211 שנים עשר שני ב 212 ולבין וליבין נ 213 לבחורין ליבחרו נ 217
בתנים בתנין בנ כנתגברן כניתגבר נ 218 סגורין חסר נ נשברן נישבר נ 219 בדפקן דפקו
נ אתין אתי ב אותי נ להתחברן להיתגבר נ 220 לין חסר נ 221 שמים שמיים נ 222
בכל עת חסר נ רחפם רחפוני נ לאחורים אחורים נ 223 לשמונה מאות ותשעים לאלף
שמונה מאות נ 224 מלמרוד לעורר נ טרה סח ב חסר נ 225 קמן חסר נ 226 מה
דודן מדודך נ קראו לין מה דודי נ 228 מרכבה מירכבה נ 229 שנית שניתי נ יחדש
יתהלל ב חדש נ באהל באוהל נ 230 ראשון חסר נ במקום מקום נ וענים ועינים דלנ 231 בכל
יום מחולת בדל ביום נ פעמים מחנים בדל מיומים נ

פיוט ז

כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 149.90, 233-256 (=A נוסח הפנים); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 198.31
256-269 (=B המשך נוסח הפנים); כ"י קיימברידג' ט"ש H2/3, 233-241 (=ג); כ"י קיימברידג'
ט"ש H2/42, 244-249 269-266 (=ד); כ"י קיימברידג' ט"ש H10/112, 233-264 דילוגין (=ה);
כ"י קיימברידג', האוניברסיטה Add.3382, 233-253 269-266 (=ו); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח
144.10, 241-256 (=ז); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 277.198, 241-243 243-250 (=ח); כ"י המוזיאון
הבריטי Or.5557D10, 245-268 (=ט); כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557D26, 233-243 243-233 (=י); כ"י
המוזיאון הבריטי Or.5557H16, 233-236 242-258 (=כ); כ"י אוקספורד 2705.7, 233-236 241-233 (=ל);
כ"י אוקספורד 2712.22, 240-269 (=מ); כ"י אוקספורד 2744.5, 233-242 245-242 (=נ)
כותרת: ל. ג ובכן עיניו כיתנים על אפיקי מים וי ובכן עיניו כיתנים על אפיקי מים ל. ל. ל. אשר על הבית
נ

233 ממקדש מן המקדש נ יהוה חסר גכנ נפתחים נפתחים כ 234 בעת בעת כי כ יבואו יבאו
ל הנדחים והנדיחים גכ 235 נזלין נזילי כ 236 לחיין לחיו כל הבושם הבשם יכ אחרי
הטור נוסף: שיר השירים ושיר המש' א' יש' וג' כ 237-241 טורים אלה חסרים כנ 239 הטור
חסר ל צאינה צאנה ו ראינה וראנה ו שלמה שלמו ו 240 שעטרה שעטרה גמ 242
דישונם רשונם ו [..] שאים נ בפלאי בפילאי כ 243 השקות להשקות את נ השטים השטים
כ 245 ממלאים ממולאים דרזן 246 זול זיל מ 247 חודש חדש זטמ לכפר לכבר
דז לבכו כ לגבר מ 250 בספירים ספורים ה כספירים ו כספירים מ חמודים וחמודים
ה 251 כמוהם כמו הם הוכ שלשה שלש ה 252 אמרין אמרי כ 253 וכלן וכלו
זטכ 254 חמרן חמד כמ 255 יחדשו יתחדש כ ששה ששה דברים זט 256 יעור
יעור ה עוד ז מלכך מ מלכך יעור מ 258 תראין תהי ט 259 מלאכרן מלאכ ט עצה
עימןה ה [ ] מה ט יחסם יחסם ה 260 תאמרן תען ט ולאמר מ 262 באהלין לנאהלי
ט 264 כביאתן להן ט 267 תחומיך תמתי מ אכפילן שמחי מ 268 שנואה עזובה
דומ עזובה שנואה דומ 269 רעיתין רעייתי ומ

פיוט ז

כ"י קיימברידג', האוניברסיטה Add.3382, 270-335 (=A נוסח הפנים); כ"י קיימברידג' ט"ש H2/3,
270-305 (=B); כ"י קיימברידג' H2/42, 270-329 (=ג); כ"י קיימברידג' ט"ש H10/112, 270-306
דילוגין (=ד); כ"י קיימברידג' ט"ש Misc.22/189, 297-335 (=ה); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 198.31,
270-302 (=ו); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 235.115, 300-335 (=ז); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח
235.138, 312-335 (=ח); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 275.127, 314-335 (=ט); כ"י המוזיאון הבריטי
Or.5557D10, 270-300 (=י); כ"י אוקספורד 2712.22, 270-335 (=כ)

כותרת: ובכן יפה את רעיתי כתוצה גר ל. י ובכן יפה את רעייתי כתוצה ל. כ 272 בקריית
 זקרת בגורכ 273 בחמודין בחימודי בכ 275 הסיבין הסבי בו 277 גויים גויים
 בכ 278 כל הטור חסר ו 280 ימלאן מלאו ו חיילים חילים ו 281 שינין שינין
 ו 282 המייתך המיתך ו 284 שבותך [ש]כותך ו 286 ליישבך לישבך בוי
 בקרייתך בקריתך גוי 287 הרמון הרמון ב 288 רקתך רקתך ד 289 ששה ששה
 וכ 290 מסכות מסכות י 291 ערוכת ערוכת בוכ ערוכת ג 292 בריכות ברכות
 כ 293 ששים ששים י מלכות מלאכות ו 294 מלכות מלאכות ו 295 רקמתין
 היקמתי ב ריקמתי כ 297 ידעתי ידעתי בכ 298 במדרש מדרש בג איומתי איזתי
 ה 300 יוגברן יגבר ו 302 יסופרן יסובר בגדכ גבר ה 303 לעד לעד כג לעת כ
 תחוברן תסובר ה 304 ופיסתן ופסת ה ופסת כ 305 עלהן עלהן בגהזנ 306
 קצותן קצוות ה קצות ז 309 מנתיכותן נתיכות ז 311 אל גינתן לגינת כ לראותן לרעות
 כ 312 לראותן לרעות כ חיונותן החיונות גה התמתנין חיכמתנין זכ 313 חידותן וחזות
 ז עח כ דניאל חסר כ בהעמיתנין השכלתני ז הענדתני כ 314 וקציין וקציין ה קציין זכ 315
 כל הטור חסר כ עידהן עדה הז עח [...] ט החכמתנין חסר (ומלת "עדה" נקשרת ל"יד" שבטור הבא)
 ה העלמתני ז 316 ורין ידי ג רו הזטכ הנעמתנין לא הבנתני ג לא היבנתני טכ 317 ולאן
 לא גהזחט 318 פיפיות חרבן חרב פיפיות ז 319 טפולין טפולין גהזח 320 לבקרים
 ולבקרים ג 322 מריחן וריח ז 324 חיילים חילים ה 325 הרחלים הרחילים
 ט 326 מחיילים מחיילים ה 327 כל הטור חסר טכ 328 לדגלין לדגלין הזח
 לדגלים יהו ט לרגלים יהיו כ 330 שיכולתן שכולת הזח 332 ויושפן ויושפל טכ כשהרן
 כל הר טכ 333 תוארךן צוארך ה תארך חטכ 334 שחקים עתן בכוא שני בני טכ זיהרן
 יזהרן ח היצהר טכ

פיוט ח

כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 235.115, 336–354 (=א נוסח הפנים 336–343); כ"י המרויאון הבריטי
 Or.5557149, 344–374 (=ב נוסח הפנים 344–373); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 93.95, 371–392 (=ג
 נוסח הפנים 373–392); כ"י קיימברידג' ט"ש Misc. 22/189, 336–353 (=ד); כ"י קיימברידג' ט"ש
 ס"ח 115.33, 336–342 (=ה); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 138.82, 336–343 (=ו); כ"י קיימברידג'
 ט"ש ס"ח 149.136, 336–353 (=ז); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 235.2, 336–352, 371–389 (=ח); כ"י
 קיימברידג' ט"ש ס"ח 243.117, 336–347 (=ט); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 276.183, 336–355 (=י);
 כ"י המרויאון הבריטי Or.5557139, 374–392 (המשך של ב) (=כ); כ"י מצריי II 219, 355–368 (=ל)

כותרת: ובכן לך תעלה קדושה ד ונעריצן אלהינו הז ובכן ונעריצן אלהינו ו סילוק ו[לך] תעלה
 קדושה כי אתה אלן [ח סילוק ונעריצן אלהינו סילוק י 336 אגן הסהרן על פי דהזחט ואגן
 [ ] ו [א]גין הסהרן י נירותן כנירות דחט כנרות ה נרות זי משופרים המשופרים דח 337 יחסר
 המזגן על פי דהזחט מחשבתותן מחשבון דח סופרים ספרים דח הסופרין י 338 יהיין יהו ה
 ככוכבים על פי הזחטי ספורים הסדורים דה סדורים וט 340 סופרים ספרים ו 341
 ורען עם הי עם בשוליים נוסף: ינא זרע ט לאן חסר ט 342 כמעותין במעותי ה כמענות וז ים
 זים וז 343 עדן עת ח יעמרן יעמודו ט יעמוד י אריותן אריה י ובמרהען כמרן. ד ד במערת ו
 כפירים עדרים י 344 שנין חסר א עפרים עופרים י 345 צביה צבייה א 346 נשקן
 על פי אדח 348 בדמותן חסר י חצים חיצים ונגעים אי ופגעים דח 349 היין
 היו כם א הגילה ד מוכותן [ומוכות ד קצות י 350 מצותן קצות י 352 חגן אדחין וכתג
 הסוכות על פי אד וכתג סוכות י 358 עדן עידן ל עדין ל להסכימן להן] סימן
 ל 361 להתימן על פי ל 362 צמחן צמחן שמור ל 363 מימןן מוזמן ל ראשן על פי

ל 365 יופרש] יופרש ל מסך] על פי ל 366 אשר] על פי ל 367 שיר] על פי ל בו
 הוגים] על פי ל 372 מפלגים] המפלגים ח 374 נעמת] על פי בח 377 ומשוכלות]
 ומשכילות ח 378 לך] להם כ 379 כחטוב] כחיטוב כ 381 מכוללות] מכולילות
 כ 385 כאשכול] באשכל כ אשכל ח הכופר] הכפר כ 386 קומן] קרמו עלו ח זה] חסר
 כ 387 אל מקום] למקום ח 388 פקודי] פקודי ובשוליים מתוקן: תוקף ג 391 [מאמר] כאמר כ

פיוט ט¹

כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557036, 393-407 (=A נוסח הפנים); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 276.183,
 393-407 (=B); כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557I39, 393-407 (=ג)

כותרת: אופנים ג בכ"י ב מובאים אחרי הסילוק הפסוקים יש' כט, כב; ו, ב-ג, ואחריהם ט¹ 393
 חמלא] תימלא בג 398 וחיכך] וחכך ג 400 כן אומר] אזמר ג 402 אודה] על פי
 בג 403 ציר] צייד ג צודה] צורה ב 405 הצמיח] יצמה ב הַצְמַח [וכן] על פי בג 406
 כחיה] חיה ג ואופן] ואש] וכרוב ואופן בג זימרו] יאמרו ב 407 יאמרו] חסר ב

פיוט ט²

כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557036, 408-422 (=A נוסח הפנים); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 111.131
 411-422 דילוגין (=B); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 276.183, 408-422 (=ג); כ"י המוזיאון הבריטי
 Or.5557I39, 408-411 (=D)

408 ודיין] ודאי גד זוכר] יזכור גד 409 כל הטור חסר ג [פוקין] פקודים ד 411 זמירות]
 זמורות ד 412 סמדר] על פי בג 414 היריח] הריח ג 415 לישעך] לישועתך ג קייתין]
 על פי ב קייתי ג אילי] אלי בג 417 טכס] טן [ב טיכס ג 420 יום] על פי ג שומרים]
 שימורים ג 421 וחתיחד] [אך ג מפין] מפני ג 422 אהבה] באהבה בג

פיוט ט³

כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557036, 423-437 (=A נוסח הפנים); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 111.131,
 423-437 דילוגין (=B); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 276.183, 423 (=ג).

424 כנמתין] כנמתה ב בפרושי] בפרושי ב 427 מוכנות] מכר' ב 430 אשר נבחר] הנ'
 ב 432 נוגן]] נכון ב 433 עוז לו [בך]] עלוי בך ב

השלמת קרובה

כ"י קיימברידג' ט"ש Misc. 11/152, 438-453 (=A נוסח הפנים); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 93.95
 438-453 (=B); כ"י קיימברידג' ט"ש ס"ח 111.131, 438-453 דילוגין (=ג); כ"י קיימברידג' ט"ש
 ס"ח 201.74, 438-453 (=D); כ"י המוזיאון הבריטי Or.5557036, 438-442 (=ה); כ"י אוקספורד
 2714.7, 442-453 (=ו)

כותרת: והיה יי' לרוד ודור וג' ד 438 נהלל] נהללו ב קדוש] לקדוש ד 440 תשבך] השב ה'
 מדוש] למדוש בדה טור נוסף: עת תקדישנו ונקדישך קדוש ד 441 במקדשך] חסר בד אן] ואז
 בד אשר ג אשר בו ה 442 הקדוש] קדוש ה לזכוד] נמתה לזכוד בדו 443 פרתצה] פרצה
 היא בדו לרבוד] תרבוד ומתוקן: לרבוד ב תרבוד דו 444 חומה] כתוב ומחוק ו שערין] שפתי

מחוק ומתוקן בשוליים: שער ב שערי ו לאבד ד 445 עד] עת מחוק ומתוקן: עד
 ו 446 קוינוך] קוינוך בד קיחי מחוק ומתוקן: קוינוך ו צופה] אצפה ב 447 כרם] חסד ד
 בראש אריאל] באריאל ו לפדות] להודות מחוק ומתוקן: לפדות ו 449 עד] עת מחוק ומתוקן: עד
 ו תטיבנון] תטיבנו בד תטיבנו ו בתודות] כשיר ותודות בגד כהלל ובתודות ומלת הלל מחוקה
 ומתוקן: בשיר ו 450 להודות] להדות ד שמך] לשמך ב 451 שוממה] שומימה בדו שלח
 לה] עד היום מחוק ומתוקן: שלח לה ו קח אדרתו] חסר בדו 452 אל] עד בד חסר ג תיגש] תשב
 בשוליים מתוקן: תיגש ב תגש ד הטור כולו: לה [ ] קח אדרתו ויגלום מחוק ומתוקן: כי בא נגש היום
 ו טור נוסף: תאמר [ ] ג 453 תושיבנון] ישב ג תושיבני ד הטור כולו: תאמר היום שאלו שלום
 ישב עמי הנוה שלום מחוק ומתוקן: תאמר להושיב עמי בנוה שלום ו טור נוסף: תאמר לרחוק
 ולקרוב שלום שלום בד עושה] יאמר עושה ג יאמר עושה ומלת יאמר מחוקה ו

רשימת כתבי־היד

(לפי שמות הערים)

	ניו יורק	אוקספורד	הפיזט
	(בית המדרש לרבנים, אוסף אדלר)	סימן כתב היד	א א ¹ ב
153.1-8	א א ¹ ב ב ¹ ג ד ה ו	2704.1	ה ו ז ¹
1628.30-31	ה	2705.1-7	א א ¹ ב ה
2140.2	א ה	2706.2	ז ¹ ז ²
	פאריס	2712.22	א א ¹
	(אוסף מצר'י)	2714.4	השלמה
II219	ח	2714.7	ה ז ¹
VIII144	ה	2744.5	ב ב ¹ ג ד ה ו
		f.100.81-82	

	קיימברידג'	בודפשט	א א ¹ ב ה
	(אוסף טיילור־שכטר)	(אוסף קיפמן)	
	(הסידרה הישנה)	14	
H2/3	ז ¹ ז ²		
H2/42	ז ¹ ז ²		
H10/112	ה ו ז ¹ ז ²		
H14/75	א א ¹ ב ה		
10H4/12	ה		
Misc.11/152	השלמה		
Misc.22/189	ז ¹ ח		
	(הסידרה החדשה)		
93.57	א א ¹ ב ד ה		
93.95	ח השלמה		
102.94	ג ד ה ו		
		לתנדן	
		(אוסף המחיאון הבריטי)	
		Or.5557D10	ז ¹ ז ²
		Or.5557D26	ז ¹
		Or.5557G49-54	א א ¹ ב ב ¹ ג ד ה
		Or.5557G75-77	ה ו
		Or.5557H16-10	ה ו ז ¹
		Or.5557I39	ח ט ¹ ט ²
		Or.5557I49	ח
		Or.5557O36	ט ¹ ט ² ט ³ השלמה
		Or.5557P35	ה

235.115	ז ² ח	109.74(B)	א א ¹ ב ב ¹
235.117	ה	110.84	א א ¹ ב ב ¹ ג ד ה
235.126	א א ¹ ב ד ה	111.131	ט ² ט ³ השלמה
235.138	ז ²	115.33	ח
243.103(1)	ב ב ¹ ג ד	116.25	ד ה
243.117	ח	131.70	ה ו
243.119	ב ב ¹ ג ד	133.90	ג ד
275.127	א א ¹ ב ב ¹ ז ²	138.82	ח
276.51	ד ה	139.83	ה
276.183	ח ט ¹ ט ² ט ³	143.26	ג ד ה ו
276.194	א	144.10	ו ז ¹
277.198	ז ¹	145.69	א
277.209	ב ¹ ג ג ¹	147.77	ה
277.238	ה ו	149.36	ח
		149.171	ה
	(אוסף האוניברסיטה)	149.90	ב ב ¹ ג ד ו ז ¹
Add.3359	ו	198.31	א א ¹ ב ז ¹ ז ²
Add.3382	ו ז ¹ ז ²	198.33	א א ¹ ב ב ¹ ג
	(וסטמינסטר קולג')	201.74	השלמה
III80	ה	235.2	ח